

Α.Τ.Ε.Ι ΠΕΙΡΑΙΑ

ΔΙΟΙΚΗΣΗ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**«ΝΑ ΣΕ ΒΛΕΠΩ ΠΑΝΤΑ ΝΑ'ΣΑΙ ΔΙΧΩΣ ΚΥΜ'ΑΓΡΙΩΠΟ.
ΝΑ ΓΕΛΑΣ ΚΑΙ ΝΑ ΚΟΙΜΑΣΑΙ ΛΙΜΝΗ Σ'ΑΓΑΠΩ»**

ΠΑΛΑΜΑΣ ΚΩΣΤΗΣ

**«ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ
ΣΕ ΠΡΟΣΤΑΤΕΥΟΜΕΝΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ
ΜΕ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΜΕΛΕΤΗΣ
ΤΗΝ ΛΙΜΝΟΘΑΛΑΣΣΑ ΜΕΣΟΛΟΓΓΙΟΥ»**

Σπουδάστρια:

ΚΑΡΑΚΑΣΗ – ΚΑΡΑΚΑΣΙΔΗ ΒΑΣΙΛΙΚΗ (Α.Μ.:25)

Επιβλέπουσα Καθηγήτρια:

ΠΟΛΥΞΕΝΗ ΜΟΙΡΑ:ΔΙΔΑΚΤΩΡ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑΣ

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ	7
SUMMARY	8
ΠΡΟΛΟΓΟΣ	9
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 .	10
ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ	10
1.1. ΟΡΙΣΜΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ	10
1.2. ΤΟ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ	12
1.3. ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ	16
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2	18
ΥΓΡΟΤΟΠΟΙ ΚΑΙ ΤΑ ΕΙΔΗ ΤΟΥΣ	18
2.1. .ΕΙΔΗ ΥΓΡΟΤΟΠΩΝ	18
2.2. ΦΥΣΙΚΟΙ ΥΓΡΟΤΟΠΟΙ	19
2.3. ΤΕΧΝΗΤΟΙ ΥΓΡΟΤΟΠΟΙ	21
2.4. ΑΞΙΑ ΤΩΝ ΥΔΡΟΒΙΟΤΟΠΩΝ	22
2.5. ΑΠΕΙΛΕΣ ΚΑΙ ΚΙΝΔΥΝΟΙ ΠΟΥ ΔΕΧΟΝΤΑΙ ΟΙ ΥΔΡΟΒΙΟΤΟΠΟΙ	22
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3	23
ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΩΝ ΥΓΡΟΤΟΠΩΝ	23
3.1. ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΚΑΙ ΕΝΕΡΓΕΙΕΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ	23
3.2. ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΔΡΑΣΗΣ ΣΕ ΘΕΜΑΤΑ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ.	24
3.3. ΣΥΝΘΗΚΗ ΤΟΥ ΑΜΣΤΕΡΝΤΑΜ	26
3.4. ΈΚΤΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΔΡΑΣΗΣ ΓΙΑ ΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ	27
3.5.ΜΕΣΑ ΚΑΙ ΕΦΑΡΜΟΓΗ	31
3.6. LIFE+: ΈΝΑ ΧΡΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΟ ΜΕΣΟ ΓΙΑ ΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ.	35
3.7. ΣΥΝΘΗΚΗ RAMSAR	37
3.8. NATURA 2000	41
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4	43
Η ΛΙΜΝΟΘΑΛΑΣΣΑ ΜΕΣΟΛΟΓΓΙΟΥ	43

4.1. ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΚΑΙ ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ	44
4.2. ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΑ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΗΣ ΛΙΜΝΟΘΑΛΑΣΣΑΣ	47
4.3. ΤΑ ΠΡΟΙΟΝΤΑ ΤΗΣ ΛΙΜΝΟΘΑΛΑΣΣΑΣ	50
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5-Ο ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΣΤΟ ΜΕΣΟΛΟΓΓΙ	53
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6	54
ΟΙ ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΙΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΟ ΜΕΣΟΛΟΓΓΙ	54
6.1. ΤΟ ΜΕΣΟΛΟΓΓΙ ΤΟΥ ΜΕΛΛΟΝΤΟΣ	57
6.2. ΣΤΑΔΙΑ ΕΞΕΛΙΞΗΣ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ ΣΤΟ ΜΕΣΟΛΟΓΓΙ	58
6.3. ΟΙ ΑΝΤΙΑΗΨΕΙΣ ΚΑΙ Η ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΤΩΝ ΝΤΟΠΙΩΝ ΚΑΤΟΙΚΩΝ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΑΝΑΛΟΓΑ ΜΕ ΤΟΝ ΚΥΚΛΟ ΖΩΗΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΠΟΥ ΔΙΑΜΕΝΟΥΝ.	60
6.4. ΕΚΤΙΜΗΣΕΙΣ-ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΓΙΑ ΤΑ ΟΦΕΛΗ ΚΑΙ ΤΙΣ ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ ΠΟΥ ΘΑ ΠΡΟΚΥΨΟΥΝ ΑΠΟ ΤΟ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟ.	67
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7-Ο ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΛΙΜΝΟΘΑΛΑΣΣΑ ΣΗΜΕΡΑ.	68
7.1 ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΗ ΛΙΜΝΟΘΑΛΑΣΣΑ ΣΗΜΕΡΑ.	69
7.1.1 ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ	70
7.1.2. ΠΟΔΗΛΑΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ.	73
7.1.3. ΑΘΛΗΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΘΑΛΑΣΣΗΣ.	74
7.1.4. ΙΑΜΑΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ	75
7.1.5 ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ .	76
7.1.6 ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΣ	77
7.1.7 ΓΑΣΤΡΟΝΟΜΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ	78
7.1.8 ΑΛΙΕΥΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ	79
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8	84
ΤΟΜΕΙΣ ΕΠΙΔΡΑΣΗΣ ΤΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΛΙΜΝΟΘΑΛΑΣΣΑ ΤΟΥ ΜΕΣΟΛΟΓΓΙΟΥ	84
8.1. ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΤΟΜΕΑΣ	84
8.2. ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΣ ΤΟΜΕΑΣ	84
8.3. ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΣ ΤΟΜΕΑΣ	85
8.4 ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΟΣ ΤΟΜΕΑΣ	88

8.5 Η ΣΤΑΣΗ ΤΩΝ ΚΑΤΟΙΚΩΝ	89
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 9	91
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ-ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ	91
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	93

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΙΝΑΚΩΝ

ΠΙΝΑΚΑΣ 1 Προστατευόμενες περιοχές δυτικής Ελλάδας που εντάσσονται στην NATURA 2000:	49
ΠΙΝΑΚΑΣ 2 Καταγραφή προσέλευσης των τουριστών κατά τους καλοκαιρινούς μήνες στο Μεσολόγγι	53
ΠΙΝΑΚΑΣ 3 Άξονες προτεραιότητας για περιβαλλοντική υποστήριξη	56

ΠΙΝΑΚΑΣ ΕΙΚΟΝΩΝ

ΕΙΚΟΝΑ 1: <i>Χάρτης υγροτόπων Διεθνούς σημασίας της Ελλάδας, Σύμβαση Ραμσάρ.</i>	39
ΕΙΚΟΝΑ 2: Απεικόνιση Μεσολογγίου.....	44
ΕΙΚΟΝΑ 3 <i>Τα τείχη και η πύλη του Μεσολογγίου σήμερα.</i>	46
ΕΙΚΟΝΑ 4 <i>Η λιμνοθάλασσα.</i>	48
ΕΙΚΟΝΑ 5 <i>Προστατευόμενα πτηνά με θέα τις αλυκές</i>	48
ΕΙΚΟΝΑ 6 Απεικόνιση τοποθεσίας Μεσολογγίου	49
ΕΙΚΟΝΑ 7 <i>Παρέα καβαλάρηδων.</i>	70
ΕΙΚΟΝΑ 8 <i>Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας Κάρ. Παπούλιας 21 Απριλίου 2008.</i>	72
ΕΙΚΟΝΑ 9 Ποδηλατικός τουρισμός Μεσολογγίου	74
ΕΙΚΟΝΑ 10 <i>Απεικόνιση με παραδοσιακές φορεσιές</i>	77
ΕΙΚΟΝΑ 11 Απεικόνιση πετάλια χέλια.....	79
ΕΙΚΟΝΑ 12 <i>Ντόπιος ψαράς στην γαΐτα του με φόντο την πελάδα.</i>	83
ΕΙΚΟΝΑ 13 Παραδοσιακά τοπικά έθιμα.....	85
ΕΙΚΟΝΑ 14 Απεικόνιση από σκουπίδια σε παραλία.....	88
ΕΙΚΟΝΑ 15 Νεκρά φλαμίγκο ς από τη μόλυνση του περιβάλλοντος	88

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Από το Δεκέμβριο του 1975 που τέθηκε σε ισχύ η συνθήκη Ramsar περί προστασίας των βιότοπων, η Ελλάδα ήταν η 7^η χώρα που υπέγραψε . Από τότε μέχρι σήμερα γίνονται προσπάθειες ανάπτυξης του τουρισμού στις προστατευόμενες με σεβασμό όμως σε αυτές τις περιοχές όπως έχει ορίσει η συνθήκη.

Ο λόγος της συγγραφής της παρούσας εργασίας είναι να μελετηθεί «Η ανάπτυξη του τουρισμού σε προστατευόμενες περιοχές με περίπτωση μελέτης την Λιμνοθάλασσα Μεσολογγίου». Στο κείμενο που ακολουθεί θα γίνει προσέγγιση της Λιμνοθάλασσας Μεσολογγίου ιστορικά και γεωγραφικά. Θα ακολουθήσουν τα νομικά πλαίσια που την καλύπτουν. Ακολούθως, θα γίνει ανάλυση των προϋποθέσεων ανάπτυξης του τουρισμού της περιοχής .Έπειτα, θα παρουσιαστούν οι εναλλακτικές μορφές του τουρισμού που καλύπτει ήδη η μελετώμενη περιοχή, πως επιδρά η ήδη ανάπτυξη στην περιοχή της λιμνοθάλασσας και ποια η στάση των κατοίκων. Τέλος, γίνεται παράθεση απτών ιδεών περεταίρω ανάπτυξης του τουρισμού και τι πιστεύουν για αυτό μελλοντικά οι κάτοικοι του Μεσολογγίου.

Summary

Since December 1975, which came into force Ramsar Convention on the protection of habitats, Greece was the seventh country to sign. Since then, there have been efforts to develop tourism in the protected areas but always in accordance with the terms set by the treaty.

The main purpose of writing this paper is to study "The development of tourism in protected areas with the case study of lagoon Messolongi." In the following approach will be Messolongi historically and geographically. We follow the legal frameworks that cover it and subsequently an analysis of conditions for the development of tourism in the region. Then we present the alternative forms of tourism, which already covers the intended area, it already affects the growth in the lagoon area and what the attitude of residents. Finally, is a quote tangible ideas further development of tourism and what they think about what the future inhabitants of Messolongi.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η παρούσα εργασία συντάχθηκε από μία τελειόφοιτη φοιτήτρια του Α.Τ.Ε.Ι Πειραιά Τμήμα Διοίκησης Τουριστικών Επιχειρήσεων - Παράρτημα Σπετσών. Θέμα της είναι «**Η ανάπτυξη του τουρισμού σε προστατευόμενες περιοχές. Με περίπτωση μελέτης την λιμνοθάλασσα Μεσολογγίου**» και απώτερο σκοπό είχε να μελετηθεί η σημαντικότητα της ανάπτυξης του οικοτουρισμού στην περιοχή της Λιμνοθάλασσας σε συνδυασμό με άλλες μορφές εναλλακτικού τουρισμού, η επίδραση της ανάπτυξης στον τόπο και οι τρόποι μελλοντικής ανάπτυξης του σύμφωνα με τα νομοθετικά πλαίσια που την προστατεύουν.

Στην διάρκεια της έρευνας, που πραγματοποιήθηκε για την συγγραφή, με σκοπό να βρω πηγές πληροφοριών, στηρίχθηκα στη βιβλιογραφία του τμήματος, σε σημειώσεις καθηγητών, σε μια προφορική στατιστική έρευνα δείγματος 50 ντόπιων κατοίκων αλλά και σε πηγές από το διαδίκτυο.

Τέλος, θα ήθελα να ευχαριστήσω τους ανθρώπους που εργάζονται στην βιβλιοθήκη του Α.Τ.Ε.Ι. Πειραιά για την βοήθειά τους, την επιβλέπουσα καθηγήτρια της πτυχιακής εργασίας, Μοίρας Πολυξένη, και τους κατοίκους του Μεσολογγίου που πήραν μέρος στην έρευνα μου.

Η δυσκολία που συνάντησα ήταν, ότι επισκέφθηκα την περιοχή του Μεσολογγίου την περίοδο των Χριστουγέννων και δεν μπόρεσα να συναντήσω κάποιον αρμόδιο από την Νομαρχία, λόγω αδειών και, κυρίως, λόγω της επερχόμενης αλλαγής των αρμοδίων προσώπων για τυχόν περισσότερες πληροφορίες.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 .

ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

1.1. ΟΡΙΣΜΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Ο τουρισμός καθότι περιλαμβάνει πολλές διαστάσεις είναι δύσκολο να ερμηνευτεί επακριβώς αφού ασκεί άμεσες επιρροές τόσο στην κοινωνία όσο και στο περιβάλλον, οικονομία κλπ.

Στις μέρες μας ο τουρισμός έχει μαζικό χαρακτήρα και έχει πλέον διαφοροποιηθεί εντελώς από τον τουρισμό που επικρατούσε τα παλιότερα χρόνια που ήταν μόνο για τους εύπορους. Σήμερα δικαίωμα στον τουρισμό έχουν όλοι οι άνθρωποι φτωχοί ή πλούσιοι, ανεξαρτήτου ηλικίας ή κοινωνικής τάξης.

Επίσης με την πάροδο των ετών ο τουρισμός απέκτησε και διεθνή χαρακτηριστικά και επήλθε η διάκριση ανάμεσα στον εσωτερικό και στον εξωτερικό τουρισμό. Ο πρώτος αναφέρεται στον εγχώριο τουρισμό της χώρας ενώ ο δεύτερος έχει να κάνει με τον τουρισμό που εισέρχεται σε μια χώρα.

Στην ανάπτυξη αυτή του εξωτερικού τουρισμού συνέβαλε σε μεγάλο βαθμό η ανάπτυξη των μεταφορικών μέσων και η εξέλιξη της τεχνολογίας η οποία βοήθησε στην ανάπτυξη των τουριστικών επιχειρήσεων.

Με την γρήγορη αυτή ανάπτυξη του τουρισμού ενισχύθηκε και ο τουριστικός ανταγωνισμός ο οποίος ώθησε τις χώρες που θεωρούνταν ισχυροί τουριστικοί προορισμοί προς την υιοθέτηση τουριστικών πολιτικών που θα ενδυνάμωναν την θέση τους και θα ανέπτυσαν τον τουρισμό στην συγκεκριμένη χώρα ακόμα περισσότερο.

Τέτοιες πολιτικές ήταν η βελτίωση των υποδομών, η βελτίωση της ποιότητας, η προώθηση της τοπικότητας, η δημιουργία νέων τουριστικών επιχειρήσεων και η στροφή προς τον εναλλακτικό τουρισμό.

Προσπαθώντας οι ειδικοί να ερμηνεύσουν τον τουρισμό με την πάροδο των ετών θεώρησαν ότι ο καλύτερος ορισμός είναι αυτός που χαρακτηρίζει τον τουρισμό ως το σύνολο των ανθρώπινων μετακινήσεων και των δραστηριοτήτων που προκύπτουν από αυτές. (Τσάρτας, 2000).

Βέβαια και αυτός ο ορισμός ήταν αρκετά ελλιπής καθότι δεν περιλαμβάνει όλες εκείνες τις αναγκαίες διαστάσεις που εμπεριέχει ο τουρισμός.

Ένας άλλος ορισμός που χρησιμοποιήθηκε ευρέως αναφέρει ότι ο τουρίστας είναι το άτομο που πραγματοποιεί μια μετακίνηση, για διάφορες αιτίες και χρησιμοποιεί το χρόνο τηςσχόλης του για ανάπαυση, ψυχαγωγία και αναψυχή.

Μια άλλη ερμηνεία αναφέρει ότι ο τουρισμός είναι οποιαδήποτε δραστηριότητα που σχετίζεται με την προσωρινή μετακίνηση των ανθρώπων σε περιοχές διαφορετικές από αυτές που ζουν και εργάζονται.

Ο Παγκόσμιος Οργανισμός Τουρισμού (ΠΟΤ) ορίζει τον τουρισμό *«ως εκείνη την δραστηριότητα των ανθρώπων που ταξιδεύουν και διαμένουν σε περιοχές διαφορετικές από το μέρος που διέμεναν, όχι περισσότερο από ένα χρόνο για διασκέδαση, δουλειές ή για άλλους σκοπούς»* (Τσάρτας, 2000).

Από τα παραπάνω προκύπτει ότι ο τουρισμός μπορεί να ερμηνευτεί με βάση το κίνητρο του τουρίστα και την μετακίνηση. Πιο συγκεκριμένα το κίνητρο του τουρίστα είναι πολύ σημαντικός παράγοντας για τον τουρισμό αφού άλλος ταξιδεύει για επαγγελματικούς λόγους και άλλος για αναψυχή. Επίσης ο όρος μετακίνηση είναι εξίσου σημαντικός αφού κάποιος που ταξιδεύει και διαμένει σε έναν τόπο πάνω από έναν χρόνο δεν θεωρείται τουρίστας.

Με άλλα λόγια ο πιο αποδοτικός ορισμός του τουρισμού είναι αυτός που αναφέρει ότι ο τουρισμός είναι η πρόσκαιρη μετακίνηση των ανθρώπων από τον τόπο της μόνιμης διαμονής τους σε ένα άλλο τόπο με σκοπό την ικανοποίηση των αναγκών του, την ξεκούραση και την αναψυχή.

Τα τελευταία χρόνια ο τουρισμός έχει αναπτυχθεί σημαντικά και για τους περισσότερους είναι δεδομένος ιδιαίτερα κατά τους καλοκαιρινούς μήνες. Ωστόσο

υπάρχουν και ορισμένοι παράγοντες που επηρεάζουν τις επιλογές των τουριστών όπως ο ελεύθερος χρόνος των εργαζομένων, η αύξηση των εισοδημάτων, η βελτίωση των υποδομών και οι προτιμήσεις των τουριστών.

Ωστόσο αυτή η μαζικότητα του τουρισμού έχει παρατηρηθεί ότι ασκεί πολλές επιδράσεις στην κοινωνία, περιβάλλον και οικονομία ενός τόπου και για τον λόγο αυτό η πολιτεία έχει στραφεί προς τον εναλλακτικό τουρισμό και την προώθηση του ώστε να αναπτύξει την οικονομία προστατεύοντας παράλληλα το περιβάλλον και την κοινωνία και επιδιώκοντας την βιωσιμότητα τους (Ηγουμενάκης- Κραβαρίτης, & Λύτρας, 2000).

1.2. ΤΟ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Ο τουρισμός όπως προαναφέραμε είναι μια πρόσκαιρη μετακίνηση των ανθρώπων από έναν τόπο σε έναν άλλο με σκοπό την ικανοποίηση των τουριστικών τους αναγκών, την ψυχαγωγία, αναψυχή και την διασκέδαση.

Συνεπώς το φαινόμενο του τουρισμού έχει δυο διαστάσεις. Η μια διάσταση σχετίζεται με την πρόσκαιρη μετακίνηση των τουριστών για τουριστικούς λόγους και ονομάζεται τουριστική ζήτηση.

Η δεύτερη διάσταση του τουρισμού έχει να κάνει με την υποδοχή και εξυπηρέτηση των τουριστών που μετακινούνται για τουριστικούς λόγους, και ονομάζεται τουριστική προσφορά.

Τα προϊόντα ή οι υπηρεσίες που ζητούνται από τους τουρίστες και προσφέρονται από τις τουριστικές επιχειρήσεις ονομάζονται τουριστικά προϊόντα.

Τα βασικά χαρακτηριστικά του τουρισμού βάσει των εννοιών που δώσαμε παραπάνω είναι:(Τσάρτας, 2000).

1. Ο τουρισμός είναι το αποτέλεσμα μιας μεμονωμένης ή ομαδικής μετακίνησης τουριστών σε διάφορους προορισμούς και η διαμονή τους σε αυτά τουλάχιστον ένα 24ωρο. Στόχος αυτής της μετακίνησης είναι η ικανοποίηση των τουριστικών αναγκών των ατόμων και η μεγιστοποίηση της χρησιμότητάς τους.
2. Οι μορφές του τουρισμού αποτελούνται από ένα ταξίδι σε έναν προορισμό και τη διαμονή σε αυτόν. Το ταξίδι και η διαμονή πραγματοποιούνται εκτός του τόπου της μόνιμης κατοικίας του τουρίστα αλλιώς δεν είναι τουρισμός.
3. Οι μετακινήσεις σε διάφορους τουριστικούς προορισμούς είναι μικρής διάρκειας και προσωρινού χαρακτήρα δηλαδή έχουν ημερομηνία λήξης.
4. Οι άνθρωποι μετακινούνται σε διάφορους προορισμούς για λόγους τουριστικούς δηλαδή δεν έχουν σχέση με την μόνιμη διαμονή σε αυτούς ή την επαγγελματική απασχόληση.

Διαπιστώνουμε λοιπόν ότι ο τουρισμός περιλαμβάνει κάποιο ταξίδι για αναψυχή και όχι για απασχόληση και τις περισσότερες φορές οι τουρίστες που επισκέπτονται τα διάφορα μέρη είναι ξένοι. Οι επισκέψεις αυτές των τουριστών έχουν χαρακτήρα πρόσκαιρο και βραχυχρόνιο, γεγονός που τον διακρίνει από την μετανάστευση που αποτελεί μια μακροχρόνια μετακίνηση και μόνιμη εγκατάσταση.

Ο τουρισμός αποτελείται από σύνθετες δραστηριότητες στις οποίες περιλαμβάνονται:

- οι μετακινήσεις των ανθρώπων για τουριστικούς λόγους,
- οι παραγωγοί των τουριστικών αγαθών και υπηρεσιών,
- οι ταξιδιωτικοί πράκτορες,
- οι μεσίτες τουριστικών υπηρεσιών,

- τα έργα υποδομής
- οι τουριστικές επιχειρήσεις και
- οι προμηθευτές των τουριστικών προϊόντων (Κολτσιδόπουλος, 2000)

Τα τουριστικά προϊόντα σε σχέση με άλλα προϊόντα του τριτογενούς τομέα παρουσιάζουν διαφορετικά χαρακτηριστικά και διακρίνονται από τα άλλα προϊόντα σε ότι αφορά:

- Το τουριστικό προϊόν το οποίο χαρακτηρίζεται από μεγάλη ετερογένεια. Πιο συγκεκριμένα η ποιότητα διαμονής που προσφέρει ένα ξενοδοχείο είναι διαφορετική από αυτή που προσφέρει ένα ενοικιαζόμενο δωμάτιο και υπάρχουν μεγάλες διαφορές ακόμα και ανάμεσα στα ξενοδοχεία.
- Το τουριστικό προϊόν χαρακτηρίζεται από εποχικότητα, δηλαδή οι τουρίστες επιλέγουν συγκεκριμένες περιόδους για να επισκεφτούν κάποιους προορισμούς και συνήθως επιλέγεται το καλοκαίρι
- Το τουριστικό προϊόν χαρακτηρίζεται από τη γεωγραφική συγκέντρωση αφού άλλοι επιλέγουν ορεινές και άλλοι παραθαλάσσιες περιοχές.
- Το τουριστικό προϊόν είναι εντάσεως εργασίας.
- Το τουριστικό προϊόν καταναλώνεται στον τόπο παραγωγής του και δεν μπορεί να αποσταλεί σε άλλον τόπο
- Η παραγωγή και η κατανάλωση του τουριστικού προϊόντος πραγματοποιούνται ταυτόχρονα.
- Η ζήτηση για το τουριστικό προϊόν δέχεται σημαντικές επιδράσεις και από μη οικονομικούς παράγοντες όπως είναι οι πολιτικές κρίσεις και οι περιβαλλοντικές καταστροφές.

Η τουριστική ζήτηση επηρεάζεται από τρεις σημαντικούς παράγοντες όπως:

- Κοινωνικοί και οικονομικοί παράγοντες όπως το εισόδημα, η κοινωνική και η επαγγελματική κατάσταση των ατόμων, οι τιμές των προϊόντων, η διάρκεια των διακοπών, η δημογραφική εξέλιξη και τα μεταφορικά μέσα.
- Κοινωνικοί και ψυχολογικοί παράγοντες όπως η διάθεση του ατόμου για διακοπές και αναψυχή, η ανάγκη επιστροφής στη φύση
- Παράγοντες σχετικοί με το τουριστικό προϊόν είναι η απόσταση, το κόστος ζωής στη χώρα υποδοχής, το επίπεδο τιμών, η ποιότητα της πληροφόρησης.

Εκτός από την τουριστική ζήτηση σημαντικό ρόλο παίζει και η τουριστική προσφορά. Η τουριστική προσφορά είναι το σύνολο των τουριστικών αγαθών και υπηρεσιών που προσφέρονται στον τουρίστα για να μεγιστοποιήσει την ικανοποίηση των τουριστικών αναγκών του.

Η τουριστική προσφορά διακρίνεται σε πρωτογενή η οποία περιλαμβάνει τουριστικούς πόρους και σε δευτερογενή τουριστική προσφορά η οποία αναφέρεται στις διάφορες υποδομές που χρησιμοποιούνται από τον άνθρωπο για την καλύτερη χρήση των τουριστικών πόρων (Τσάρτας, 1996).

1.3. ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Ο τουρισμός ως φαινόμενο είναι αδιαμφισβήτητο ότι έχει συμβάλλει σημαντικά στην οικονομία των χωρών αλλά έχει ορισμένα μειονεκτήματα τα οποία θα πρέπει να αντιμετωπιστούν.

Ειδικότερα ο τουρισμός ως φαινόμενο βοηθά στην ανάπτυξη της οικονομίας με θετικό αλλά και με αρνητικό τρόπο.

Η θετική συμβολή: Η αύξηση του τουρισμού ιδιαίτερα κατά τους καλοκαιρινούς μήνες είναι γεγονός ότι έχει βοηθήσει σημαντικά στην αύξηση του ΑΕΠ, στην ενίσχυση της απασχόλησης, στον περιορισμό του ισοζυγίου εξωτερικών πληρωμών, αλλά και στην αναβάθμιση των περιφερειών μέσω της επιχειρηματικότητας προκειμένου να καλυφθούν οι ανάγκες των τουριστών. Το κάθε θετικό αποτέλεσμα που μπορεί να επιφέρει ο τουρισμός προκαλεί αλληπάλληλες επιδράσεις και σε άλλους τομείς με αποτέλεσμα να ευνοείται όλο το σύστημα.

Πιο συγκεκριμένα η τουριστική βιομηχανία συνεργάζεται και με άλλους κλάδους της οικονομίας τους οποίους τους ευνοεί σημαντικά όπως είναι ο αγροτικός τομέας, ο τομέας των μεταφορών, η ναυτική οικονομία, οι κατασκευαστικές εταιρίες, οι επιχειρήσεις εξοπλισμών ξενοδοχείων, οι επιχειρήσεις ηλεκτρισμού – τηλεπικοινωνιών - ύδρευσης.

Η επίτευξη ποιοτικότερων και ποσοτικότερων τουριστικών υπηρεσιών δεν είναι εύκολη. Ωστόσο οποιαδήποτε αλλαγή συντελείται στον τουριστικό τομέα επηρεάζει αυτόματα και άλλους παραγωγικούς κλάδους και δείκτες της οικονομίας.

Από την άλλη μεριά όμως η αρνητική συμβολή έχει να κάνει με τον αποπροσανατολισμό της επενδυτικής δραστηριότητας, την εξαφάνιση των ηθικών αξιών και πληθωριστικές πιέσεις εξαιτίας του ότι οι τουρίστες ξοδεύουν πιο πολλά χρήματα με αποτέλεσμα την αύξηση της ζήτησης και των τιμών.

Για την αποφυγή των αρνητικών επιπτώσεων του τουρισμού προκειμένου να μην αποδυναμώνει τις άλλες παραγωγικές δραστηριότητες, αλλά να αναπτύσσεται και

να προωθείται ταυτόχρονα θα πρέπει η ανάπτυξη του τουριστικού κλάδου να είναι προγραμματισμένη και ελεγχόμενη (Βαρβαρέσος, 1997).

Εξίσου σημαντική επίπτωση του τουρισμού είναι αυτή που προκαλεί στο περιβάλλον. Το μέχρι σήμερα μοντέλο του μαζικού τουρισμού που είχαν υιοθετήσει οι περισσότερες χώρες ανάμεσα σε αυτές και η Ελλάδα οδήγησε σε επιβάρυνση του περιβάλλοντος λόγω της υπερβολικής συγκέντρωσης τουριστών σε ορισμένες περιοχές σε σχέση με κάποιες άλλες.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

ΥΓΡΟΤΟΠΟΙ ΚΑΙ ΤΑ ΕΙΔΗ ΤΟΥΣ

Η μεγάλη οικολογική σημασία των υδροβιότοπων αναγνωρίστηκε παγκόσμια με την υπογραφή της "Σύμβασης για τους Υδροβιότοπους Διεθνούς Σημασίας" στις 2.2.1971 στην πόλη RAMSAR της Περσίας. Η Σύμβαση Ramsar υπογράφηκε και από την Ελλάδα και επικυρώθηκε από το Ελληνικό Κοινοβούλιο στις 21-12-1975. Σκοπός της συμφωνίας είναι η προστασία των υδροβιότοπων με διεθνές ενδιαφέρον για τα υδροβία πουλιά. Για την επίτευξη του στόχου αυτού, κάθε χώρα υποδεικνύει έναν κατάλογο υδροβιότοπων που πληρούν ορισμένα κριτήρια. Η Ελλάδα έχει υποδείξει έντεκα (11) περιοχές οι οποίες περιλήφθηκαν αρχικά στον κατάλογο των προστατευόμενων περιοχών της Σύμβασης Ramsar.

Από τις πιο γνωστές λιμνοθάλασσες της Ελλάδας, είναι η Λιμνοθάλασσα Κοτύχι και Δάσος Στροφυλιάς, η Λιμνοθάλασσα Μεσολογγίου, ο Αμβρακικός Κόλπος, η Λίμνη Μικρή Πρέσπα, το Δέλτα Αξιού - Λουδία - Αλιάκμονα και Αλυκή Κίτρους, η Λίμνες Βόλβη και Κορώνεια, η Λίμνη Κερκίνη, το Δέλτα Νέστου, η Λίμνη Βιστωνίδα - Λιμνοθάλασσα Πόρτο-Λάγος, η Λίμνη Ισμαρίδα & σύμπλεγμα λιμνοθαλασσών Θράκης και το Δέλτα Εβρου

Εκτός από αυτούς υδροβιότοπους υπάρχουν και τουλάχιστον 20 άλλοι εξαιρετικής σημασίας στη χώρα μας, όπως το δέλτα του Αχελώου και η λίμνη Βεγορίτιδα.

2.1. ΕΙΔΗ ΥΓΡΟΤΟΠΩΝ

Οι υγρά τοποι διακρίνονται σε φυσικούς και τεχνητούς, ανάλογα με τον τρόπο δημιουργίας τους. Σύμφωνα με το Γραφείο Ραμσάρ, στους φυσικούς υγρά τοπους μπορούν να συμπεριληφθούν περίπου 17 τύποι υγρά τοπων και στους τεχνητούς περίπου 8 οι οποίοι θα αναλυθούν εν συνεχεία. Ωστόσο, οι πιο γνωστοί στο ευρύτερο κοινό, τύποι υγρά τοπων είναι λιγότεροι σε αριθμό. (EC, 2000).

2.2. ΦΥΣΙΚΟΙ ΥΓΡΟΤΟΠΟΙ

Οι φυσικοί υγρότοποι δημιουργούνται χωρίς τη μεσολάβηση του ανθρώπου. Στους φυσικούς υγροτόπους ανήκουν οι ποταμοί, οι εκβολές, τα δέλτα, οι λίμνες, οι λιμνοθάλασσες, τα έλη και οι πηγές. Πιο αναλυτικά:

- **ΠΟΤΑΜΟΙ**

Τα ποτάμια, συγκεντρώνουν νερά από λίμνες και από θάλασσες, παρασύροντας στη πορεία τους υλικά όπως πέτρες, κτλ ενώ αρκετές φορές τα νερά των ποταμών κυλούν, μέσω επιφανειακών διεξόδων σε ποταμούς, που καταλήγουν στη θάλασσα ή και σε άλλες λίμνες.

- **ΕΚΒΟΛΕΣ**

Εκβολή είναι το χαμηλό σημείο όπου τα νερά πηγαίνουν στη θάλασσα και σμίγει το νερό των ποταμών με το θαλασσινό. Κάποιες φορές δεν αναμειγνύεται καθόλου το νερό των εκβολών με θαλασσινό νερό. Αναλογικά με το βάθος του νερού, τη θερμοκρασία, αλλά και την ποσότητα σε αλάτι, εξαρτάται και ο βαθμός επιβίωσης των ζώντων οργανισμών των εκβολών.

- **ΔΕΛΤΑ**

Οι περισσότεροι ποταμοί σχηματίζουν δέλτα στις εκβολές τους. Η ποικιλία στη μορφολογία των δελταϊκών περιοχών και η διαφορετική αλατότητά τους, δημιουργούν μωσαϊκό τοπίων και οικοσυστημάτων.

- **ΛΙΜΝΕΣ**

Λίμνες είναι οι συγκεντρώσεις νερού, οι οποίες καταλαμβάνουν μικρές ή μεγάλες λεκανοειδείς εκτάσεις στην επιφάνεια της Γης. Σχηματίστηκαν από τεκτονικές ή ηφαιστειακές δυνάμεις ή από τη δράση των παγετώνων. Οι περισσότερες λίμνες έχουν γλυκό νερό. Υπάρχουν όμως μερικές με υφάλμυρο ή με αλμυρό νερό, όταν το γεωλογικό υπόβαθρο περιέχει πολλά διαλυτά άλατα. Επίσης, το γλυκό νερό ορισμένων λιμνών μπορεί σε έτη μεγάλης ανομβρίας και εξάτμισης να καταστεί προσωρινά υφάλμυρο. Υπάρχουν και παράκτιες λίμνες των οποίων το νερό είναι γλυκό κοντά στα στόμια των ρυακιών που τις τροφοδοτούν και βαθμιαία γίνεται

υφάλμυρο, όσο μικραίνει η απόσταση προς την ακτή. Στη λεκάνη της Μεσογείου, η δημιουργία των λιμνών οφείλεται είτε στην ηφαιστειακή δράση (πιο συγκεκριμένα, στην πλήρωση με νερό των κώνων σβησμένων ηφαιστείων), είτε σε καρστικούς σχηματισμούς, που οφείλονται στη διάβρωση ασβεστολιθικών πετρωμάτων από το νερό. Οι λίμνες τροφοδοτούνται με νερό είτε από υπόγεια αναβλύζοντα νερά ή από ποταμούς, ρυάκια και χείμαρρους. Η φυσικοχημική σύσταση του νερού μιας λίμνης εξαρτάται στενά από τη σύσταση του νερού που εισέρχεται σε αυτή, αλλά και από πολλούς άλλους παράγοντες, όπως η σύσταση και η μορφολογία του πυθμένα κ.λπ. (EC, 2000)

- **ΛΙΜΝΟΘΑΛΑΣΣΑ**

Στις ακτές με ήπιο ανάγλυφο, που είναι προστατευμένες από τα έντονα θαλάσσια ρεύματα, οι ποταμοί μεταφέρουν και αποθέτουν στερεά υλικά (ιζήματα), εκατοντάδες μέτρα μέσα στη θάλασσα. Η δράση των κυμάτων δίνει στα αποτιθέμενα υλικά τη μορφή αναχωμάτων, τα οποία εμποδίζουν την ελεύθερη κυκλοφορία του θαλασσινού νερού. Έτσι, δημιουργούνται οι λιμνοθάλασσες, δηλαδή οι εκτάσεις ρηχών αλμυρών ή υφάλμυρων νερών, οι οποίες χωρίζονται από την ανοικτή θάλασσα με αμμολωρίδες και σωρούς από κροκάλες. Οι λιμνοθάλασσες επικοινωνούν με τη θάλασσα, μέσω φυσικών στενών διωρύγων. Η αλατότητα των νερών μιας λιμνοθάλασσας εξαρτάται από τις βροχοπτώσεις, την εξάτμιση του επιφανειακού νερού, αλλά κυρίως από τον ρυθμό εισροής θαλασσινού νερού σε αυτή. Οι λιμνοθάλασσες περιβάλλονται συνήθως από αλοέλη, που τροφοδοτούνται από επιφανειακά ή υπόγεια αλμυρά νερά. (EC, 2000)

- **ΈΛΗ**

Τα έλη είναι περιοχές με ρηχά νερά με χαρακτηριστικά είδη φυτών που απαντούν στα έλη γλυκού νερού είναι τα καλάμια, τα ψαθιά, τα βούρλα και τα επιπλέοντα υγροτοπικά φυτά, όπως τα νούφαρα και οι ποταμογεΐτονες.

- **ΠΗΓΕΣ**

Πηγή είναι το νερό το οποίο τρέχει υπογείως ή όχι και αναβλύζει ελεύθερα. Συνήθως απορροφάται από το έδαφος και συγκεντρώνεται σε κάποιο βάθος σε στοές ανάμεσα από πετρώματα και βγαίνει πάλι στην επιφάνεια μόλις βρει διέξοδο.

2.3. ΤΕΧΝΗΤΟΙ ΥΓΡΟΤΟΠΟΙ

Ονομάζονται τεχνητοί διότι είναι υγράτοποι οι οποίοι δημιουργήθηκαν και διαμορφώθηκαν με την παρέμβαση του ανθρώπου. Τέτοιοι είναι οι αλυκές, οι τεχνητές λίμνες και οι ορυζώνες.

ΑΛΥΚΕΣ : ΟΙ ΑΛΥΚΕΣ ΕΙΝΑΙ ΤΕΧΝΗΤΕΣ ΛΕΚΑΝΕΣ ΣΥΜΠΥΚΝΩΣΗΣ ΤΟΥ ΘΑΛΑΣΣΙΝΟΥ ΝΕΡΟΥ. ΤΟ ΝΕΡΟ ΕΞΑΤΜΙΖΕΤΑΙ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΔΙΑΡΚΕΙΑ ΤΩΝ ΘΕΡΙΝΩΝ ΜΗΝΩΝ ΑΦΗΝΟΝΤΑΣ ΜΟΝΟ ΤΟ ΑΛΑΤΙ. ΣΤΗΝ ΣΥΝΕΧΕΙΑ ΤΟ ΑΛΑΤΙ ΜΑΖΕΥΕΤΑΙ ΚΑΙ ΕΠΕΞΕΡΓΑΖΕΤΑΙ ΣΤΟ ΕΡΓΟΣΤΑΣΙΟ ΚΑΙ ΣΥΣΚΕΥΑΖΕΤΑΙ.

ΤΕΧΝΗΤΕΣ ΛΙΜΝΕΣ : ΟΙ ΠΕΡΙΣΣΟΤΕΡΕΣ ΤΕΧΝΗΤΕΣ ΛΙΜΝΕΣ ΠΡΟΗΛΘΑΝ ΑΠΟ ΤΗΝ ΚΑΤΑΣΚΕΥΗ ΦΡΑΓΜΑΤΩΝ ΣΕ ΠΟΤΑΜΟΥΣ, ΜΕ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑ ΤΗΝ ΠΡΟΚΛΗΣΗ ΑΛΛΑΓΩΝ ΣΤΙΣ ΦΥΣΙΚΕΣ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΕΣ ΤΩΝ ΦΥΣΙΚΩΝ ΟΙΚΟΣΥΣΤΗΜΑΤΩΝ. Η ΚΑΤΑΣΚΕΥΗ ΤΟΥΣ ΕΧΕΙ ΣΑΝ ΣΚΟΠΟ ΣΥΝΗΘΩΣ ΤΗΝ ΥΔΡΕΥΣΗ ,ΤΗΝ ΑΡΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΤΗΝ ΥΔΡΟΗΛΕΚΤΡΙΚΗ ΕΝΕΡΓΕΙΑ.

ΟΡΥΖΩΝΕΣ : ΟΙ ΟΡΥΖΩΝΕΣ ΕΙΝΑΙ ΤΕΧΝΗΤΟΙ ΥΓΡΟΤΟΠΟΙ ΕΠΟΧΙΚΑ ΚΑΤΑΚΛΥΖΟΜΕΝΟΙ. ΟΙ ΟΡΥΖΩΝΕΣ ΒΡΙΣΚΟΝΤΑΙ ΠΟΛΥ ΣΥΧΝΑ ΚΟΝΤΑ ΣΕ ΦΥΣΙΚΟΥΣ ΥΓΡΟΤΟΠΟΥΣ Η ΑΠΟΤΕΛΟΥΝ ΜΕΡΟΣ ΥΓΡΟΤΟΠΙΚΩΝ ΣΥΜΠΛΕΓΜΑΤΩΝ (Π.Χ. ΣΕ ΔΕΛΤΑ).

2.4. ΑΞΙΑ ΤΩΝ ΥΔΡΟΒΙΟΤΟΠΩΝ

Οι αξίες των υγροτόπων δεν είναι ανεξάρτητες μεταξύ τους μιας και η αλλαγή της μιας προκαλεί την αναβάθμιση ή όχι της άλλης. (www.ornithologiki.gr)

Οι αξίες τους διακρίνονται σε : Βιολογική αξία, υδρευτική, Αρδευτική, αλιευτική, κτηνοτροφική, βελτιωτική σε ποιότητα νερού, αναψυχής, πολιτιστική, κλιματική, καθώς και επιστημονική και εκπαιδευτική. (Tsagarakis, et al (2001)

2.5. ΑΠΕΙΛΕΣ ΚΑΙ ΚΙΝΔΥΝΟΙ ΠΟΥ ΔΕΧΟΝΤΑΙ ΟΙ ΥΔΡΟΒΙΟΤΟΠΟΙ

Οι υδροβιότοποι κινδυνεύουν εξαιτίας της κατασκευής αρδευτικών έργων και της εισροής ρύπων ενώ ένας άλλος κίνδυνος που αντιμετωπίζουν οι υδροβιότοποι είναι η ρίψη σε αυτούς υγρών και στερεών αποβλήτων από βιομηχανίες και οικισμούς. Η σημαντικότερη αιτία όμως καταστροφής των υδροβιότοπων είναι η άγνοια και η προσπάθεια για μακροπρόθεσμα μόνο οφέλη

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΩΝ ΥΓΡΟΤΟΠΩΝ

3.1. ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΚΑΙ ΕΝΕΡΓΕΙΕΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ

Η σταδιακή μόλυνση του περιβάλλοντος έχει διευρυνθεί τις τελευταίες δεκαετίες. Κάθε χρόνο, στα κράτη μέλη παράγονται περίπου 2 δισεκατομμύρια τόνοι αποβλήτων όπου ο αριθμός αυτός αυξάνεται κατά 10% ετησίως. Όσον αφορά το διοξείδιο του άνθρακα, σημειώνεται αύξηση των εκπομπών CO₂ από τα νοικοκυριά και τις μεταφορές, καθώς και αύξηση της κατανάλωσης ρυπογόνων μορφών ενέργειας. Οι φυσικές καταστροφές (πλημμύρες, έντονη ξηρασία, πυρκαγιές) όλο και αυξάνονται, γεγονός που έχει συντελέσει στην φθορά του φυσικού περιβάλλοντος και των ανθρώπινων υποδομών. Η κατανάλωση των πόρων αυξάνει κάθε χρόνο. (Αντωνόπουλος, 2004)

Η ποιότητα ζωής του ευρωπαϊκού πληθυσμού, περισσότερο στις αστικές περιοχές, διαβαθμίστηκε σε χαμηλότερα επίπεδα εξαιτίας σημαντικών παραγόντων (ρύπανση, ηχητικές οχλήσεις). Αυτή η υποβάθμιση έχει επιπτώσεις για την υγεία, με χαρακτηριστικό παράδειγμα την αύξηση διαφόρων ασθενειών που συνδέονται με τη ρύπανση του αέρα.

Ως συμπέρασμα, η ανάγκη για προστασία του περιβάλλοντος προβάλλεται ως επιτακτική επειδή αποτελεί ένα σοβαρότατο θέμα το οποίο αντιμετωπίζει η Ευρώπη. Ασκήθηκαν στην Κοινότητα έντονες κριτικές επειδή ανέπτυξε την οικονομία και δραστηριότητα των εμπορικών συναλλαγών, παραβλέποντας ωστόσο τις περιβαλλοντικές επιπτώσεις. Σήμερα έχει διαπιστωθεί πως το ευρωπαϊκό μοντέλο ανάπτυξης δεν γίνεται να βασίζεται στην εξάντληση των φυσικών πόρων και στην υποβάθμιση του περιβάλλοντος. (EC, 2000)

3.2. ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΔΡΑΣΗΣ ΣΕ ΘΕΜΑΤΑ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ.

Οι πρώτες κοινοτικές προσπάθειες ξεκίνησαν από τη συνθήκη της Ρώμης το Μάρτιο του 1957. Με την Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη, 1η Ιουλίου 1987 (άρθρο 130r-130s), την Συνθήκη του Μάαστριχ, Νοέμβρης 1993 (Στόχος η αειφόρος ανάπτυξη, άρθρο 2) την Συνθήκη του Άμστερνταμ, τέθηκε σε ισχύ 1999 (άρθρο 174) και την Συνθήκη της Νικαίας, νομιμοποιήθηκε η περιβαλλοντική πολιτική της Ε.Ε.

Οι κοινοτικές προσπάθειες οι οποίες ξεκίνησαν το 1972, αποτελούσαν 4 διαδοχικά προγράμματα δράσης τα οποία ακολουθούσαν μια κάθετη και τομεακή προσέγγιση των οικολογικών προβλημάτων. Εκείνη τη χρονική περίοδο η Κοινότητα θέσπισε περίπου 200 νομοθετικές πράξεις, με βασικότερο σκοπό τον περιορισμό της ρύπανσης, μέσω της θέσπισης ελάχιστων προτύπων, κυρίως για θέματα διαχείρισης αποβλήτων, ρύπανσης των υδάτων και του αέρα.

Η δημιουργία και εφαρμογή αυτού του κανονιστικού πλαισίου ωστόσο δεν περιόρισε την υποβάθμιση του περιβάλλοντος. Χάρη στην ευαισθητοποίηση που έδειξε ο κόσμος στους κινδύνους που δημιουργούσαν τα παγκόσμια περιβαλλοντικά προβλήματα, η υιοθέτηση μιας συγκροτημένης προσέγγισης αποτέλεσε αναπόσπαστο μέρος προσπάθειας σε ευρωπαϊκή και διεθνή κλίμακα.

Η κοινοτική προσέγγιση-δράση εφαρμόστηκε για αρκετά χρόνια, έως ότου η συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση την ενίσχυσε σε επίπεδο πολιτικής. Η συνθήκη του Άμστερνταμ ακολούθησε την ίδια πορεία, εντάσσοντάς την στους σκοπούς της Ευρωπαϊκής Κοινότητας της αρχής της βιώσιμης ανάπτυξης και με την ενδυνάμωση της υψηλού επιπέδου προστασίας του περιβάλλοντος σε μία από τις πρωταρχικές προσεγγίσεις.

Με σκοπό την εξασφάλιση αποτελεσματικής δράσης, το πέμπτο πρόγραμμα δράσης για το περιβάλλον "Προς μια αειφόρο ανάπτυξη" υιοθέτησε αρχές εκούσιας ευρωπαϊκής στρατηγικής για την περίοδο 1992-2000 και αποτέλεσε την

έναρξη μιας οριζόντιας κοινοτικής δράσης, αποδίδοντας σημασία σε όλους τους ρυπογόνους παράγοντες (βιομηχανία, ενέργεια, τουρισμός, μεταφορές, γεωργία).

Η κάθετη αυτή προσέγγιση της πολιτικής για το περιβάλλον αναγνωρίστηκε από την Επιτροπή σε συνέχεια της ανακοίνωσης του 1998 σχετικά με την ένταξη του περιβάλλοντος στις πολιτικές της Ένωσης, καθώς και από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Βιέννης (11-12 Δεκεμβρίου 1998). Η ενσωμάτωση της περιβαλλοντικής πολιτικής συνδυάζοντάς την με τις άλλες πολιτικές, θεωρήθηκε υποχρεωτική για τα θεσμικά όργανα της Κοινότητας. Έπειτα, η ένταξη αυτή αποτέλεσε σκοπός ορισμένων κοινοτικών νομοθετικών πράξεων βασικότερα στους τομείς της απασχόλησης, της ενέργειας, της γεωργίας, της συνεργασίας για την ανάπτυξη, της ενιαίας αγοράς, της βιομηχανίας, της αλιείας, της οικονομικής πολιτικής και των μεταφορών. (Αντωνόπουλος, 2004)

Τον Μάιο του 2001 εγκρίθηκε μια ανακοίνωση η οποία αφορούσε την ευρωπαϊκή στρατηγική για την αειφόρο ανάπτυξη. Στην ανακοίνωση αυτή προσδιορίστηκαν οι στόχοι για μεγάλης διάρκειας αειφόρο ανάπτυξη, η οποία επικεντρώνεται κυρίως στην αλλαγή του κλίματος, τις μεταφορές, την υγεία και τους φυσικούς πόρους.

Το έκτο πρόγραμμα δράσης για το περιβάλλον, το οποίο εγκρίθηκε τον Ιούλιο του 2002, προσδιορίζει τους πρωταρχικούς παράγοντες της Ευρωπαϊκής Κοινότητας έως το 2010. Δίνεται ιδιαίτερη σημασία σε τέσσερις τομείς: αλλαγή του κλίματος, φύση και βιοποικιλότητα, περιβάλλον και υγεία, διαχείριση φυσικών πόρων και αποβλήτων. Με σκοπό να υλοποιηθούν αυτές οι προτεραιότητες, προτείνονται οι εξής κατευθυντήριες γραμμές δράσης: βελτίωση της εφαρμογής της περιβαλλοντικής νομοθεσίας, συνεργασία με την αγορά και τους πολίτες, και βελτίωση της ενσωμάτωσης του περιβάλλοντος στις άλλες κοινοτικές πολιτικές. Ένα πρωτοποριακό στοιχείο το οποίο είναι σημαντικό να αναφερθεί είναι η ολοκληρωμένη πολιτική για τα προϊόντα. Αποβλέπει στη δημιουργία μιας περισσότερο οικολογικής αγοράς αγαθών, με την υποστήριξη προϊόντων με λιγότερες περιβαλλοντικές επιπτώσεις καθ' όλη τη διάρκεια του κύκλου ζωής τους. (Τάντης, 1993)

Το έκτο πρόγραμμα δράσης βασίζεται σε επτά θεματικές στρατηγικές. Οι αναφερόμενες στρατηγικές εκπληρώνουν τον στόχο του εξορθολογισμού και του εκσυγχρονισμού κατά τον οποίο, μερικές τμηματικές νομοθετικές πράξεις παύουν σταδιακά να ισχύουν υπέρ ενός ευέλικτου νομοθετικού και στρατηγικού πλαισίου. Οι τομείς που καλύπτονται είναι οι εξής: ρύπανση του αέρα, θαλάσσιο περιβάλλον, αειφόρος χρήση των πόρων, πρόληψη και ανακύκλωση αποβλήτων, φυτοφάρμακα, ποιότητα του εδάφους, αστικό περιβάλλον.

3.3. ΣΥΝΘΗΚΗ ΤΟΥ ΑΜΣΤΕΡΝΤΑΜ

Η συνθήκη του Άμστερνταμ και ιδιαίτερα το Άρθρο 174 για το Περιβάλλον, προσφέρει τις απαντήσεις σε αυτά τα προβλήματα. Ο στόχος της αειφόρου ανάπτυξης έχει ενταχθεί στους στόχους της Ένωσης όπως και η αρχή της ένταξης του θέματος του περιβάλλοντος στις λοιπές πολιτικές. Εξάλλου, οι διαδικασίες λήψης αποφάσεων είναι σαφέστερες και αποτελεσματικότερες

Οι Περιβαλλοντικοί στόχοι της συνθήκη του Άμστερνταμ:

- Διατήρηση, προστασία και βελτίωση της ποιότητας του περιβάλλοντος,
- Προστασία της υγείας του ανθρώπου,
- Συνετή και ορθολογική χρήση των φυσικών πόρων,
- Προώθηση, σε διεθνές επίπεδο, μέτρων για την αντιμετώπιση των περιφερειακών ή παγκόσμιων περιβαλλοντικών προβλημάτων.

Αφού τέθηκε σε ισχύ η συνθήκη του Άμστερνταμ, η κατάσταση απλουστεύθηκε επειδή η διαδικασία συνεργασίας αντικαταστάθηκε από τη διαδικασία συναπόφασης. Αυτή η νέα μέθοδος οργάνωσης θα έχει ως πλεονέκτημα να περιορίσει τη διαδικασία σε δύο στάδια, δεδομένου ότι τα κράτη μέλη επιθυμούν η ομοφωνία να συνεχίσει να εφαρμόζεται στους τομείς που αναφέρονται ανωτέρω. Με τον τρόπο αυτό καθίστανται πιο εύληπτες οι συνθήκες

και περιορίζεται ο κίνδυνος σύγκρουσης μεταξύ των νομικών βάσεων (Euroopa, 2009a)

Σύμφωνα με την συνθήκη του Άμστερνταμ για το Περιβάλλον, Άρθρο 174 και τον Κανονισμό για το περιβάλλον (ΕΚ) αριθ. 2099/2002 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 5ης Νοεμβρίου 2002, επιβάλλεται ασφάλεια στη ναυτιλία και πρόληψη της ρύπανσης από τα πλοία (COSS) και τροποποιούνται οι κανονισμοί για την ασφάλεια στη ναυτιλία και την πρόληψη της ρύπανσης από τα πλοία (Ενεργειακή Αξιοποίηση Απορριμμάτων (ημερίδα)

Σύμφωνα με την συνθήκη του Άμστερνταμ για το Περιβάλλον, Άρθρο 174 και τον Κανονισμό (ΕΚ)αριθ. 2278/1999 της Επιτροπής της 21ης Οκτωβρίου 1999 εφαρμόζεται ο κανονισμός (ΕΟΚ)αριθ. 3528/86 του Συμβουλίου για την προστασία των δασών στην Κοινότητα από την ατμοσφαιρική ρύπανση Επίσημη (Εφημερίδα αριθ. L 279 της 29/10/1999 σ. 0003 – 0025)

Επιπλέον, σύμφωνα με την συνθήκη του Άμστερνταμ για το Περιβάλλον, Άρθρο 174 και την Οδηγία 2002/96/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 27ης Ιανουαρίου 2003, εφαρμόζεται κοινοτική πολιτική για τα απόβλητα ειδών ηλεκτρικού και ηλεκτρονικού εξοπλισμού (ΑΗΗΕ)

3.4. ΈΚΤΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΔΡΑΣΗΣ ΓΙΑ ΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

Η Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ) έχει καθορίσει τις προτεραιότητες και τους στόχους της ευρωπαϊκής πολιτικής για το περιβάλλον για το χρονικό διάστημα μέχρι το 2010 και μετά, και ως εκ τούτου έχουν περιγραφεί λεπτομερώς τα μέτρα που πρέπει να ληφθούν ως συμβολή στην υλοποίηση της στρατηγικής της σε θέματα αειφόρου ανάπτυξης

Οι προτεραιότητες και οι στόχοι της ευρωπαϊκής πολιτικής για το περιβάλλον μέχρι το 2010 προσδιορίστηκαν στο πρόγραμμα με τίτλο «Περιβάλλον 2010: Το μέλλον μας, η επιλογή μας» και επικεντρώνεται σε τομείς όπου θεωρείται ότι οι

καταστάσεις επιβάλλουν εντονότερη δράση, η οποία θα αναληφθεί μέσω καιρικών ευρωπαϊκών πρωτοβουλιών σε όλα τα επίπεδα.

Στα πλαίσια του έκτου προγράμματος δράσης για το περιβάλλον λήφθηκαν τα εξής μέτρα από μέρους της Ε.Ε. Υποστηρίχθηκε το δίκτυο IMPEL και επεκτάθηκε στις υποψήφιες χώρες, εκπονήθηκαν εκθέσεις σχετικά με την εφαρμογή του περιβαλλοντικού δικαίου, γνωστοποιήθηκαν τα αξιολογότερα ή και τα μετριοτέρα αποτελέσματα από την εφαρμογή της περιβαλλοντικής νομοθεσίας, βελτιώθηκαν τα πρότυπα περιβαλλοντικού ελέγχου, καταπολεμήθηκε το περιβαλλοντικό έγκλημα και διασφαλίστηκε η εφαρμογή με προσφυγές στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο.

Για να ενσωματωθεί το περιβάλλον στις άλλες πολιτικές, δημιουργήθηκαν συμπληρωματικοί μηχανισμοί ενσωμάτωσης, εφαρμόστηκαν εμπράκτως οι συναφείς διατάξεις της Συνθήκης, αναπτύχθηκαν δείκτες για να ελέγχεται η διαδικασία της ενσωμάτωσης (Κοινοτική Οδηγία 91/157/ΕΟΚ)

Οι πολιτικές αυτές υλοποιούνται στα πλαίσια της αγοράς με την ευρύτερη εφαρμογή του κοινοτικού συστήματος περιβαλλοντικής διαχείρισης και ελέγχου (EMAS), με την παρότρυνση των επιχειρήσεων να δημοσιεύουν τις επιδόσεις τους και να τηρούν τις περιβαλλοντικές απαιτήσεις, με την θέσπιση συστημάτων ανταμοιβής για τις επιχειρήσεις που σέβονται το περιβάλλον, την ενθάρρυνση των αυτοδεσμευτικών συμφωνιών, την εκπόνηση μιας ολοκληρωμένης πολιτικής προϊόντων, την προώθηση της χρησιμοποίησης οικολογικών σημάτων και αξιολόγηση της αποτελεσματικότητάς τους, την προαγωγή μιας πολιτικής δημόσιων συμβάσεων που θα σέβεται το περιβάλλον· και τέλος, τη θέσπιση νομοθεσίας για την περιβαλλοντική ευθύνη (Euroρα, 2009c)

Στα πλαίσια του Έκτου Προγράμματος Δράσης για το Περιβάλλον, δίδεται έμφαση στην ενεργό συμμετοχή των πολιτών και την αλλαγή της συμπεριφοράς τους. Ειδικότερα, βοηθούνται οι πολίτες για να μετρούν και να βελτιώνουν τις περιβαλλοντικές τους επιδόσεις, και γίνεται πληρέστερη και ποιοτικότερη ενημέρωσή τους σχετικά με το περιβάλλον.

Τα μέτρα που προτάθηκαν για την συνεκτίμηση του περιβάλλοντος στη χωροταξία και χωροταξική διαχείριση, είναι η δημοσίευση ανακοίνωσης σχετικά με τη σημασία που έχει η ενσωμάτωση του περιβάλλοντος στη χωροταξία και χωροταξική διαχείριση. Η βελτιωμένη εφαρμογή της οδηγίας ως προς την αξιολόγηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων. Η διάχυση βέλτιστων πρακτικών και προώθηση της ανταλλαγής εμπειριών σχετικά με τον περιβαλλοντικώς αειφόρο χωροταξικό σχεδιασμό, συμπεριλαμβανομένου του πολεοδομικού σχεδιασμού. Η ενσωμάτωση του αειφόρου χωροταξικού σχεδιασμού στην περιφερειακή πολιτική της ΕΕ. Η προαγωγή των γεωργοπεριβαλλοντικών μέτρων στο πλαίσιο της κοινής γεωργικής πολιτικής, και τέλος οι συμπράξεις για μια αειφόρο διαχείριση του τουρισμού (Europa, 2009b)

Στο πλαίσιο αυτό το πρόγραμμα δράσης προβλέπει τη χάραξη επτά θεματικών στρατηγικών με τα εξής αντικείμενα: ατμοσφαιρική ρύπανση , θαλάσσιο περιβάλλον , αειφόρο χρήση των πόρων , πρόληψη παραγωγής αποβλήτων και ανακύκλωση , αειφόρο χρήση των φυτοφαρμάκων , προστασία του εδάφους , αστικό περιβάλλον .

Οι στρατηγικές αυτές βασίζονται περισσότερο σε μια σφαιρική κατά θέμα προσέγγιση παρά σε ορισμένους ρύπους ή τύπους οικονομικής δραστηριότητας όπως παλαιότερα· ορίζουν μακροπρόθεσμους στόχους, που βασίζονται στην αξιολόγηση των περιβαλλοντικών προβλημάτων αλλά και στην επιδίωξη συνέργειας ανάμεσα στις διάφορες στρατηγικές καθώς και με τους στόχους της στρατηγικής της Λισσαβόνας για οικονομική μεγέθυνση και δημιουργία θέσεων απασχόλησης.

Ειδικότερα, το πρόγραμμα δράσης για την ατμοσφαιρική ρύπανση σχετίζεται με το στόχο της Ένωσης να επιτευχθεί μια ποιοτική στάθμη του ατμοσφαιρικού αέρα που δεν θα έχει αρνητικές επιπτώσεις ούτε θα συνεπάγεται σοβαρούς κινδύνους για την υγεία του ανθρώπου και για το περιβάλλον, η υπόψη θεματική στρατηγική συμπληρώνει τη νομοθεσία που ισχύει σήμερα, ορίζει στόχους για την ατμοσφαιρική ρύπανση και προτείνει μέτρα επίτευξης των στόχων με χρονικό ορίζοντα το 2020. Με αυτό τον τρόπο επιτυγχάνεται να εκσυγχρονιστεί η ισχύουσα νομοθεσία, να δοθεί βάρος στην αντιμετώπιση των επιβλαβέστερων

ρύπων και να εμπλακούν περισσότερο σ' αυτήν τομείς και πολιτικές που επηρεάζουν δυνητικά την ποιότητα του ατμοσφαιρικού αέρα. Επομένως, στο πρόγραμμα δράσης για την ατμοσφαιρική ρύπανση η Ευρωπαϊκή Ένωση θέτει στόχους μείωσης ορισμένων ρύπων και ενισχύει το νομοθετικό πλαίσιο καταπολέμησης της ατμοσφαιρικής ρύπανσης πάνω σε δύο κύριους άξονες: βελτίωση της κοινοτικής νομοθεσίας για το περιβάλλον και ενσωμάτωση του ενδιαφέροντος για την ποιότητα του ατμοσφαιρικού αέρα στις συναφείς πολιτικές. (Europa, 2009f)

Επισημαίνεται ότι ο τομέας της ενέργειας συμβάλει σε μείωση των εκπομπών βλαβερών ρύπων, και κατ' επέκταση στη μείωση της ατμοσφαιρικής ρύπανσης. Σημαντικοί συντελεστές εδώ είναι ορισμένοι στόχοι που έχουν τεθεί και αφορούν κυρίως την παραγωγή ενέργειας και ηλεκτρικής ενέργειας από ανανεώσιμες πηγές (12% και 21% αντιστοίχως από το 2005 μέχρι το 2010) ή τα βιοκαύσιμα. Η στρατηγική προβλέπει ενδεχόμενη επέκταση της οδηγίας IPPC (ολοκληρωμένη πρόληψη και έλεγχος της ρύπανσης) και της οδηγίας για την ενεργειακή απόδοση των κτιρίων στις μικρές εγκαταστάσεις καύσης. Εξετάζεται επίσης το ενδεχόμενο εκπόνησης προτύπων για μικρές εγκαταστάσεις θέρμανσης μέσω της νέας οδηγίας για τα ενεργειοβόρα προϊόντα (Europa, 2009e) Η στρατηγική προβλέπει επίσης να εξεταστεί πώς μπορούν να μειωθούν οι εκπομπές πτητικών οργανικών ενώσεων στα πρατήρια καυσίμων. (Κοινοτική Οδηγία 94/55/EK)

Επιπλέον, ο τομέας των μεταφορών συμβάλει σε μείωση των εκπομπών βλαβερών ρύπων, η στρατηγική της Ε.Ε. προβλέπει νέες προτάσεις που αφορούν τη μείωση των εκπομπών από τα καινούργια ιδιωτικής χρήσεως αυτοκίνητα (Europa, 2009f,) και μικρά φορτηγά, καθώς και από τα βαριά φορτηγά. Εξετάζει επίσης το ζήτημα της βελτίωσης των διαδικασιών έγκρισης οχημάτων και άλλα μέτρα σχετικά με τις δυνατότητες διαφοροποιούμενης δασμολόγησης και με τα παλιά οδικά οχήματα. Επιπλέον, σε σχετική ανακοίνωση, η Επιτροπή μελετάει πώς θα μειωθούν οι συνέπειες των πτήσεων πάνω στις κλιματικές αλλαγές. Για θέματα που αφορούν τη ναυτιλία, η στρατηγική προβλέπει επίσης συνέχιση των διαπραγματεύσεων στο πλαίσιο του Διεθνούς Ναυτιλιακού Οργανισμού, προώθηση της χρησιμοποίησης του επίγειων ηλεκτρικών δικτύων όταν τα πλοία βρίσκονται στα λιμάνια, καθώς και

συνεκτίμηση ζητημάτων που άπτονται της ατμοσφαιρικής ρύπανσης σε περίπτωση χρηματοδότησης μέσω προγραμμάτων όπως το Μάρκο Πόλο .

Τέλος, και ο γεωργικός τομέας επηρεάζει την ατμοσφαιρική ρύπανση. για τη μείωση της ατμοσφαιρικής ρύπανσης η στρατηγική καλεί σε προώθηση μέτρων που αποσκοπούν σε μείωση του αζώτου που χρησιμοποιείται στις ζωοτροφές και τα λιπάσματα. Κανόνες και προτάσεις που αφορούν την αγροτική ανάπτυξη προβλέπουν δυνατότητες μείωσης των εκπομπών αμμωνίας γεωργικής προέλευσης, μέσω κυρίως του εκσυγχρονισμού των εκμεταλλεύσεων. Η τρέχουσα μεταρρύθμιση των κανόνων που διέπουν τα μέσα συνοχής περιέχει επίσης στοιχεία που ευνοούν την υλοποίηση των στόχων της υπόψη στρατηγικής.

Κατ' ουσίαν, η στρατηγική της Ε.Ε. σχετίζεται με την υλοποίηση της στρατηγικής της σε θέματα αειφόρου ανάπτυξης και βελτίωσης της ποιότητας του αέρα στο πλαίσιο διεθνών και διμερών σχέσεων.(Europa, 2009b,)

3.5.ΜΕΣΑ ΚΑΙ ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Με σκοπό την ενεργοποίηση της κοινοτικής περιβαλλοντικής πολιτικής, η Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ) έχει στα χέρια της ένα φάσμα χρηματοδοτικών και τεχνικών μέσων, το οποίο επεκτάθηκε παράλληλα με την ανάπτυξη της εν λόγω πολιτικής. Το κύριο χρηματοδοτικό μέσο είναι το πρόγραμμα το οποίο διασφαλίζει συγχρηματοδότηση για δράσεις υπέρ του περιβάλλοντος στην ΕΕ και σε ορισμένες τρίτες χώρες. Σε αυτήν την κοινοτική χρηματοδότηση προστίθενται οι δυνατότητες που δίνονται από την Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων και τα μέτρα που πάρθηκαν σε επίπεδο κρατών μελών, είτε μέσω των κρατικών ενισχύσεων είτε με προσφυγή σε περιβαλλοντικούς φόρους. Η ΕΕ επιδιώκει επίσης βοηθήσει στην αύξηση συμμετοχής των οικονομικών φορέων και της κοινωνίας των πολιτών για την προστασία του περιβάλλοντος, βάσει ειδικών μέτρων όπως το οικολογικό σήμα, το κοινοτικό σύστημα οικολογικής διαχείρισης και οικολογικού ελέγχου ή οι οικειοθελείς συμφωνίες.(Μαλλιαρός Χ, Σιδηρόπουλος Κ., 1998)

Η αποτελεσματική προστασία του περιβάλλοντος προϋποθέτει την λεπτομερή αξιολόγηση των επιπτώσεων των διαφόρων πράξεων και ανθρώπινων δράσεων απέναντι στο περιβάλλον. Οι επιπτώσεις στο περιβάλλον μπορούν με αυτόν τον τρόπο να μελετηθούν είτε εκ των προτέρων, χάρη στο σύστημα αξιολόγησης των επιπτώσεων ορισμένων σχεδίων δημόσιων και ιδιωτικών έργων στο περιβάλλον είτε εκ των υστέρων χάρη στις περιβαλλοντικές παρακολουθήσεις (έλεγχοι) που θα ασκούνται στα κράτη μέλη. Ένα ευρωπαϊκό μητρώο έκλυσης και μεταφοράς ρύπων υπάρχει επιπλέον στη φάση της εκπόνησης, το οποίο επιχειρεί να βοηθήσει στην αποκάλυψη περισσότερων στοιχείων σχετικά με την προέλευση και παρουσία ορισμένων ειδικών ρύπων.

Άλλωστε, η υποβάθμιση των προστατευμένων φυσικών οικοσυστημάτων, του υδάτινου περιβάλλοντος καθώς και η μόλυνση των εδαφών από τότε επιφέρουν κυρώσεις. Η αρχή «ο ρυπαίνων πληρώνει» δραστηριοποιήθηκε με τη θέσπιση το 2004 μιας οδηγίας για την περιβαλλοντική ευθύνη, η οποία δίνει τη δυνατότητα να επανέλθει το περιβάλλον από τις ζημιές που υπέστη, από τον υπεύθυνο που προκάλεσε τις εν λόγω ζημιές. Η πρωτοβουλία αυτών των δράσεων αποκατάστασης έχει αφεθεί στην εξουσία (κρίση) των κρατών μελών. Επίσης, το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο αναγνώρισε τον Σεπτέμβριο του 2005 το δικαίωμα της Κοινότητας να ζητήσει επίμονα από τα κράτη μέλη να εφαρμόσουν ποινικές κυρώσεις για σοβαρές παραβιάσεις του περιβαλλοντικού δικαίου.

Οι ιδιώτες συμμετέχουν επίσης στη διαδικασία ελέγχου και επιβολής κυρώσεων όσον αφορά στις παραβιάσεις των περιβαλλοντικών κανόνων μέσω της σύμβασης Aarhus, η οποία υπεγράφη το 1998. Η σύμβαση αυτή παρέχει στους πολίτες το δικαίωμα ενημέρωσης, το δικαίωμα συμμετοχής κατά την εκπόνηση ορισμένων δράσεων και το δικαίωμα προσφυγής στη δικαιοσύνη για περιβαλλοντικά θέματα. (Παναγιώτου -Κόλλια, 1993)

Με την εν λόγω απόφαση εγκρίνεται εξ ονόματος της Κοινότητας η σύμβαση του Aarhus (υπεγράφη από την Ευρωπαϊκή Κοινότητα και τα κράτη μέλη της το 1998). Η σύμβαση, η οποία τέθηκε σε ισχύ στις 30 Οκτωβρίου 2001, βασίζεται στην ιδέα ότι η αύξηση της συμμετοχής των πολιτών στις διαδικασίες που αφορούν περιβαλλοντικά προβλήματα και η ευαισθητοποίησή τους στα

προβλήματα αυτά οδηγούν σε βελτίωση της προστασίας του περιβάλλοντος. Στόχος της σύμβασης είναι να συμβάλλει στην κατοχύρωση του δικαιώματος των ατόμων, των σημερινών και των μελλοντικών γενεών, να ζουν σε ένα περιβάλλον κατάλληλο για την υγεία και την ευημερία τους. Για την επίτευξη αυτού του στόχου, η σύμβαση προτείνει παρεμβάσεις στην κατοχύρωση του δικαιώματος πρόσβασης του κοινού στις περιβαλλοντικές πληροφορίες που κατέχουν οι δημόσιες αρχές, την προώθηση της συμμετοχής του κοινού στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων που έχουν συνέπειες για το περιβάλλον· και την διεύρυνση των όρων πρόσβασης στη δικαιοσύνη για περιβαλλοντικά θέματα (Europa, 2009m,)

Μεγάλης σημασίας επιστημονική στήριξη δίνεται στα ευρωπαϊκά όργανα από τον Ευρωπαϊκό Οργανισμό Περιβάλλοντος ο οποίος ισχυροποίησε τον ρόλο του με την πάροδο του χρόνου. Σκοπός του είναι η συγκέντρωση και κοινοποίηση συγκρίσιμων πληροφοριών στον τομέα του περιβάλλοντος. Ο ρόλος που ενεργεί είναι καθαρά συμβουλευτικός, παρ' όλα αυτά οι δραστηριότητες του Οργανισμού με τον καιρό ενισχύονται και γίνονται πιο αποφασιστικές κατά την θέσπιση νέων μέτρων ή κατά την αξιολόγηση των επιπτώσεων αποφάσεων που έχουν ήδη εκδοθεί.(Φάμμελος, 2001)

Επιπλέον, στα πλαίσια των μέσων διαχείρισης τίθεται Πρόγραμμα για τις καθαρές και ανταγωνιστικές μικρού και μεσαίου μεγέθους επιχειρήσεις, οι οποίες αντιπροσωπεύουν περίπου το 99% όλων των επιχειρήσεων και το 57% της οικονομικής προστιθέμενης αξίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ). Για να μπορέσουν οι ΜΜΕ να υιοθετήσουν βιώσιμους τρόπους παραγωγής και εμπορικές πρακτικές, η Επιτροπή καταρτίζει πρόγραμμα συνδρομής το οποίο αποσκοπεί στην τήρηση της περιβαλλοντικής νομοθεσίας από τις ΜΜΕ μειώνοντας το κόστος συμμόρφωσης, στην αύξηση της οικο-απόδοσης των ΜΜΕ καθώς και στην ενίσχυση της ανταγωνιστικότητάς τους και της οικο-καινοτομίας. Το εν λόγω πρόγραμμα δράσης περιλαμβάνει τη βελτίωση της νομοθεσίας, την προσαρμογή των εργαλείων περιβαλλοντικής διαχείρισης, τη χρηματοδοτική στήριξη στις ΜΜΕ, την ανάπτυξη των τοπικών ικανοτήτων καθώς και την επικοινωνία για την ενημέρωση. Τακτική παρακολούθηση της εφαρμογής του εν λόγω προγράμματος πρέπει να διενεργείται από την Επιτροπή σε συνεργασία με τα κράτη μέλη και μια

πρώτη αξιολόγηση της εφαρμογής του θα πραγματοποιηθεί έως το 2010 (Europra, 2009g,)

Άλλα μέσα για διαχείρισης του περιβάλλοντος είναι τα μέτρα της Ένωσης για την ενίσχυση της περιβαλλοντικής δραστηριότητας των επιχειρήσεων και οιαδήποτε άλλης εθελοντικής δραστηριότητας σύμφωνα με το έκτο πρόγραμμα για το περιβάλλον (Europra, 2009h,)

Ακόμη ένα μέτρο της Ένωσης είναι για το Οικολογικό σήμα. Ο κανονισμός (ΕΟΚ) αριθ. 880/92 του Συμβουλίου, σχετικά με ένα κοινοτικό σύστημα απονομής οικολογικού σήματος (ή ecolabel), προβλέπει ότι το αργότερο πέντε έτη αφού τεθεί σε ισχύ, η Επιτροπή εξετάζει το σύστημα και προτείνει τις απαραίτητες τροποποιήσεις. Ο αντίστοιχος Κανονισμός (ΕΚ) 1980/2000 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 17ης Ιουλίου 2000 είναι για την αναθεωρημένου κοινοτικού συστήματος απονομή οικολογικού σήματος (Europra, 2009i,)

Επιπλέον, μέτρο μέσα για διαχείρισης του περιβάλλοντος είναι το Κοινοτικό σύστημα οικολογικής διαχείρισης και οικολογικού ελέγχου (EMAS). Στόχος του νέου κοινοτικού συστήματος οικολογικής διαχείρισης και οικολογικού ελέγχου (EMAS) είναι η βελτίωση των περιβαλλοντικών επιδόσεων των οργανισμών όλων των τομέων, μέσω της κατάρτισης και της εφαρμογής συστημάτων περιβαλλοντικής διαχείρισης από τους οργανισμούς, την αντικειμενική και περιοδική αξιολόγησης των συστημάτων αυτών, την επιμόρφωση και την ενεργού συμμετοχής του προσωπικού των οργανισμών· και τέλος την ενημέρωση του κοινού και άλλων ενδιαφερομένων (Europra, 2009,)

Τέλος, άλλο μέσο για διαχείρισης του περιβάλλοντος είναι η ενσωμάτωση περιβαλλοντικών ζητημάτων στην ευρωπαϊκή τυποποίηση (Τριανταφύλλου 1996)

3.6. LIFE+: ΈΝΑ ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΙΚΟ ΜΕΣΟ ΓΙΑ ΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ.

Το LIFE+ χρηματοδοτεί δράσεις που συμβάλλουν στην ανάπτυξη, την εφαρμογή και την αναπροσαρμογή της κοινοτικής πολιτικής και νομοθεσίας στον τομέα του περιβάλλοντος. Το συγκεκριμένο χρηματοδοτικό μέσο επιδιώκει επίσης να διευκολύνει την ενσωμάτωση του περιβάλλοντος σε άλλες πολιτικές καθώς και τη βιώσιμη ανάπτυξη της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Το LIFE+ υποκαθιστά ορισμένα χρηματοδοτικά μέσα που αφορούν το περιβάλλον

Το LIFE+ συγχρηματοδοτεί δράσεις υπέρ του περιβάλλοντος στην Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ) και σε ορισμένες τρίτες χώρες (υποψήφιες για προσχώρηση στην ΕΕ χώρες, χώρες της ΕΖΕΣ, μέλη του Ευρωπαϊκού Οργανισμού Περιβάλλοντος, χώρες των Δυτικών Βαλκανίων που συμμετέχουν στη διαδικασία σταθεροποίησης και σύνδεσης). Τα χρηματοδοτούμενα έργα μπορούν να προέρχονται από δραστηριοποιούμενους φορείς, δημόσιους ή ιδιωτικούς οργανισμούς ή ιδρύματα(ΕΛ.ΙΝ.Υ.Α.Ε)

Αποτελείται από τρία θεματικά σκέλη: «φύση και βιοποικιλότητα», «πολιτική και διακυβέρνηση σε θέματα περιβάλλοντος» και «ενημέρωση και επικοινωνία». Το πολυετές στρατηγικό πρόγραμμα που περιλαμβάνεται στο παράρτημα II του παρόντος κανονισμού απαριθμεί λεπτομερώς τους τομείς δράσης προτεραιότητας για την κοινοτική χρηματοδότηση.

Η χρηματοδοτική κάλυψη του LIFE+ ανέρχεται σε 2.143.409 εκατομμύρια ευρώ για την περίοδο από 1ης Ιανουαρίου 2007 έως 31ης Δεκεμβρίου 2013. (Υ.ΠΕ.ΧΩ.ΔΕ, Αθήνα.)

Κάθε έτος, η Επιτροπή δημοσιεύει πρόσκληση υποβολής προτάσεων, συνεκτιμώντας το πολυετές στρατηγικό πρόγραμμα που περιλαμβάνεται στο παράρτημα II, καθώς και τις ενδεχόμενες εθνικές προτεραιότητες για τις οποίες έχει ενημερωθεί. Η Επιτροπή αποφασίζει, μεταξύ των έργων που της υποβάλλονται, τα έργα που μπορούν να τύχουν χρηματοδοτικής στήριξης στο

πλαίσιο του LIFE+ και δημοσιεύει τακτικά τον κατάλογο των εν λόγω έργων (Europa, 2009n.)

Η κοινοτική χρηματοδότηση μπορεί να λάβει περισσότερες της μίας μορφές: είτε τη μορφή επιχορηγήσεων (συμφωνίες-πλαίσια εταιρικής σχέσης, συμμετοχή σε χρηματοδοτικούς μηχανισμούς ή σε ταμεία, συγχρηματοδότηση επιχορηγήσεων λειτουργίας ή δράσεις), είτε δημόσιων αγορών (αγορά υπηρεσιών και αγαθών).

Τουλάχιστον το 78% των πόρων του LIFE+ διατίθενται σε επιχορηγήσεις δράσης για έργα. Η συγχρηματοδότηση των επιχορηγήσεων δράσης ανέρχεται, κατά μέγιστο όριο, σε ποσοστό 50% του επιλέξιμου κόστους· ωστόσο, προκειμένου περί έργων προστασίας ενδιαιτημάτων ή ειδών προτεραιότητας, το LIFE+ μπορεί να χρηματοδοτήσει ποσοστό μέχρι 75% του εν λόγω κόστους. Τουλάχιστον το 50% των πόρων που διατίθενται σε επιχορηγήσεις δράσης για τα έργα κατευθύνονται στη διατήρηση της φύσης και της βιοποικιλότητας. Εξάλλου, τουλάχιστον το 15% των πόρων που διατίθενται σε επιχορηγήσεις δράσης για έργα κατευθύνονται σε υπερεθνικά έργα.^(Σ.Χ.Ο.Ο.Α.Π.)

Τα συγχρηματοδοτούμενα έργα πρέπει να κατανέμονται αναλογικά από την Επιτροπή. Η Επιτροπή καθορίζει τις ετήσιες κατανομές, σε ενδεικτική βάση, για τις περιόδους 2007-2010 και 2010-2013, με βάση τον συνολικό πληθυσμό και την πυκνότητα πληθυσμού κάθε κράτους μέλους, καθώς και την έκταση των ζωνών (περιοχών) κοινοτικής σημασίας κάθε κράτους μέλους και το μέρος της επικράτειας κάθε κράτους μέλους που καλύπτεται από ζώνες (περιοχές) κοινοτικής σημασίας. Συμπληρωματικοί πόροι μπορούν να διατεθούν σε κράτη μέλη που βρίσκονται σε θύλακες

Τα μέτρα που πληρούν τα κριτήρια άλλων κοινοτικών δημοσιονομικών μέσων ή που στηρίζονται από αυτά δεν μπορούν να χρηματοδοτηθούν από το LIFE+ . Τα περί των οποίων ο λόγος χρηματοδοτικά μέτρα είναι το Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης, το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο, το Ταμείο Συνοχής, το Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο για την Αγροτική Ανάπτυξη, το πρόγραμμα-πλαίσιο για την καινοτομία και την ανταγωνιστικότητα, το Ευρωπαϊκό Ταμείο για την Αλιεία και

το έβδομο πρόγραμμα-πλαίσιο έρευνας, τεχνολογικής ανάπτυξης και επίδειξης.(
(ΕΛ.ΙΝ.Υ.Α.Ε)

Η Επιτροπή εξασφαλίζει τους ελέγχους των χρηματοδοτήσεων, την παρακολούθηση της εφαρμογής των δράσεων και, ενδεχομένως, την ανάκτηση των αχρεωστήτως εισπραχθέντων ποσών, καθώς και την υλοποίηση των δράσεων που χρηματοδοτήθηκαν. Τέλος, το αργότερο στις 30 Σεπτεμβρίου 2010 η Επιτροπή θα προβεί σε ενδιάμεση εξέταση του LIFE+ (Europa, 2009n,)

3.7. ΣΥΝΘΗΚΗ RAMSAR

Η **συνθήκη Ramsar** ή συνθήκη για τους υγροτόπους είναι μια διακυβερνητική συμφωνία που υιοθετήθηκε στις **2 Φεβρουαρίου 1971** στην πόλη Ramsar του Ιράν. **Αποσκοπεί στην προστασία και την συνετή χρήση όλων των υγροτόπων μέσω τοπικών και εθνικών δράσεων, καθώς και διακρατικής συνεργασίας ως μια συνεισφορά στην αειφόρο ανάπτυξη σε όλο τον κόσμο.** Αξίζει να υπογραμμιστεί, ότι **αποτελεί την πρώτη σύγχρονη παγκόσμια διακυβερνητική συνθήκη για την προστασία και την ορθή διαχείριση των φυσικών πόρων.**

Η επίσημη επωνυμία της συνθήκης (συνθήκη για τους υγροτόπους διεθνούς σημασίας και, κυρίως, όσους αποτελούν βιότοπο για παρυδάτια πουλιά) αντανακλά το αρχικό ενδιαφέρον της. Έκτοτε, όμως, η συνθήκη διευρύνθηκε, με αποτέλεσμα, σήμερα, να περιλαμβάνει όλους τους τομείς που αφορούν στην προστασία και ορθή διαχείριση των υγροτόπων, αναγνωρίζοντας τους ως οικοσύστημα εξαιρετικά σημαντικό για την διατήρηση της βιοποικιλότητας και την ευημερία των ανθρώπινων κοινοτήτων. Για το λόγο αυτό, άλλωστε, υπερίσχυσε η επωνυμία «**συνθήκη για τους υγροτόπους**».

Η συνθήκη τέθηκε σε ισχύ το 1975 και ως το 2005 απαριθμούσε 147 χώρες-μέλη σε ολόκληρο τον κόσμο, ανακηρύσσοντας σχεδόν 1500 περιοχές σε υγροτόπους διεθνούς σημασίας.

Η Ελλάδα ήταν η 7^η χώρα, που υπέγραψε και ενεργοποίησε την συνθήκη Ramsar το 1974 με το Ν.Δ 191/74. Ως υγρότοποι διεθνούς σημασίας Ramsar έχουν χαρακτηριστεί (*χάρτης 1*):

- Το δέλτα του Έβρου
- Η λιμνοθάλασσα Μεσολογίου Αιτωλικού
- Η λίμνη μικρή Πρέσπα
- Η λιμνοθάλασσα Κοτύχι
- Η λίμνη Κερκίνη
- Ο Αμβρακικός κόλπος
- Οι λίμνες Βόλβη και Κορώνια
- Το δέλτα και η λιμνοθάλασσα του Νέστου
- Το δέλτα των ποταμών Αξιού – Λουδία – Αλιάκμονα
- Οι λίμνες η Σμαρίδα και η Βιστονίδα
- Το πόρτο Λάγος και η γύρω λιμνοθάλασσα

Στην τελευταία συνάντηση της Διαρκούς Επιτροπής της Συνθήκης Ramsar, τον Μάιο 1999, η ελληνική αντιπροσωπεία δήλωσε, ότι θα μελετήσει, επίσης, την ένταξη στον κατάλογο Ramsar, το ελληνικό τμήμα της Μεγάλης Πρέσπας και την Αλυκή Κίτρους. Τέλος, αξίζει να σημειωθεί, ότι εκτός από το Δέλτα του Έβρου, την λίμνη Κερκίνη και την λίμνη Μικρή Πρέσπα, οι υπόλοιποι προαναφερθέντες υγρότοποι περιλαμβάνονται στο πρωτόκολλο Montreux, δηλαδή στον κατάλογο των υγροτόπων, οι οποίοι έχουν υποβαθμιστεί ή απειλούνται σημαντικά λόγω των ανθρώπινων επεμβάσεων.

ΕΙΚΟΝΑ 1: Χάρτης υγροτόπων Διεθνούς σημασίας της Ελλάδας, Σύμβαση Ραμσάρ.

Όσον αφορά στις κύριες υποχρεώσεις που αναλαμβάνουν τα συμβαλλόμενα μέρη της συνθήκης αυτές είναι:

- Να οριοθετήσουν κατάλληλους υγροτόπους μέσα στα όρια της εδαφικής επικράτειας τους, που θα περιληφθούν σε ένα κατάλογο Υγροτόπων Διεθνούς Σημασίας (άρθρο 2,1).
- Να καθορίσουν και να εφαρμόσουν τέτοιο σχεδιασμό, ώστε να προωθήσουν την διατήρηση των υγροτόπων που περιλαμβάνονται στον κατάλογο αυτό και την –κατά το δυνατόν – ορθολογική χρήση των υγροτόπων εντός της εδαφικής τους επικράτειας (άρθρο 3,1).
- Να προωθήσουν την προστασία των υγροτόπων και τις υδρόβιας ορνιθοπανίδας οριοθετώντας προστατευόμενες περιοχές σε υγροτόπους, είτε συμπεριλαμβάνονται είτε όχι, και παρέχοντας επαρκή μέσα για την φύλαξη τους (άρθρο 4,1).
- Κάθε συμβαλλόμενο κράτος – μέλος πρέπει να οριοθετήσει τουλάχιστον μία περιοχή που να συμπεριληφθεί στον κατάλογο κατά την στιγμή που υπογράφει την συνθήκη (άρθρο 2,4).

3.8. NATURA 2000

«Το Ευρωπαϊκό οικολογικό δίκτυο Natura 2000 είναι ένα δίκτυο ζωνών προστασίας της φύσης που εκτείνεται σε ολόκληρη την Κοινότητα και έχει ως στόχο να διασφαλίσει τη μακροπρόθεσμη διατήρηση των πολύτιμων και των πλέον απειλούμενων ειδών και ενδιαιτημάτων της σε ικανοποιητικό επίπεδο».

Το δίκτυο Natura 2000, ιδρύθηκε τον Μάιο του 1992. Σήμερα, στην Ελλάδα, κατατάσσονται 241 Τόποι Κοινοτικής Σημασίας (ΤΚΣ) και 202 Ζώνες Ειδικής Σημασίας (ΖΕΣ). Το μεγαλύτερο μέρος των περιοχών αυτών είναι μεγάλης έκτασης και εξαιτίας της πλούσιας βιοποικιλότητας της χώρας μας, στις περιοχές) αυτές περιλαμβάνονται ποικιλίες τύπων οικοτόπων και οικοτόπων ειδών.

Οι προστατευόμενες περιοχές, όπως αναφέρεται στην ιστοσελίδα του Υπουργείου Περιβάλλοντος Ενέργειας και Κλιματολογικής Αλλαγής, διέπονται από κανονισμούς διοίκησης και λειτουργίας, στους οποίους καθορίζονται τα αναγκαία μέτρα οργάνωσης και λειτουργίας των προστατευόμενων περιοχών και εξειδικεύονται οι γενικοί όροι και περιορισμοί άσκησης δραστηριοτήτων και εκτέλεσης έργων, που καθορίζονται με το νομοθέτημα κήρυξης των περιοχών.

Η περιοχή της Λιμνοθάλασσας Μεσολογγίου, λόγω της μεγάλης οικολογικής της αξίας, πληροί όλα τα κριτήρια ένταξης της στο καθεστώς προστασίας διεθνών συμβάσεων. Το Μάιο του 2006, ανακηρύχθηκε σε Εθνικό Πάρκο.

ΑΘΗΝΑ 2012

**ΠΙΝΑΚΑΣ 1 Προστατευόμενες περιοχές δυτικής Ελλάδας που εντάσσονται στην
NATURA 2000 (μέρος του πίνακα):**

Πηγή : <http://europa.eu>

156	GR2310004	SCI	ΟΡΟΣ ΠΑΝΑΙΤΩΛΙΚΟ	18542,03
157	GR2310005	SCI	ΟΡΟΣ ΒΑΡΑΣΟΒΑ	1443,3
158	GR2310006	SCI	ΛΙΜΝΕΣ ΒΟΥΛΚΑΡΙΑ & ΣΑΛΤΙΝΗ	3122,62
159	GR2310007	SCI	ΛΙΜΝΗ ΑΜΒΡΑΚΙΑ	2204,75
160	GR2310008	SCI	ΛΙΜΝΗ ΟΖΕΡΟΣ	1258,49
161	GR2310009	SCI	ΛΙΜΝΕΣ ΤΡΙΧΩΝΙΔΑ & ΛΥΣΙΜΑΧΕΙΑ	14279,8
162	GR2310010	SCI	ΟΡΟΣ ΑΡΑΚΥΝΘΟΣ ΚΑΙ ΣΤΕΝΑ ΚΛΕΙΣΟΥΡΑΣ	13331,28
163	GR2310011	SPA	ΟΡΟΣ ΤΣΕΡΕΚΑΣ (ΑΚΑΡΝΑΝΙΚΑ)	5096,43
164	GR2310012	SPA	ΟΡΗ ΒΑΛΤΟΥ	10112,75
165	GR2310013	SPA	ΛΙΜΝΗ ΛΥΣΙΜΑΧΕΙΑ	2274,63
166	GR2310014	SPA	ΛΙΜΝΗ ΒΟΥΛΚΑΡΙΑ	3272,7
167	GR2310015	SPA	ΔΕΛΤΑ ΑΧΕΛΩΟΥ, ΛΙΜΝΟΘΑΛΑΣΣΑ ΜΕΣΟΛΟΓΓΙΟΥ- ΑΙΤΩΛΙΚΟΥ ΚΑΙ ΕΚΒΟΛΕΣ ΕΥΗΝΟΥ, ΝΗΣΟΙ ΕΧΙΝΑΔΕΣ, ΝΗΣΟΣ ΠΕΤΑΛΑΣ, ΔΥΤΙΚΟΣ ΑΡΑΚΥΝΘΟΣ & ΣΤΕΝΑ ΚΛΕΙΣΟΥΡΑΣ	44185,62

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

Η ΛΙΜΝΟΘΑΛΑΣΣΑ ΜΕΣΟΛΟΓΓΙΟΥ

Ιστορική αναδρομή:

Το Μεσολόγγι, στα τέλη του 16^{ου} αιώνα, αναφέρεται ως έρημη έκταση, που χρησιμοποιείτο ως ιχθυοτροφείο . Από το συνοικισμό των ψαράδων , που έμεναν εκεί, σχηματίστηκε στις αρχές – ίσως - του 17^{ου} αιώνα ένα μικρό ναυτικό κέντρο, το οποίο, όμως, μέσα σε λίγες δεκαετίες εξελίχθηκε σε σημαντικό εμπορικό λιμάνι. Τον 18^ο αιώνα, μάλιστα, η εξέλιξη του Μεσολογγίου ήταν εντυπωσιακή: μεσολογγίτικα καράβια διασχίζουν όχι μόνο το Ιόνιο και τις ελληνικές θάλασσες ,αλλά και τα νερά της Ανατολικής και Δυτικής Μεσογείου και του Ατλαντικού, μεταφέροντας εμπορεύματα και αναπτύσσοντας αξιοσημείωτη διαμετακομιστική δραστηριότητα, στο πλαίσιο του οικονομικού ανταγωνισμού μεταξύ Γαλλίας, Αγγλίας και άλλων Ευρωπαϊκών ναυτικών κρατών. (Μακρής Νικόλαος Δ. 1829-1911)

Το 1726, ιδρύθηκε υποπροξενείο της Βενετίας, στο Μεσολόγγι, με πρώτο πρόξενο τον Νάξιο Σπυρίδωνα Μπαρότση. Στα χρόνια αυτά οι Μεσολογγίτες διαθέτουν πάνω από εβδομήντα πλοία, από τα οποία τα δυο τρίτα είχαν ναυπηγηθεί στα μεσολογγίτικα κάρναγια. Το 1746, έκθεση του Γάλλου πρόξενου της Άρτας κάνει λόγο για πλήρη κυριαρχία των εμπορικών πλοίων του Μεσολογγίου στις σκάλες του Ιονίου, όπου ούτε οι Γάλλοι, ούτε οι Νεαπολιτανοί, ούτε οι Σουηδοί μπορούσαν να τους συναγωνιστούν. Το 1761, αναφέρεται, πάλι, ότι η εμπορική δραστηριότητα των Μεσολογγιτών έχει σχεδόν αφανίσει από το λιμάνι της Θεσσαλονίκης τη βενετική ναυτιλιακή σημασία.

Έπειτα από αρκετά χρόνια, φτάνοντας πλέον στον 20^ο αιώνα, οι κάτοικοι, αλλά και επιχειρηματίες, εκμεταλλευόμενοι όλη αυτή την έκταση της Λιμνοθάλασσας, τόσο την υδάτινη όσο και την χερσαία, θέλησαν νόμιμα και μη να χτίσουν πολλά αυθαίρετα.

Το 1967 η Τουρλίδα ανακηρύσσεται δημόσιο ακίνητο. Μέχρι τότε οι Μεσολογγίτες παραπονιόντουσαν, ότι δεν έχουν πρόσβαση στην Λιμνοθάλασσα. Πολλοί ιδιώτες έχουν ήδη εγείρει αυθαίρετους πασσαλόπηκτους οικίσκους. Το 1968, εκδίδονται τα πρώτα πρωτόκολλα διοικητικής αποβολής για τους καταπατητές. Οι

αυθαιρετούντες υποβάλλουν αιτήσεις εξαγοράς της γης. Ο τότε Νομάρχης απορρίπτει την εξαγορά, εγκρίνει όμως μισθώσεις των αυθαιρέτων. Μία πολιτική την οποία συνεχίζει η Κτηματομεσιτική Εταιρία του Δημοσίου.

Αργότερα, το 1986, με την ισχύ του νόμου τίθεται σε εφαρμογή η Συνθήκη Ραμσάρ και αρχίζει η δημόσια καταγραφή για την χρήση των πελάδων. Τέλος, φτάνοντας στον 21^ο αιώνα, το 2006, με υπουργική απόφαση συστήνεται το Εθνικό Πάρκο Λιμνοθαλασσών Μεσολογγίου –Αιτωλικού. Η απόφαση προβλέπει μόνο «διημέρευση» και «διανυκτέρευση» στα κτίσματα της λιμνοθάλασσας, και όχι παραμονή για όλη την καλοκαιρινή περίοδο. (Μακρής Νικόλαος Δ. 1829-1911)

4.1.ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΚΑΙ ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

Το Μεσολόγγι είναι πρωτεύουσα του Νομού Αιτωλοακαρνανίας και βρίσκεται στο νότιο τμήμα του. Καταλαμβάνει μία έκταση 151,889 km² και απέχει περίπου 35 και 37 χιλιόμετρα από το Αγρίνιο και το Αντίρριο αντίστοιχα. Το Μεσολόγγι βρίσκεται μεταξύ των ποταμών Αχελώου και Ευήνου και κατά την απογραφή του 2001 είχε 18.121 κατοίκους, οι οποίοι μαζί με τις πρώην γειτονικές κοινότητες, που ενσωματώθηκαν στον σημερινό καποδιστριακό δήμο, αποτελούν ένα δυναμικό οικιστικό σύνολο. (Μακρής Νικόλαος Δ. 1829-1911)

ΕΙΚΟΝΑ 2: Μεσολόγγι. Η λιμνοθάλασσα

Το Μεσολόγγι αποτελεί ιστορικό Δήμο, καθώς στην πόλη έλαβαν χώρα μερικές από τις πιο δραματικές στιγμές της Επανάστασης του 1821: οι δυο πολιορκίες και η περίφημη Έξοδος του Μεσολογγίου. Επίσης, η περιοχή είναι γνωστή για τα αλιευτικά της προϊόντα -φημίζεται για το αυγοτάραχο-αφού η παρακείμενη λιμνοθάλασσα αποτελεί ιδανικό μέρος για ιχθυοκαλλιέργειες. Η Λιμνοθάλασσα του Μεσολογγίου με τις γραφικές «πελάδες» της (μικρά ξύλινα σπιτάκια, που στερεώνονται πάνω σε πασσάλους και βρίσκονται μέσα στο νερό), προστατεύεται από τη συνθήκη RAMSAR και αποτελεί περιβαλλοντικό πάρκο και οικοσύστημα. Τέλος, στο Μεσολόγγι εδρεύει το Α.Ε.Ι Μεσολογγίου. Το εν λόγω ίδρυμα ιδρύθηκε το 1983, φιλοξενεί περίπου 5000 φοιτητές και αποτελείται από την Σχολή Διοίκησης – Οικονομίας και από άλλα τμήματα.

Όσον αφορά στην ετυμολογία, το όνομα «Μεσολόγγι» αναφέρθηκε πρώτη φορά από έναν Βενετό, ο οποίος περιέγραφε τη μάχη του Λεπάντο κοντά στην Ναύπακτο. Ιστορικές πηγές αναφέρουν πως το όνομα “Μεσολόγγι” προέρχεται από την ένωση των δύο ιταλικών λέξεων “mezzo” και “loghi” και σημαίνει :ένα μέρος εν μέσω λιμνών» ή «ένα μέρος που περιλαμβάνεται από λίμνες”.

Το Μεσολόγγι μέχρι το 1700 τελούσε υπό βενετική κατοχή, ενώ οι κάτοικοί του ήταν κυρίως ψαράδες. Κατά τη διάρκεια της Επανάστασης του 1770 ο στρατός της πόλης ηττήθηκε από τους Οθωμανούς. Το Μεσολόγγι επαναστάτησε ξανά στις 20 Μαΐου 1821 και υπήρξε μία από τις κύριες ελληνικές δυνάμεις στον απελευθερωτικό αγώνα, ενώ, οι Μεσολογγίτες αντιστάθηκαν και στις επιθέσεις της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας το 1822. Στο σημείο αυτό, αξίζει να αναφερθεί, ότι ο Άγγλος ποιητής και γνωστός φιλέλληνας Λόρδος Βύρων, ο οποίος υποστήριξε την ελληνική προσπάθεια για την απελευθέρωση, πέθανε στην πόλη το 1824. Προς τιμή του, υπάρχει κενοτάφιο, το οποίο περιέχει την καρδιά του. (Μακρής Νικόλαος Δ. 1829-1911)

Στις 15 Απριλίου 1825, ξεκίνησε δεύτερη επίθεση από τον Κιουταχί. Ο στρατός του απαριθμούσε 30.000 άντρες και αργότερα ενισχύθηκε με άλλους 10.000, οι οποίοι καθοδηγούνταν από τον Ιμπραήμ. Έπειτα από ένα χρόνο συνεχόμενων επιθέσεων και δεδομένων των άθλιων συνθηκών, που επικρατούσαν, -ιδιαίτερα της πείνας- οι κάτοικοι του Μεσολογγίου αποφάσισαν να πραγματοποιήσουν την Έξοδο

ΑΘΗΝΑ 2012

από την πόλη (*εικόνα 1*). Ήταν η νύχτα της 10^{ης} Απριλίου 1826, η οποία έμεινε γνωστή ως η «Έξοδος του Μεσολογγίου». Την περίοδο αυτή οι κάτοικοι της πόλης ήταν 10.500 εκ των οποίων μόνο οι 3.500 ήταν οπλισμένοι. Όπως ήταν επόμενο, λίγοι ήταν οι Μεσολογγίτες που επιβίωσαν κατά την Έξοδο. Για την ηρωική στάση των Μεσολογγιτών η πόλη δέχτηκε την τιμή να της αποδοθεί ο τίτλος της Ιερής Πόλης, η οποία είναι μοναδική στην Ελλάδα.

ΕΙΚΟΝΑ 3 Τα τείχη και η πύλη του Μεσολογγίου σήμερα.

Τα τείχη και η πύλη της Ιερής Πόλης του Μεσολογγίου παραμένουν μέχρι και σήμερα επιβλητικά και όποιος βρεθεί εκεί μπορεί να επισκεφτεί των Κήπο των Ηρώων, όπου έχουν θαφτεί πολλοί γνωστοί ήρωες, που πολέμησαν κατά την ηρωική Έξοδο (*εικόνα3*).

Εικόνα 3 -ο κήπος των Ηρώων.

Τέλος, κάθε χρόνο η Κυριακή των Βαΐων γιορτάζεται ως ημέρα μνήμης της Εξόδου και είναι η πιο σημαντική τοπική εορτή, την οποία τιμούν με την παρουσία τους πολλές πολιτικές προσωπικότητες, όχι μόνο της Ελλάδας αλλά και πολλών άλλων χωρών.

4.2. ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΑ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΗΣ ΛΙΜΝΟΘΑΛΑΣΣΑΣ

Η Λιμνοθάλασσα του Μεσολογγίου (*εικόνα 4*) είναι ένα κομμάτι θάλασσας, που έγινε ξέβαθο από τις προσχώσεις του Αχελώου με μέγιστο βάθος τα 5 με 6 μέτρα. Ωστόσο, ακόμα το μεγαλύτερο μέρος της έχει βάθος το οποίο δεν ξεπερνά το μισό μέτρο, ενώ, αξίζει να αναφερθεί, ότι κοντά στις ακτές το βάθος φτάνει περίπου τους 10 πόντους. Αυτός άλλωστε είναι και ο λόγος που ο τόπος προσφέρεται για αλυκές. (Μακρής Νικόλαος Δ. 1829-1911)

ΕΙΚΟΝΑ 4 Η λιμνοθάλασσα.

Η μεγάλη Λιμνοθάλασσα Μεσολογγίου – Αιτωλικού αποτελεί μαζί με το δέλτα των ποταμών Αχελώου και Ευήνου έναν από τους μεγαλύτερους και σημαντικότερους υδροβιότοπους της Μεσογείου. Στο σημείο αυτό καλό θα ήταν να αναφερθεί ένας σύντομος ορισμός του όρου, μιας και με το συγκεκριμένο θέμα θα ασχοληθούμε εκτενέστερα. Υδροβιότοπος είναι μια περιοχή όπου το νερό αποτελεί τον κύριο παράγοντα ελέγχου του φυσικού περιβάλλοντος, καθώς και της πανίδας αλλά και της χλωρίδας που συνδέεται με αυτή την περιοχή. Υδροβιότοποι κατά το άρθρο 1 της σύμβασης RAMSAR είναι: «εκτάσεις καλυπτόμενες φυσικά ή τεχνικά, μόνιμα ή εποχιακά από στάσιμα ή ρέοντα γλυκά, ή υφάλμυρα ή αλμυρά νερά συμπεριλαμβανομένων και των εκτάσεων, που καλύπτονται από θαλασσινό νερό, του οποίου το βάθος δεν υπερβαίνει τα 6 μέτρα κατά την άμπωτη».

Ο πανέμορφος τόπος της Λιμνοθάλασσας Μεσολογγίου, ο οποίος έχει ανακηρυχθεί εθνικό πάρκο, είναι ένα σύμπλεγμα υδροβιότοπων, όπου οι γλυκόβαλτοι εναλλάσσονται με αλμυρόβαλτους, λασποτόπια, αμμοθίνες υδροχαρή δάση,

λουρονησίδες και αλμυρολίβαδα. Ο υδρότοπος Μεσολογγίου – Αιτωλικού είναι κυκλωμένος και από βουνά: τον Αράκυνθο, τα Πετρωτά, τον Κουτσιλάρι και την Βαράσοβα. Αυτοί οι ορεινοί όγκοι συμβάλλουν καθοριστικά όχι μόνο στο εντυπωσιακό τοπίο, αλλά και στην ποικιλότητα των οικοσυστημάτων.

ΕΙΚΟΝΑ 5 Προστατευόμενα πτηνά με θέα τις αλκές

Άγρια ζωή και παραγωγική δραστηριότητα συνυπάρχουν στην λιμνοθάλασσα εδώ και χιλιάδες χρόνια. Από τους Μυκηναϊκούς ακόμα χρόνους η λιμνοθάλασσα αποτελεί πηγή πλούτου για τους ανθρώπους της με τα πλούσια αλιεύματα και το αλάτι της. Στις μέρες μας, το φυσικό οικοσύστημα, που περιβάλλει το Μεσολόγγι και το Αιτωλικό, συνεχίζει να είναι προικισμένο με ποικίλους φυσικούς τρόπους, από την εκμετάλλευση των οποίων ζουν εκατοντάδες επαγγελματίες. Μόνο η αλιεία στα νερά της λιμνοθάλασσας αποφέρει ετησίως περισσότερα από 12.000.000 ευρώ. Σε αυτά δεν συνυπολογίζονται τα κέρδη από την ανάπτυξη των δεκάδων μονάδων ιχθυοκαλλιέργειας στην θαλάσσια περιοχή, ανατολικά και δυτικά του διπλού δελταϊκού οικοσυστήματος, Ευήνου - Αχελώου, όπου και παράγεται μεγάλο ποσοστό της συνολικής ελληνικής ιχθυοπαραγωγής αυτού του τύπου. Ταυτόχρονα, οι πεδιάδες της περιοχής προσφέρουν την δυνατότητα παραγωγής ποικίλων ποιοτικών αγροτικών προϊόντων. Στο χώρο αυτό παράγεται πάνω από το 40% της ελληνικής επιτραπέζιας ελιάς τύπου καλαμών ,ενώ, στην μεγάλη αλκική της Άσπρης παράγεται το 80% περίπου του αλατιού της χώρας. Σύμφωνα με οικονομικές μελέτες, το 15% με 18% του εισοδήματος των κατοίκων του Μεσολογγίου προέρχεται από δραστηριότητες, που σχετίζονται με την λιμνοθάλασσα, ιδιαίτερα από την αλιεία. Ωστόσο, σημαντικό

είναι και το ποσοστό που σχετίζεται με την παραγωγή του αυγοτάραχου, για το οποίο η περιοχή φημίζεται.

Οι βάλτοι, τα λασποτόπια και οι αλυκές είναι τόποι ιδανικοί για τα μεταναστευτικά υδρόβια πτηνά, ενώ στα παράθλια μέρη φυτρώνουν ορισμένα σπάνια φυτά. Όσον αφορά στην χλωρίδα, τα τοπικά ενδημικά *Centaurea heldreichii* και *Centaurea niederi* βρίσκονται σε κίνδυνο λόγω των μικρών πληθυσμών τους, των ανθρωπίνων πιέσεων, βόσκηση κ.ά. Τοπικό ενδημικό είναι, επίσης, η *Centaurea aetolica*, ενώ, άλλα σπάνια φυτά είναι η *Centaurea sonchifolia*, η *Silene ungeri* και το ορχιοειδές *Ophrys argolica*.

Στην λιμνοθάσσα του Μεσολογγίου, στο δέλτα του Αχελώου, στο Δέλτα του Ευήνου, καθώς και στα γύρω βουνά έχουν παρατηρηθεί πάνω από 280 είδη πουλιών. Στις αμμοθύνες φωλιάζουν ο Στρειδοφάγος, ο Κοκκινოსκέλης και ο Θαλασσοσφυρίχτης. Μέσα στις αλυκόρνιες (αλμυρικά) φτιάχνουν τις φωλιές τους τα νεροχελίδονα και οι Καλαμοκανάδες, ενώ, στις αλυκές οι Αβοκέτες. Οι χαλκόκοτες εμφανίζονται στην λιμνοθάλασσα κατά την αποδημία τους, ενώ τα Φλαμίγκος, τα τελευταία χρόνια, παρατηρούνται όλο το χειμώνα και στις αρχές της άνοιξης. Παρά τις μεγάλες επεμβάσεις (αλυκοποιήσεις, αποξηράνσεις, κ.ά.) η περιοχή του Μεσολογγίου έχει μεγάλη ορνιθολογική αξία, επειδή αποτελεί σημαντικό σταθμό για την ξεκούραση και την διατροφή των πτηνών κατά την διάρκεια της αποδημίας.

Επίσης, είναι ένας χώρος σημαντικός για το φώλιασμα πολλών υδρόβιων πουλιών. Όμως, πάνω από όλα η λιμνοθάλασσα του Μεσολογγίου και του Δέλτα του

Αχελώου είναι από τις σημαντικότερες ελληνικές περιοχές για το ξεχειμώνιασμα των υδρόβιων πουλιών της Ευρώπης. Φτάνει μόνο να αναλογιστεί κανείς, ότι στο Μεσολόγγι έχουν παρατηρηθεί 32 από τα 38 αρπακτικά που υπάρχουν σε ολόκληρη την γηραιά ήπειρο.

ΕΙΚΟΝΑ 6 Απεικόνιση τοποθεσίας Μεσολογγίου

Όπως προαναφέρθηκε, το Μεσολόγγι είναι ο πιο φημισμένος ιχθυοπαραγωγικός τόπος στην Ελλάδα. Μερικοί από τους κυριότερους λόγους που έλκονται τα ψάρια από την λιμνοθάλασσα είναι η άφθονη τροφή, οι κατάλληλες θερμοκρασίες και η αναζήτηση του γλυκού νερού, το οποίο είναι απαραίτητο για ορισμένα στάδια της ανάπτυξής τους. Τα κυριότερα είδη ψαριών που απαντώνται στην λιμνοθάλασσα του Μεσολογγίου είναι ο κέφαλος, το λαβράκι, η τσιπούρα, ο σπάρος, ο γοβιός, τα χέλια, η κουτσομούρα, ο γαύρος, το μπαρμπούνι, το λιθρίνι, η γαρίδα, η σαρδέλα, η γλώσσα, η μουρμούρα κ .ά. Τα ερπετά και τα αμφίβια της περιοχής παρουσιάζουν μεγάλη ποικιλία (35 είδη συνολικά.). Τέλος, τα θηλαστικά περιλαμβάνουν πάνω από 15 είδη μεταξύ των οποίων τα σπουδαιότερα είναι το τσακάλι, το δελφίνι και η βίδρα.

Συμπερασματικά, η λιμνοθάλασσα κατέχει σπουδαίο ρόλο και έχει βαρύνουσα σημασία για τους κατοίκους του Μεσολογγίου. Αξίζει μόνο να αναφερθεί, ότι εκεί ο χρόνος μετριέται με τον κύκλο της Λιμνοθάλασσας.

4.3. ΤΑ ΠΡΟΙΟΝΤΑ ΤΗΣ ΛΙΜΝΟΘΑΛΑΣΣΑΣ

Η λιμνοθάλασσα είναι πλούσια σε πανίδα η οποία είτε καταναλώνεται ως έχει είτε μετά από επεξεργασία. Τα προϊόντα αυτά , τα σημαντικότερα εξ' αυτών για τα οποία φημίζεται η περιοχή του Μεσολογγίου αναφέρονται αναλυτικά, μπορούν να εκμεταλλευτούν για τη προσέλωση τουριστών. Επομένως θα μπορούσαμε να μιλήσουμε για τουριστική ανάπτυξη της λιμνοθάλασσας και της τοπικής αγοράς:

➤ ΤΟ ΑΥΓΟΤΑΡΑΧΟ

Από τα πολυτιμότερα των Ελληνικών ταριχευμάτων του ένυδρου κόσμου, είναι τα αυγοτάραχα ή αλλιώς το ελληνικό χαβιάρι, από τα ψάρια της λιμνοθάλασσας Μεσολογγίου με ωραίο άρωμα, λεπτό άρωμα και ιδιαίτερη επεξεργασία.

Η ιστορία του αυγοτάραχου ξεκινά από το 1824 τότε που ο λόρδος Βύρωνας παρευρισκόταν στο Μεσολόγγι και το έκανε γνωστό στην Ευρώπη. Ακόμα πιο παλιά το 1668, ένας Τούρκος εν ονόματι Εβλίας Τσελεμπί εκθείασε το αυγοτάραχο ως

ευωδιαστό, νόστιμος, τονωτικός μεζές και το θεώρησε τόσο ξεχωριστό που προορίζεται αντάξιο για Σουλτάνους.

Η επεξεργασία του αυγοτάραχου ακόμη και στις μέρες μας πραγματοποιείται με τον παραδοσιακό τρόπο. Η προέλευση του είναι από τις ωθήκες του θηλυκού Κεφάλου, ο οποίος υπάρχει σε μεγάλο πληθυσμό στην λιμνοθάλασσα. Αφαιρείται προσεκτικά, ξεπλένεται με θαλασσινό νερό και παστώνεται με χοντρό αλάτι των αλυκών της περιοχής, δημιουργώντας έτσι ούτος ώστε να δημιουργηθεί το περιβάλλον στο οποίο βρισκόταν στην κοιλία του ψαριού. Το επόμενο βήμα είναι να αφαιρεθεί ο αέρας από το σάκο τους μέσω της μεταξύ τους τριβή. Η διαδικασία αυτή διαρκεί αρκετές εβδομάδες.

Εν συνεχεία το αυγοτάραχα καπνίζονται με φυσικό καπνό και για να διατηρηθούν καλύπτονται με κερί μέλισσας δημιουργώντας ένα λεπτό στρώμα κεριού και εμποδίζει την επαφή του προϊόντος με τον αέρα εξού και η τελική τους εμφάνιση στην οποία πωλούνται.

Στην ελληνική κουζίνα συγκαταλέγεται στις γκουρμέ γεύσεις. Οι ντόπιοι τον θεωρούν το καλύτερο συνοδευτικό τόσο για το ούισκι τους όσο και για το ούζο.

➤ **ΤΑ ΠΑΣΤΑ ΨΑΡΙΑ**

Ο εξαιρετικός και προστατευμένος από τη Συνθήκη του ΡΑΜΣΑΡ υδροβιότοπου της Λιμνοθάλασσας του Μεσολογγίου φημίζεται και για τα εκλεκτά του ψάρια. Τα χέλια, οι κέφαλοι, τα λαβράκια και οι τσιπούρες του Μεσολογγίου, παραμένοντας στα ρηγά και με εξαιρετική σύσταση και χλωρίδα νερά της Λιμνοθάλασσας, αποκτούν ιδιαίτερη γεύση και νοστιμιά.

Η επεξεργασία του πατώματος γίνεται κατά τους χειμερινούς μήνες. Ο τρόπος που παστώνονται από τους ψαράδες είναι παραδοσιακός. Τα ψάρια καθαρίζονται, πλένονται και αλατίζονται καλά και τοποθετούνται σε μεγάλα δοχεία το ένα πάνω στο άλλο. Στη συνέχεια, μετά από 12 μέρες ξαναπλένονται και τοποθετούνται με το κεφάλι τους προς τα κάτω και αφού στεγνώσουν, γδέρνονται και είναι έτοιμα για κατανάλωση ωμά ή με λαδολέμονο ως μεζές για ούζο και τσίπουρο.

Αξιοσημείωτη είναι η προσπάθεια του Συλλόγου νεολαίας Αιτωλοακαρνανίας (ΣΥ.ΝΕ.ΜΑ) να γίνουν γνωστά τα παστά της περιοχής και να τα προωθήσουν. Φέτος για πρώτη φορά διοργανώθηκε η 1^η γιορτή γάστρου. Για την εκδήλωση αυτή στήθηκαν 30 τραπέζια και 120 καρέκλες. Η προσέλευση ήταν μεγάλη, υπολογίζονται 300 άτομα, αφού στα τραπέζια στα οποία σερβιρίστηκαν 40 κιλά παστών, γέμισαν και άδειασαν 3 φορές. Στην γιορτή υπήρχε μουσική παραδοσιακή από τους νέους του συλλόγου (Σύλλογος Νεολαίας Μεσολογγίου, 2012).

➤ **ΤΑ ΠΕΤΑΛΙΑ και ΧΕΛΙΑ**

Τα πετάλια γίνονται το καλοκαίρι από τσιπούρες, κεφάλους και χέλια. Έχουν ιδιαίτερη διαδικασία η οποία όμως είναι παρόμοια των παστών. Τα πετάλια, ανοίγονται από το κεφάλι μέχρι την ουρά και από τη ράχη στην κοιλιά. Έπειτα αλατίζονται, πλένονται και διατηρούνται με ένα καλάμι το οποίο είναι τοποθετημένο έτσι ώστε να είναι ανοιχτό το ψάρι και τεντωμένο. Τρώγονται μισοψημένα αλλά και ξερά ή ωμά. Χαρακτηριστικό είναι ότι την Κυριακή του Πάσχα μαζί τα αρνιά ψήνονται και χέλια κατά την παραπάνω διαδικασία.

➤ **ΤΟ ΑΛΑΤΙ**

Το αλάτι είναι ένα προϊόν που ακμάζει και θα συνεχίσει να είναι σταθερό εισόδημα στην οικονομία της περιοχής, αφού σύμφωνα με στοιχεία της Νομαρχίας, οι αλυκές είναι 14.000 στρέμματα και η ετήσια παραγωγή είναι 130.000 τόνοι, το οποίο συνεπάγεται στο ότι παράγει το 90% του πρωτογενούς αλατιού στην χώρα μας. Στο Μεσολόγγι υπάρχουν δυο αλυκές η Άσπρη και αυτή στην περιοχή της Τουρλίδας¹.

¹ www.aitnia.grDefault.aspx?id=159#salt

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

Ο ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΣΤΟ ΜΕΣΟΛΟΓΓΙ

Ο τουριστικός βιομηχανικός κόσμος έχει εκμεταλλευτεί προς όφελος, τόσο για την χώρα όσο και για τον ίδιο, πολλά μέρη της Ελλάδας με αποτέλεσμα την ανάπτυξη της κάθε εκμεταλλεόμενης τοποθεσίας. Η χώρα μας, λόγω του κλίματός της, ευνοεί τον τουρισμό όλο τον χρόνο, αλλά, λόγω των νησιών, παρατηρείται ιδιαίτερη αύξηση προσέλευσης των τουριστών κατά τους καλοκαιρινούς μήνες, στο Μεσολόγγι και ιδιαίτερα τον μήνα Ιούλιο (*πίνακας 4*)

ΠΙΝΑΚΑΣ 2 Καταγραφή προσέλευσης των τουριστών κατά τους καλοκαιρινούς μήνες στο Μεσολόγγι

	2006	2007	2008	2009	
ΙΟΥΝΙΟΣ	262.100	264.799	282.652	280.164	
ΙΟΥΛΙΟΣ	318.143	305.978	338.972	341.443	
ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ	325.390	305.926	336.587	314.872	
	905.633	876.703	958.211	936.479	

ΠΗΓΗ: Κολτσιδόπουλος, 2006.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6

ΟΙ ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΙΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΟ ΜΕΣΟΛΟΓΓΙ

Κάθε επιχειρηματίας όταν θέλει να επενδύσει σε έναν τόπο, και στην περίπτωση της μελέτης της περιοχής του Μεσολογγίου, και, κυρίως, γύρω από την Λιμνοθάλασσα, πρέπει να κάνει έρευνα, ώστε να διαπιστώσει αν ο τόπος αυτός πληροί τις προϋποθέσεις, για να μπορέσει να υλοποιηθεί η επένδυση του με τον καλύτερο δυνατό τρόπο. Οι προϋποθέσεις αφορούν στους πόρους, που έχει ο τόπος αυτός, οι νόμοι και οι κανόνες που ισχύουν και κατά πόσο οι φορείς είναι διαθέσιμοι να συνεργαστούν για το καλύτερο αποτέλεσμα, δηλαδή, για την **ισορροπία μεταξύ των λέξεων «ανάπτυξη» και «περιβάλλον»**.

Μελετώντας την περιοχή της Λιμνοθάλασσας του Μεσολογγίου, ξεκινάμε με τους φυσικούς πόρους που διαθέτει. Το κλίμα είναι εύκρατο με θερμά καλοκαίρια και ήπιους χειμώνες. Εκτός από την παραλία της Τουρλίδας, η οποία έχει χαρακτηριστεί και από τον Ελληνικό Οργανισμό Τουρισμού (ΕΟΤ) με γαλάζια σημαία, την ίδια την Λιμνοθάλασσα την αποκαλούν «**φυσικό σπα**», αφού τα νερά της είναι ιαματικά. Φυσικά, όλοι αυτοί οι πόροι μπορούν να εκμεταλλευτούν με μια μόνο προϋπόθεση, να μην παρέμβουν στο φυσικό περιβάλλον αλλά να το αναδείξουν.

Όσον αφορά στους πολιτιστικούς πόρους, ο μελετώμενος τόπος είναι πλούσιος σε μνημεία, αρχαιολογικούς χώρους, ήθη και έθιμα και παραδοσιακά στοιχεία.

Στο Μεσολόγγι, το οποίο αρχικά ήταν ένα νησάκι που περιβαλλόταν από την λιμνοθάλασσα, σημειώθηκαν σπουδαίοι αγώνες και μάχες στην Ελληνική Ιστορία με σημαντικότερη την Έξοδο του Μεσολογγίου. Το σημείο αυτό είναι ο σημερινός Κήπος των Ηρώων. Επίσης, υπάρχουν αξιόλογα μουσεία δυο μεγάλων προσωπικοτήτων: του Χαρίλαου Τρικούπη και του Κωστή Παλαμά, όπως επίσης και η Δημοτική Πινακοθήκη, η οποία στεγάζει έργα που απεικονίζουν ήρωες και σκηνές από την Έξοδο. Ακόμα, ξεχωρίζουν τα έθιμα που λαμβάνουν χώρα στην λιμνοθάλασσα, στο εκκλησάκι της Αγίας Τριάδας, το πανηγύρι του Αη- Σημιού, το οποίο ιστορικά κρατάει από τα χρόνια της Τουρκοκρατίας μέχρι και σήμερα. Επίσης,

ΑΘΗΝΑ 2012

η παρέλαση την Κυριακή των Βαΐων υπέρ των πεσόντων της Εξόδου με την συμμετοχή μαθητικών και παραδοσιακών τμημάτων από όλη την Ελλάδα.

Ακόμα, μια περιβαλλοντική προϋπόθεση είναι η εύκολη πρόσβαση προς τον τόπο αυτό. Ο μελετώμενος τόπος είναι προσβάσιμος οδικώς, ακτοπλοϊκώς από το πορθμείο Ρίου –Αντιρρίου, πλέον από την κρεμαστή γέφυρα. Επιπλέον έχει γίνει προσπάθεια σύνδεσης από το λιμάνι της Λιμνοθάλασσας με τα νησιά Ζάκυνθο και Κεφαλονιά. Οι ορεινές και απομακρυσμένες περιοχές καλύπτουν ένα μεγάλο μέρος της Περιφέρειας Δυτικής Ελλάδος. Η αξιοποίηση των συγκριτικών πλεονεκτημάτων, η βελτίωση της παραγωγικής δραστηριότητας, η βελτίωση του επιπέδου των υποδομών αποτελεί παράγοντες αναστροφής της σταδιακής μείωσης του πληθυσμού και την αναβάθμιση του επιπέδου διαβίωσης.

Σημαντικό ρόλο παίζει η απευθείας και τακτική συγκοινωνία(ΚΤΕΛ).

Τέλος, σημαντικό ρόλο για τους τουρίστες παίζουν οι διευκολύνσεις και οι υπηρεσίες που τους είναι διαθέσιμες. Σε αυτό το σημείο, ο τόπος είναι λίγο αδύναμος, αφού διαθέτει ελάχιστες σύγχρονες τουριστικές μονάδες και κανένα κέντρο πληροφόρησης του κοινού. Όμως, διαθέτει χώρους εστίασης, μέσα συγκοινωνίας, όλες τις δημόσιες υπηρεσίες, αθλητικές εγκαταστάσεις πλησίον της Λιμνοθάλασσας και μια καινούργια μαρίνα, η οποία είναι στο στάδιο της ανάπτυξης της, και ο ειδικά διαμορφωμένος χώρος για κωπηλασία και ποδηλασία.

Ακολούθως, σημαντική προϋπόθεση είναι και η τεχνική υποστήριξη. Ο σχεδιασμός του τουριστικού προϊόντος, δηλαδή της Λιμνοθάλασσας, είναι σημαντικός ώστε να φτάσει ο τουρισμός σε ένα επιθυμητό αποτέλεσμα. Γι' αυτό, πρέπει να υπάρχει ένα ολοκληρωμένο σχέδιο ανάπτυξης, το οποίο να περιλαμβάνει την απογραφή των παραπάνω πόρων και έρευνα των αναγκών της ομάδας ανθρώπων που θέλει να προσεγγίσει (target groups). Ακόμη, ουσιαστικής σημασίας είναι και η συνεργασία των ντόπιων επιχειρηματιών, ώστε να υποστηρίξουν το προϊόν τους με τους τρόπους του σχεδίου ανάπτυξης.

ΑΘΗΝΑ 2012

ΠΙΝΑΚΑΣ 3 Άξονες προτεραιότητας για περιβαλλοντική υποστήριξη

ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗ ΥΠΟΣΤΗΡΙΞΗ	ΆΞΟΝΕΣ ΠΡΟΤΕΡΑΙΟΤΗΤΑΣ
1α) Φυσικοί πόροι :κλίμα, τοπίο, δάση, βιότοποι, Παραλίες.	Προστασία και ανάδειξη φυσικού περιβάλλοντος.
1β) Πολιτιστικοί πόροι: μνημεία, αρχαιολογικοί χώροι, ήθη, έθιμα, παράδοση.	Προστασία πολιτιστικής κληρονομιάς ,προβολή τοπικής παράδοσης ,μέτρα ανάπλασης πολιτιστικών πόρων.
2) Πρόσβαση: υποδομές, εξοπλισμός, λειτουργίες ,κυβερνητικοί κανονισμοί.	Δημιουργία υποδομών, λήψη κυβερνητικών μέτρων για την οργάνωση δημόσιων υπηρεσιών, θεσμικό πλαίσιο για εκσυγχρονισμό και λειτουργία μεταφορών.
3) Διευκολύνσεις και υπηρεσίες: καταλύματα, χώροι εστίασης, μεταφορές, δραστηριότητες ειδικών ενδιαφερόντων.	Δημιουργία ειδικής τουριστικής υποδομής, ποιοτικός εκσυγχρονισμός υπηρεσιών, κίνητρα για επιχειρήσεις ειδικού εναλλακτικού τουρισμού, κέντρα πληροφόρησης κοινού.
Τεχνική υποστήριξη	Άξονες προτεραιότητας
1) Σχεδιασμός τουριστικού προϊόντος : ολοκληρωμένο σχέδιο τουριστικής ανάπτυξης ,απογραφή πόρων, οριοθέτηση «φέρουσας ικανότητας», καθορισμός target groups, διασπορά τουριστικών δραστηριοτήτων στο χώρο και στο χρόνο, δημιουργία μικρών δικτύων ανάπτυξης ειδικού τουρισμού	
2) Διαχείριση τουριστικού προϊόντος: Δημιουργία φορέα διαχείρισης, θέσπιση θεσμικού πλαισίου, διαχείριση των επιπτώσεων της ανάπτυξης στην ντόπια κοινωνία, διαχείριση προγράμματος μάρκετινγκ, συνεργασία με τους ντόπιους φορείς και ομάδες συμφερόντων, διαχείρισης ανθρωπίνων πόρων.	

Πηγή : Κραβαρίτης, 2002

6.1. ΤΟ ΜΕΣΟΛΟΓΓΙ ΤΟΥ ΜΕΛΛΟΝΤΟΣ

Οι εκάστοτε κυβερνήσεις δείχνουν απορροφημένοι σχεδόν πάντα, από μια στείρα διαχειριστική λογική της περιοχής, που δεν μπορεί να δώσει “πνοή”, παρά τις όποιες καλές προθέσεις.

Οι δράσεις που σκέπτονται οι ντόπιοι κυβερνήτες και τα εκτελεστικά όργανα για το μέλλον είναι οι εξής (Σελιμάς, 2010):

1. **Λιμνοθάλασσα.** Θα μπορούσε η πόλη να οργανώσει «εκμάθηση» και «αγώνες» ερασιτεχνικού ψαρέματος για ξένους τουρίστες.
2. **Τουρλίδα.** Θα μπορούσε να γίνει ένα υδάτινο πάρκο, με υδροτσυλήθρες, βοηθητικές πισίνες, και συναφείς δραστηριότητες.
3. **Πελάδες.** Θα μπορούσαν να δημιουργηθούν οικισμοί πελάδων, παραδοσιακοί, εναρμονισμένοι με το περιβάλλον, οι οποίοι να νοικιάζονται.
4. **Αλάτι.** θα μπορούσε η τοπική κοινωνία, να δημιουργήσει σκευάσματα και προϊόντα άλατος.
5. **Ιστορικοί χώροι** Ας δημιουργηθεί μια «εικόνα» που θα «μένει» στον επισκέπτη του Μεσολογγίου.
6. **Αγροτική παραγωγή.** Πολλά είναι τα αγροτικά προϊόντα που καλλιεργούνται στην ευρύτερη περιοχή του Μεσολογγίου.
7. **Βιώσιμη Πόλη:** Η αξιοποίηση των πολιτιστικών πόρων και η διατήρηση και ανάπτυξη της φυσικής κληρονομιάς αποτελούν τις προϋποθέσεις για την Αρχιτεκτονική μιας Βιώσιμης Πόλης.
8. **Συμμετοχική Πόλη:** Η συμμετοχή στην τοπική διακυβέρνηση προσδίδει στην

πόλη την ικανότητα της αυτοανανέωσης και της αναδημιουργίας.

9. **Ανοιχτή Πόλη:** Η κοινωνία δημιουργεί νέους ορίζοντες στην πόλη, που μπορεί να οικοδομήσει μελλοντικά μια οικουμενικότητα αρχών και αξιών.

6.2. ΣΤΑΔΙΑ ΕΞΕΛΙΞΗΣ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ ΣΤΟ ΜΕΣΟΛΟΓΓΙ

Το επίπεδο ανάπτυξης που θα πρέπει να επιτευχθεί στο Μεσολόγγι και ο βαθμός στον οποίο θα διαφοροποιηθεί είναι οι πιο σημαντικοί παράγοντες της τουριστικής ανάπτυξής του. Ο τουριστικός κλάδος έχει υψηλή τουριστική ζήτηση και μπορεί να αποφέρει πολλά οφέλη στην περιοχή μέσω της ενίσχυσης της απασχόλησης και της οικονομικής της κατάστασης.

Το ζήτημα της τουριστικής ανάπτυξης έχει μελετηθεί γενικότερα και έχει οδηγήσει σε πολλές επιστημονικές προσεγγίσεις με κυρίαρχο στοιχείο τις αναγκαίες προϋποθέσεις προκειμένου η τουριστική ανάπτυξη να είναι επωφελής για την τοπική οικονομία.

Για να ελεγχθεί σωστά η τουριστική ανάπτυξη στο Μεσολόγγι θα πρέπει να αξιολογηθούν τα θετικά αποτελέσματα, οι σχέσεις εξάρτησης και οι προϋποθέσεις που δημιουργεί ο τουρισμός σε αυτό (Κομίλης – Βαγιονής, 1999).

Οφέλη και σχέσεις εξάρτησης

Ο τομέας ο οποίος ευνοείται περισσότερο από την τουριστική ανάπτυξη στο Μεσολόγγι είναι αυτός της απασχόλησης καθότι ο τουρισμός είναι ένας κλάδος έντασης εργασίας. Κατά τους καλοκαιρινούς μήνες η απασχόληση στο Μεσολόγγι αυξάνεται πολύ και δημιουργούνται πολλές και διαφορετικές θέσεις εργασίας.

Ειδικότερα:

- Υπάρχει άμεση απασχόληση σε διάφορες τουριστικές επιχειρήσεις.

ΑΘΗΝΑ 2012

- Υπάρχει συμπληρωματική απασχόληση με διαφορετικές μορφές όπως είναι η άτυπη και η περιστασιακή.
- Δημιουργείται έμμεση απασχόληση σε επιχειρήσεις που η λειτουργία τους εξαρτάται από τον τουρισμό όπως για παράδειγμα το εμπόριο, τα παζάρια, και οι βιομηχανίες τροφών και ποτών.

Το κοινό χαρακτηριστικό που έχουν αυτές οι μορφές απασχόλησης είναι η εποχικότητα που διακρίνει τον τουρισμό. Το Μεσολόγγι ωφελείται από την τουριστική ανάπτυξη και οι θετικές επιπτώσεις του τουρισμού στην τοπική οικονομία ενισχύουν τα εισοδήματα αλλά και την φορολογία που προέρχεται από τον τουρισμό.

Προϋποθέσεις

Για να ελεγχθεί η τουριστική ανάπτυξη στο Μεσολόγγι και για να είναι αποδοτικός ο έλεγχος είναι αναγκαίο να ισχύσουν ορισμένοι όροι και προϋποθέσεις.

Οι προϋποθέσεις για μια ελεγχόμενη τουριστική ανάπτυξη αναφέρονται στο σύνολο των τουριστικών χωρών που:

- α) διαθέτουν μια μεγάλη αναπτυξιακή υποδομή και προωθούν οργανωμένο μαζικό τουρισμό και
- β) ο τουρισμός συγκεντρώνει το σύνολο των οικονομικών δραστηριοτήτων της περιοχής και γίνεται κυρίαρχος πόλος της κοινωνικής και οικονομικής ανάπτυξης της.

Για τον έλεγχο της τουριστικής ανάπτυξης θα πρέπει να ισχύουν οι εξής όροι:

- Θεσμικές παρεμβάσεις με τις οποίες μπορεί να επιτευχθεί υποστήριξη των συμφερόντων των χωρών καθώς και προστασία του περιβάλλοντος και της πολιτιστικής κληρονομιάς. Αυτού του είδους οι παρεμβάσεις ενισχύουν την βιώσιμη ανάπτυξη του τουρισμού και την προώθηση συγκεκριμένων τουριστικών πολιτικών που βελτιώνουν τις υπηρεσίες τουρισμού
- Έλεγχος της πολιτικής των εταιριών τουρισμού: Οι ιδιωτικές τουριστικές εταιρίες βρίσκονται σε πλεονεκτική θέση στην αγορά λόγω της οριζόντιας και κάθετης σχέσης τους που οδηγεί στην γρήγορη επέκτασή τους τα τελευταία χρόνια σε νέες αγορές. Ο έλεγχος των εργασιών τους αποσκοπεί α) στη

ΑΘΗΝΑ 2012

διαμόρφωση του πλαισίου της λειτουργίας της επέκτασης τους και β) στην ανατροπή μονοπωλιακών καταστάσεων στην διεθνή αγορά.

- Διαφοροποίηση της τουριστικής προσφοράς: Βασική προϋπόθεση είναι η δημιουργία μιας τουριστικής υποδομής που δεν θα ελκύει έναν τύπο τουριστικής ζήτησης ή λίγες μόνο τουριστικές επιχειρήσεις. Η συνεχής διαφοροποίηση των προσφερόμενων τουριστικών υπηρεσιών προστατεύει την τουριστική περιοχή από εξαρτήσεις αλλά και από τις πιθανές αλλαγές της τουριστικής ζήτησης.
- Επιλογή προτύπων τοπικής παραγωγικής δομής: Η επιλογή προτύπων ανάπτυξης που χαρακτηρίζονται από την ισόρροπη ένταξή τους στην τοπική κοινωνική και οικονομική κλίμακα, αλλά και ο καινοτομικός τους χαρακτήρα επιτρέπει την διαφοροποίηση της παραγωγικής βάσης της οικονομίας (Κομίλης - Βαγιονής, 1999).

Οι παραπάνω προϋποθέσεις είναι το βασικό χαρακτηριστικό του σύγχρονου τουρισμού και επιδιώκουν τη διεθνοποίηση των κυριότερων συντελεστών του τουρισμού (Κομίλης - Βαγιονής, 1999).

6.3. ΟΙ ΑΝΤΙΛΗΨΕΙΣ ΚΑΙ Η ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΤΩΝ ΝΤΟΠΙΩΝ ΚΑΤΟΙΚΩΝ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΑΝΑΛΟΓΑ ΜΕ ΤΟΝ ΚΥΚΛΟ ΖΩΗΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΠΟΥ ΔΙΑΜΕΝΟΥΝ.

Η αξιολόγηση των περισσότερων και σπουδαιότερων κοινωνικών θεσμών και φαινομένων γίνεται βάσει του αποτελέσματος και όχι σε αυτήν του συνόλου των διεργασιών που συντελούνε για την πραγμάτωση ενός συγκεκριμένου στόχου. Αυτό ακριβώς συμβαίνει και με το φαινόμενο του τουρισμού, που έχουμε συνηθίσει λανθασμένα να τον αξιολογούμε μοναχά βάσει των οικονομικών αποτελεσμάτων, μιας και αποτελεί σοβαρότατο κλάδο του ισοζυγίου πληρωμών για κάθε χώρα.

Αυτή η στάση είναι προφανές ότι επιφέρει πληθώρα προβλημάτων, ιδιαίτερα στον ντόπιο πληθυσμό που υπομένει τις ευκαιριακές αλλαγές για χάρη της οικονομικής εκμετάλλευσης. Οι επιπτώσεις είναι πολλές και επιβαρύνουν και αυτούς

ΑΘΗΝΑ 2012

που ασχολούνται αλλά και αυτούς που τυγχάνει να μην σχετίζονται αλλά βρίσκονται σε απόσταση επιρροής από τα δρώμενα της τουριστικής κίνησης (Μανώλογλου, Τσάρτας, Παπιάκλου, 1999).

Πρώτα έχουμε τους μη-εμπλεκόμενους με τον τουρισμό. Είναι εκείνοι που είναι κάτοικοι τουριστικών περιοχών, είτε απλοί πολίτες μιας χώρας που δεν έχουν σχέση με το τουριστικό αντικείμενο, οι οποίοι αναμφίβολα δέχονται μια σειρά επιρροών σε πολλά επίπεδα. Κάποιες επιρροές ενδεικτικά, πάνω στο ψυχολογικό-κοινωνικό επίπεδο είναι η αλλοτρίωση και ο επαναπροσδιορισμός του τρόπου ζωής και ψυχαγωγίας που παραλλάσσουν σε σημαντικό βαθμό τα ήδη γνωστά πολιτιστικά δεδομένα.

Επίσης, έχουμε αλλαγή στους προσδιοριστικούς παράγοντες διαμόρφωσης της προσωπικότητας σε ένα περιβάλλον που διέπεται από το κυνήγι του εύκολου κέρδους, την εποχιακή εργασία, τη δημιουργία μιας σεξουαλικής συμπεριφοράς, την έμφαση στον μιμητισμό των ξένων, τις επιπτώσεις προσαρμοστικότητας από τον σύντομο νέο τρόπο ζώνης. Επιπτώσεις εξόχως καθοριστικές και ιδιάζουσες για το κτίσιμο της προσωπικότητας.

Σημαντικές είναι και οι ένδον-οικογενειακές επιπτώσεις που αναπτύσσονται στις τουριστικές περιοχές, πολλές από τις οποίες οφείλονται είτε στις τουριστικές επαγγελματικές σχέσεις ορισμένων μελών της οικογένειας σε σχέση με τα άλλα, είτε στο φόβο απέναντι στις διαπροσωπικές σχέσεις με αλλοδαπούς. Η πληθυσμιακή συσσώρευση ιδιαίτερα σε περιόδους αιχμής οπου αλλάζει η μορφολογία και η ζωή των κατοίκων της περιοχής και σε μόνιμη, αλλά και τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο, αφού ένα μεγάλο ποσοστό των καθημερινών τους ενασχολήσεων επηρεάζεται άμεσα ή έμμεσα από τον τουρισμό (Μανώλογλου, Τσάρτας, Παπιάκλου, 1999)

Υπάρχουν φυσικά και ψυχολογικές επιπτώσεις που δημιουργούνται εξαιτίας των οικονομικών αλλαγών. Όπως η αύξηση των τιμών χρήσης της γης, οι οποίες σε ελάχιστο χρονικό διάστημα εκτινάσσονται στα ύψη, δημιουργώντας νέα οικονομικά δεδομένα, αλλάζοντας σε ευρεία κλίμακα τα οικονομικά μεγέθη και τα επίπεδα κοινωνικού στρώματος της περιοχής. Αν προστεθούν σε αυτά και τα συμβαίνοντα σε πολεοδομικό επίπεδο, που αλλάζουν την αρχιτεκτονική και οικιστική μορφή της

ΑΘΗΝΑ 2012

περιοχής πολύ γρήγορα, αντιλαμβάνεται εύκολα κανείς το είδος των ψυχολογικών επιπτώσεων για όσους βρίσκονται έξω από τον κύκλο της διεργασίας αυτής.

Η προβολή καταναλωτικών και κοινωνικών προτύπων από τους τουρίστες προς τους ντόπιους αποκτάει ένα ευρύτερο νόημα όταν η προβολή αυτή περιλαμβάνει αξίες, πεποιθήσεις, ή τεχνολογικά, επιστημονικά και πολιτισμικά αγαθά, όλα τα στοιχεία δηλαδή που άμεσα ή έμμεσα συγκροτούν την έννοια του πολιτισμού είτε υλικού είτε πνευματικού. Ως φορέας πλέον πολιτιστικού προτύπου των τουριστών τείνει να περιγράφεται το σύνολο των ανεπτυγμένων χωρών που θεωρούνται φορείς ενός κοινού πολιτισμικού προτύπου. Διαγράφεται μια σχέση-επικοινωνίας τουρίστα με ντόπιο, τα χαρακτηριστικά και οι περιορισμοί της οποίας πρέπει να προσδιοριστούν γιατί εδώ ο πολιτισμός εννοείται ως ένα εξωγενώς προβαλλόμενο στην τοπική κοινωνία σύνθετο σύνολο μηνυμάτων που αφορούν τους χώρους της επιστήμης, της τεχνολογίας, των αξιών, των κοινωνικών προτύπων. Ο ρόλος των φορέων κοινωνικής αλλαγής σε αυτή την περίπτωση είναι οι τουρίστες που επισκέπτονται τη χώρα. Παρόμοιες προσεγγίσεις που έχουν ως αφετηρία την πολιτιστική διάχυση καταλήγουν μέσα από εξελικτικές αναλύσεις σε απόδοση στον τουρισμό χαρακτηριστικών ολιστικού κοινωνικού φαινομένου.

Ο τουρισμός μπορεί να θεωρηθεί μόνο υπό συγκεκριμένες προϋποθέσεις που σχετίζονται κυρίως με τις περιοχές υποδοχής και τον τύπο του τουρισμού, ως ολιστικό κοινωνικό φαινόμενο. Σε ένα πολύ ευρύτερο πλαίσιο αναφοράς, όπως ο πολιτισμός, οι προϋποθέσεις αυτές ισχύουν ακόμα περισσότερο. Έχει παρατηρηθεί μάλιστα, ότι οι αναπτυσσόμενοι λαοί στην πορεία της αναζήτησης αυτού που θεωρούν ανώτερο ή ανεπτυγμένο τρόπο ζωής τείνουν να απορρίπτουν το τοπικό πολιτισμικό πρότυπο, θεωρώντας το παρωχημένο και συχνά υιοθετούν τα πρότυπα των ανεπτυγμένων χωρών. Ο τουρισμός σε αυτήν την ευρύτερη διαδικασία του πολιτισμού των αναπτυσσομένων κρατών και περιοχών, έπαιξε ένα ρολό δυναμικό επιταχύνοντας σε πολλές περιπτώσεις τις διαδικασίες των κοινωνικών και πολιτισμικών αλλαγών στις τοπικές κοινωνίες. Η δυναμική παρουσία του τουρισμού σε πολλές αναπτυσσόμενες χώρες οδήγησε και σε μονοσήμαντες ερμηνείες του ρόλου του τουρισμού με κυριότερη αυτή που τον θεωρεί ως παράγοντα πολιτιστικής εξάρτησης των χωρών αυτών από τις ανεπτυγμένες χώρες αποστολής τουριστών. Το σύνολο των συμπεριφορών, πεποιθήσεων που δίνει νόημα σε μια κοινωνία καταλήγει

ΑΘΗΝΑ 2012

να είναι εξαρτημένο από έναν ξένο πολιτισμό. Η άποψη αυτή έχει αναμφίβολα ενδιαφέρον αλλά ουσιαστικά δίνει μια πολιτική διάσταση στο ζήτημα, το ζήτημα της πολιτικής διάχυσης και ταυτίζει μονοσήμαντα τον τουρισμό τον τουρισμό με το σύνολο των φορέων και υπηρεσιών που συμβάλλουν στην προβολή μηνυμάτων του μαζικού πολιτισμού στις αναπτυσσόμενες χώρες.

Ο τουρισμός έχει σημασία να εκτιμηθεί σε ποιο βαθμό και από ποιους όρους καταλήγει να λειτουργεί ως πομπός μηνυμάτων πολιτισμικού χαρακτήρα και κατά πόσο μπορεί να θεωρηθεί ο κυριότερος ή ο μόνος επικοινωνιακός δίαυλος που οδηγεί σε αλλαγές των πολιτισμικών επιπτώσεων του τουρισμού, συνδέεται άρα άμεσα όχι μόνο με τα χαρακτηριστικά των περιοχών υποδοχής αλλά και με τα ιδιαίτερα οργανωτικά και τυπολογικά χαρακτηριστικά των ίδιων των τουριστών. Παράγοντες όπως η μαζικότητα και ο βαθμός οργάνωσης της τουριστικής ανάπτυξης, η παρουσία υψηλού ποσοστού αλλοδαπών τουριστών που προέρχονται από αναπτυγμένες χώρες, ο τύπος του τουρισμού σε σχέση με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των τουριστών όπως για παράδειγμα υψηλά καταναλωτικά πρότυπα, όπως συμβαίνει στο μαζικό τουρισμό διακοπών, η διάθεση για γνωριμία με τον τόπο υποδοχής αλλά και σεβασμός των τοπικών πολιτισμικών και κοινωνικών ιδιαιτεροτήτων, όπως συμβαίνει στις περισσότερες ειδικές μορφές, παίζουν έναν καθοριστικό ρόλο στην ανάλυση των επιπτώσεων στον τοπικό πληθυσμό.

Κρίσιμο σημείο για την τοπική κοινωνία είναι η ανάπτυξη του οργανωμένου μαζικού τουρισμού στην περιοχή, γιατί ενώ υπάρχουν και οι εναλλακτικές μορφές που ειδικεύουν την μορφή και το αντικείμενο του τουρισμού, ο μαζικός τουρισμός είναι πιο διαδεδομένος και σαφώς πιο κερδοφόρος. Πολλές ενέργειες γίνονται για την υποστήριξη του μαζικού τουρισμού όπως μεταφορικά δίκτυα, υποδομές και υπηρεσίες που χαρακτηρίζουν ευρύτερα στις αναπτυγμένες χώρες, μεταφέρονται και συχνά εμφυτεύουν στις αναπτυσσόμενες τουριστικές χώρες. Η τυποποίηση των υπηρεσιών και η διαμόρφωση ενός νέου ήθους εργασίας συνοδεύουν αυτές τις εξελίξεις που ανατρέπουν συχνά κοινωνικές και πολιτισμικές αξίες, που έχουν διατηρηθεί επί αιώνες. Το δίλημμα που έχουν οι αναπτυσσόμενες χώρες και περιοχές είναι συχνά ένας μονόδρομος γιατί σχετίζεται με την οικονομική τους ανάπτυξη. Είτε θα ακολουθήσουν το πρότυπο του οργανωμένου τουρισμού λόγω των οικονομικών ωφελειών του, αναδιαρθρώνοντας τον πολιτισμό τους ώστε να τον απορροφήσουν,

ΑΘΗΝΑ 2012

είτε θα ελέγξουν ή και θα περιορίσουν την τουριστική ανάπτυξη ώστε να διατηρήσουν την οικονομική και πολιτισμική τους ακεραιότητα (Μανώλογλου, Τσάρτας, Παπιάκλου 1999).

Η ελκτική δύναμη του τουρισμού στις αναπτυσσόμενες χώρες που σχετίζεται με το προσδοκώμενο οικονομικό όφελος αλλά και τα προβλήματα ελέγχου και προγραμματισμού της τουριστικής ανάπτυξης σε όλες σχεδόν τις τουριστικές περιοχές, οδηγούν σε σκεπτικισμό για τη δυνατότητα να υπάρξουν κάποιες θεωρητικά προσδιορισμένες επιλογές σε χώρες ιδιαίτερα όπου καθοριστικό κριτήριο των αποφάσεων είναι η οικονομική ανάπτυξη, καθώς κατάργησαν και τα τεχνητά σύνορα και απαγορεύσεις που πολλές χώρες είχαν θέσει στην προσπάθεια τους να αναπτυχθούν ανεξάρτητα και αυτόνομα.

Η μαζικοποίηση και διάχυση των πολιτισμικών προτύπων είναι ένα γεγονός δύσκολα αναστρέψιμο και οδηγεί συχνά τις αναπτυσσόμενες περιοχές σε ενίσχυση των φαινομένων προς πολιτισμό από το κυρίαρχο πρότυπο των ανεπτυγμένων περιοχών. Στις περιοχές όπου δεν εμποδώνεται ο οργανωμένος μαζικός τουρισμός τα φαινόμενα αυτά συχνά ενισχύονται οδηγώντας πολλές φορές σε μορφές αυτό αποικισμού στο πολιτισμικό πεδίο.

Οι τοπικές κοινωνίες υιοθετούν πλήρως ή σε μεγάλο βαθμό τα πολιτισμικά πρότυπα των ανεπτυγμένων χωρών των οποίων αποτελούν περιφερειακές αγορές. Τα πολιτισμικά πρότυπα του οργανωμένου τουρισμού σε αυτή την περίπτωση λειτουργούν ως παράγοντες επιτάχυνσης μιας διαδικασίας πολιτισμικής ομογενοποίησης και τυποποίησης των χαρακτηριστικών των περιοχών αυτών. Αυτή η διαδικασία καταλήγει στη διαμόρφωση ενός τύπου πολιτισμικού προτύπου που χαρακτηρίζει τον οργανωμένο μαζικό τουρισμό σε οποιαδήποτε περιοχή που αυτός αναπτύσσεται δημιουργώντας με αυτόν τον τρόπο έναν θύλακα με ιδιαίτερα χαρακτηριστικά στις τουριστικές περιοχές και συχνά σε ένα περιβάλλον κοινωνικό ή πολιτισμικό εντελώς διαφορετικό.

Αυτή η πολιτισμική ομογενοποίηση στοχεύει στην εξυπηρέτηση μιας μαζικής παγκόσμιας αγοράς τουριστών, η οποία αναζητά οπουδήποτε ταξιδεύει τον ίδιο τύπο προϊόντων με αποτέλεσμα μια ολοένα και μεγαλύτερη ομοιογένεια του τοπικού πολιτισμού στα πλαίσια της διαδικασίας διεθνοποίησης του τουριστικού προϊόντος. Η

ΑΘΗΝΑ 2012

διαδικασία είναι περισσότερο εμφανής στις περιπτώσεις των αναπτυσσομένων χωρών που μονοκαλλιεργούν το διεθνή τουρισμό και μετατρέπονται σε τουριστικές χώρες, αποδεχόμενες το πρότυπο της τουριστικής ανάπτυξης που προβάλλουν κατά κύριο λόγο οι tour operators. Ο ρόλος των αναπτυγμένων χωρών σε αυτή τη διαδικασία είναι ρόλος ενός επικοινωνιακού διαύλου που χαρακτηρίζεται από αυτό που μπορεί να περιγράψει ως πολιτισμική υπεροψία και στηρίζεται στη κρατούσα σε αυτές τις χώρες άποψη ότι στο διχοτομικό σχήμα ανάπτυξη-υπανάπτυξη αντιστοιχεί ένα άλλο διχοτομικό σχήμα στο οποίο οι μεν αναπτυγμένες χώρες εκπροσωπούν το σύγχρονο πολιτισμικό πρότυπο, ενώ οι αναπτυσσόμενες το παραδοσιακό. Η σχηματική αυτή και μονοσήμαντη δυτική θέση επιβάλλει στην περίπτωση των αναπτυσσομένων τουριστικών χωρών τη συστηματική αναζήτηση όλων των στοιχείων που ανταποκρίνεται στα πρότυπα τουριστών – πελατών.

Οι προσεγγίσεις της κοινωνιολογίας – ψυχολογίας του τουρισμού στο θέμα των πολιτισμικών επιπτώσεων στις χώρες υποδοχής κατέγραψαν και τον ιδιαίτερο λόγο που διαδραματίζουν τα πολιτιστικά στοιχεία του τοπικού πολιτισμού στη διαδικασία των κοινωνικών αλλαγών που επιφέρει ο τουρισμός. Συχνά στις χώρες υποδοχής που ο πολιτισμός παίζει σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση των χαρακτηριστικών της τοπικής κοινωνίας, εμφανίζεται μια έντονη τάση διατήρησης ή και προβολής των τοπικών πολιτισμικών στοιχείων, στη νέα κοινωνική δομή που χαρακτηριστικό της είναι οι νέες παραγωγικές σχέσεις που αναπτύσσει ο τουρισμός. Μια τάση που παίρνει συνήθως δυο μορφές. Μια εμφανίζεται ως μια οργανωμένη προσπάθεια των τοπικών παραγόντων που προβάλλουν την περιοχή ως πρότυπο για ανάπτυξη του πολιτιστικού τουρισμού, ενώ η άλλη τάση πρόκειται για μια δυναμική προβολή των πολιτισμικών προτύπων της περιοχής σε ομάδες τουριστών, οι οποίοι τα υιοθετούν με διαφορετικούς τρόπους και σε διαφορετικό βαθμό (Μανώλογλου, Τσάρτας, Παπιάκλου, 1999)

Κλείνοντας την ανάλυση των πολιτισμικών επιπτώσεων του τουρισμού στις χώρες υποδοχής, θα εξετάσουμε και μια άλλη διάσταση του ζητήματος: Τη διαφοροποίηση του περιεχομένου που έχει η έννοια του πολιτισμού σε μια κοινωνία που υφίσταται πολλές κοινωνικές και δημογραφικές αλλαγές εξαιτίας της τουριστικής ανάπτυξης. Αρχικά σε πολλές τουριστικές περιοχές, ιδιαίτερα σε αυτές που ελκύουν τον τουρισμό καλοκαιρινών και χειμερινών διακοπών υπήρχε μια σταδιακή

ΑΘΗΝΑ 2012

εγκατάλειψη των τοπικών εθίμων, οι λόγοι της οποίας δε συνδέονται μοναχά με την εμπορικοποίησή της.

Πολλές φορές επίσης τα έθιμα και οι πολιτιστικές εκδηλώσεις συμπίπτουν χρονικά με την τουριστική περίοδο, με αποτέλεσμα οι ντόπιοι να μην μπορούν να εγκαταλείψουν τις εργασίες ή τις επιχειρήσεις τους. Η διαμόρφωση μιας νέας επαγγελματικής και κοινωνικής οργάνωσης στις τουριστικές περιοχές, ανάγεται σε ένα σημαντικό παράγοντα της σταδιακής εγκατάλειψης των τοπικών εθίμων, αλλά και της αλλαγής της σημασίας και του περιεχομένου τους. Ενώ συνήθως αποτελούσαν κοινωνικά γεγονότα ιδιαίτερης σημασίας για την τοπική κοινωνία και τα χαρακτήριζε μαζική συμμετοχή των κατοίκων, τώρα σταδιακά μετατρέπονται σε ένα είδος υποχρέωσης στην οποία οι κάτοικοι ανταποκρίνονται εφόσον έχουν ελεύθερο χρόνο. Η εξέλιξη αυτή σηματοδοτεί την ευρύτερη επιβολή των αστικών προτύπων στις περιοχές αυτές ανεξάρτητα από το γεγονός ότι οι μεγαλύτεροι σε ηλικία κάτοικοι διατηρούν τη σχέση τους με τις τοπικές παραδόσεις και τα έθιμα, σε αντίθεση με τη νέα γενιά και ιδιαίτερα τη νέα γενιά μετά την έλευση και παγίωση των νέων αστικοποιημένων προτύπων. Η δική τους σταδιακή αποχή από τα τοπικά έθιμα και δρώμενα απορρέει από την εκτίμησή τους ότι όλα σχετίζονται με ένα παρελθόν που θεωρούν παρωχημένο σε σύγκριση με το σύγχρονο παρόν.

Οι νέοι καταγράφουν με αυτές τις απόψεις τους την εμπέδωση μιας νέας κοινωνικής και πολιτισμικής δομής με διάφορες αξίες και συνθήκες ζωής στην οποία το νόημα του τοπικού πληθυσμού είναι πλέον διαφοροποιημένο και επηρεάζεται όλο και περισσότερο από την ιδιόμορφη αστικοποίηση που επικρατεί σε αυτές τις περιοχές. Οι νέοι άλλωστε εμφανίζονται πρωτοπόροι και στην αποδοχή και στην υιοθέτηση των πολιτισμικών προτύπων των τουριστών, καθώς και σε ένα ευαίσθητο σημείο, τη γλώσσα. Η ευρύτερη σημασία που έχει η σταδιακή, μέσω της γλώσσας, επιβολή ενός πολιτισμικού προτύπου ακόμη και ανάμεσα σε ανεπτυγμένες χώρες, είναι ένα θέμα που απασχολεί πολλούς μελετητές (Μανώλογλου, Τσάρτας, Παπιάκλου, 1999).

Στον τουρισμό όμως, το θέμα της γλώσσας δεν έχει συστηματικά ερευνηθεί παρά μόνον ως μια πλευρά της σχέσης εξυπηρέτησης που οδηγεί πολλούς ντόπιους να μάθουν, έστω και στοιχειωδώς, μια ξένη γλώσσα ώστε να συνεννοούνται με τους

ΑΘΗΝΑ 2012

τουρίστες πελάτες. Θεωρούμε πως η επικράτηση μιας γλώσσας έχει μια ευρύτερη σημασία για τον τοπικό πληθυσμό – πολιτισμό.

Λειτουργεί ως ένας ακόμη διάυλος της ευρύτερης πολιτισμικής ομογενοποίησης των περιοχών που έχουν οργανωμένο μαζικό τουρισμό και συμβάλλει στην ανάπτυξη γλωσσικών στερεοτύπων ανάμεσα στους νέους που επηρεάζουν και τη σχέση τους με τους τουρίστες. Η διαμόρφωση με αυτό τον τρόπο μιας κοινής πολιτικής έχει το αντίθετο αποτέλεσμα. Οδηγεί σε αποστάσεις τους ντόπιους από τους τουρίστες αφού συχνά χρησιμοποιούν αυτό το γλωσσικό ιδίωμα ως ιδιόμορφο κώδικα συνεννόησης με αποτέλεσμα να ενισχύεται η εκατέρωθεν δυσπιστία.

6.4. ΕΚΤΙΜΗΣΕΙΣ - ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΓΙΑ ΤΑ ΟΦΕΛΗ ΚΑΙ ΤΙΣ ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ ΠΟΥ ΘΑ ΠΡΟΚΥΨΟΥΝ ΑΠΟ ΤΟ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟ.

Το Μεσολόγγι διαθέτει τις «πρώτες ύλες», δηλαδή τα φυσικά και πολιτιστικά στοιχεία, που είναι απαραίτητα για την ανάπτυξη των εναλλακτικών μορφών τουρισμού και φαίνεται να είναι δεδομένη και η αναπτυξιακή συναίνεση του πληθυσμού που αποτελεί κι αυτή βασική προϋπόθεση. Χρειάζεται βέβαια και η κατάλληλη υποδομή για να μετουσιαστούν οι πρώτες ύλες και η θέληση σε πράξη και σε προϊόν, μέσα από ένα ορθολογικό προγραμματισμό, που θα επισημαίνει τις επιδεκτικές για ανάπτυξη περιοχές που θα προωθεί σ' αυτές τις προσφορότερες για κάθε περίπτωση μορφές.

Την πρωτοπορία στην ανάπτυξη του εναλλακτικού τουρισμού θα έχουν βέβαια οι «φυσικοί» του φορείς, οι γεωργικές οργανώσεις και οι οργανισμοί τοπικής αυτοδιοίκησης, χωρίς αυτό ν' αποκλείει τη δράση και του ιδιωτικού τομέα, σε περιπτώσεις που διστάζουν να επέμβουν οι παραπάνω κοινωνικοί φορείς. Η σημερινή τους διστακτικότητα εξηγείται από την έλλειψη πείρας σε τουριστικές δραστηριότητες και ακόμα από άγνοια των πρόσφατων θεσμικών πλαισίων, που τους εξασφαλίζουν ουσιαστικά κίνητρα για αναπτυξιακές πρωτοβουλίες.

Ο εναλλακτικός τουρισμός στο Μεσολόγγι μπορεί και πρέπει ν' αναπτυχθεί, γιατί είναι αίτημα της εποχής. Χρειάζεται όμως την κρατική φροντίδα που πρέπει να εκδηλωθεί όχι μόνο με κίνητρα, αλλά και με έργα. Και χρειάζεται ακόμα την

ΑΘΗΝΑ 2012

κινητοποίηση όλων των φορέων του τουριστικού τομέα που εμπλέκονται στο τουριστικό κύκλωμα, να οργανώσουν την «παραγωγή» και τη διάθεση του προϊόντος και να πείσουν τον καταναλωτή τουρίστα, να το καταναλώσει.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7

Ο ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΛΙΜΝΟΘΑΛΑΣΣΑ ΣΗΜΕΡΑ.

Έχουν παρατηρηθεί στην πόλη του Μεσολογγίου, κυρίως τα τελευταία δέκα χρόνια, οι προσπάθειες του Δήμου και των αρμόδιων φορέων, για την ανάπτυξη της πόλης τουριστικά. Έχουν γίνει και γίνονται σημαντικά έργα στη πόλη και φυσικά τα σημαντικά υλοποιήθηκαν και υλοποιούνται γύρω από την Λιμνοθάλασσα. Μερικά από αυτά τα έργα είναι: η δημιουργία δρόμου για πεζούς και ποδηλάτες, παράλληλα και κατά μήκος του δρόμου, που διασχίζει την Λιμνοθάλασσα και ενώνει την πόλη με την παραλία της Τουρλίδας . Ακόμη, ένα, υπό κατασκευή, έργο είναι η ανάπλαση και η δημιουργία καινούργιας μαρίνας στο λιμάνι της Λιμνοθάλασσας. Τέλος, η δημιουργία θαλάσσιας εγκατάστασης για την εκμάθηση κωπηλασίας. Τα έργα αυτά έχουν στόχο την ανάπτυξη του τουρισμού στην Λιμνοθάλασσα του Μεσολογγίου και σκοπό έχουν να την καταστήσουν ως τουριστικό προορισμό για όλο το χρόνο.

Με τη πραγματοποίηση του Ευρωπαϊκού προγράμματος «European Destinations of Excellence (EDEN IV) - Ευρωπαϊκοί Προορισμοί Αριστείας 2010» με θέμα «Υδάτινος Τουρισμός», η επιτροπή αξιολόγησης της Γενικής Γραμματείας Τουρισμού του Υπουργείου Πολιτισμού και Τουρισμού επέλεξε, μετά την υποβολή σχετικού φακέλου, το Εθνικό Πάρκο Λιμνοθαλασσών Μεσολογγίου-Αιτωλικού-Κλείσοβας, τους ποταμούς Αχελώο και Εύηνο και τις νήσους Εχινάδες ως δεύτερο επιλαχόντα προορισμό του.

Φορέας υλοποίησης της πρότασης ήταν η Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Αιτωλοακαρνανίας ενώ η όλη προσπάθεια πλαισιώθηκε από τους Δήμους Μεσολογγίου, Αιτωλικού, Οινιαδών και Χάλκειας.

ΑΘΗΝΑ 2012

Ενεργοποιήθηκαν σε συνεργασία και άλλοι φορείς όπως είναι το Εργαστήριο Ειδικής Επαγγελματικής Αγωγής και Αποκαταστάσεων Ατόμων με Αναπηρίες «ΠΑΝΑΓΙΑ ΕΛΕΟΥΣΑ», ο Φορέας Διαχείρισης Λιμνοθάλασσας Μεσολογγίου, η Αναπτυξιακή Αιτωλοακαρνανίας (ΑΝΑΙΤ) Α.Ε. Ο.Τ.Α, το Κέντρο Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης Μεσολογγίου, Εμπορικοί Σύλλογοι και Επιμελητήρια, Ιδιωτικές Επιχειρήσεις και άλλοι φορείς.

Η περιοχή είναι γνωστή ως Εθνικό Πάρκο διαθέτοντας αδιαμφισβήτητης αξίας φυσικό πλούτο και τεράστιας σημασίας πολιτιστική κληρονομιά αρχομένης από την Πρώιμη Αρχαιότητα που προωθεί την ήπια τουριστική ανάπτυξη, τον εναλλακτικό «υδάτινο» τουρισμό.

Τα αρχαιολογικά μνημεία, οι παραδοσιακές εκκλησίες, τα μουσεία, η τοπική αρχιτεκτονική αποτελούν πόλο έλξης εναλλακτικού τουρισμού. Η Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Αιτωλοακαρνανίας έχει διοργανώσει πολυάριθμες εκθέσεις και ημερίδες προωθώντας μέσω διαδικτύου και ειδικών έντυπων εκδόσεων τα ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα τόσο της εν λόγω περιοχής όσο και γενικότερα του Νομού, για την ενίσχυση της τουριστικής ανάπτυξης και της περιβαλλοντικής συνείδησης.

7.1 ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΗ ΛΙΜΝΟΘΑΛΑΣΣΑ ΣΗΜΕΡΑ.

Η ανάγκη διαφοροποίησης του τρόπου διακοπών του ανθρώπου, επιτυγχάνεται με τις εναλλακτικές μορφές του τουρισμού με βασική προϋπόθεση την μη αλλοίωση του περιβάλλοντος και της τοπικής κουλτούρας του εκάστοτε τόπου, ονομάζεται εναλλακτικός τουρισμός. Όπως αναφέρθηκε σε προηγούμενο κεφάλαιο, ο μελετώμενος τόπος, για να πετύχει τον στόχο του, δηλαδή την τουριστική ανάπτυξη και τον σκοπό του, ο οποίος είναι τουρισμός όλο το χρόνο, εφαρμόζει ήδη κάποιες από τις εναλλακτικές μορφές του τουρισμού.

7.1.1 ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Πολιτιστικός τουρισμός είναι η «επαφή» και η συμμετοχή των επισκεπτών στα πολιτιστικά δρώμενα του εκάστοτε τόπου.

Το Μεσολόγγι είναι ένας ιστορικός τόπος, γεμάτος αρχαιολογικούς χώρους και ιστορικά μνημεία, στα οποία ο επισκέπτης έχει ελεύθερη πρόσβαση. Ένας από τους σημαντικότερους είναι ο «Κήπος των Ηρώων». Τα τείχη αυτού του χώρου έχουν διατηρηθεί από την Ελληνική Επανάσταση και περιλαμβάνει τους τάφους των ηρώων του 1821. Επίσης, άξια επισκέψεως είναι τα σπίτια (μουσεία πλέον) του πολιτικού Χαρίλαου Τρικούπη και του ποιητή Κωστή Παλαμά, στα οποία εκτίθενται προσωπικά αντικείμενα και χειρόγραφα τους.

Ακόμα ένα πολιτιστικό δρώμενο - πανηγύρι είναι αυτό του Αγίου Συμεών. Είναι ένα δρώμενο, το οποίο διοργανώνεται από το Δήμο Μεσολογγίου και τον σύλλογο Αή – Σημιωτών. Διαρκεί 3 ημέρες και περιλαμβάνει καβαλάρηδες (*εικόνα 7*) και αρματωμένους με συνοδεία παραδοσιακών

ΕΙΚΟΝΑ 7 Παρέα καβαλάρηδων από το πανηγύρι του Αγίου Συμεών

ΑΘΗΝΑ 2012

μουσικών οργάνων, ζουρνάδων και πίπιζας. Το έθιμο αυτό πραγματοποιείται από τον καιρό της Τουρκοκρατίας και αποτελεί πόλο έλξης πολλών τουριστών στην πόλη, οι οποίοι μπορούν να πάρουν μέρος στους χορούς των αρματωμένων και να γευτούν ελεύθερα ντόπια κρέατα.

Αναλυτικά, είναι μια πνευματική εκδήλωση που συνδέει το παλιό με το νέο Μεσολόγγι. Το πανηγύρι του Άη - Σημιού που είναι δεμένο με την ψυχή των Μεσολογγιτών. Οι Άη – Σημιώτες, οι πανηγυριστές ανεβαίνουν στην πλαγιά του Ζυγού 8 χιλιόμετρα Βορειοανατολικά της Πόλης. Στη ρεματιά με τα μεγάλα πλατάνια είναι το ιστορικό μοναστήρι που χτίστηκε στην τουρκοκρατία 1740. Αυτός ήταν ο τόπος συνάντησης αν θα ζούσαν περπατώντας μέσα από τα εχθρικά στρατόπεδα. Την ιστορική νύχτα της 10ς Απριλίου 1826 και ο τόπος που έγινε η τελευταία φονική μάχη της Εξόδου.

Στο ιστορικό αυτό μοναστήρι γίνεται το πανηγύρι 2 φορές το χρόνο. Το χειμώνα 2-3 Φεβρουαρίου και στο τέλος της άνοιξης την Κυριακή της Πεντηκοστής και την Δευτέρα του Αγίου Πνεύματος. Την Τρίτη πολλοί πανηγυριστές πηγαίνουν στο ιστορικό νησάκι της Κλείσοβας (Αγία Τριάδα). Στο χειμωνιάτικο πανηγύρι κάνουν επιμνημόσυνη δέηση για τους νεκρούς της Εξόδου και τους πεθαμένους Άη Σημιώτες και γλεντούν και στο βουνό και στην Πόλη.

Το καλοκαίρι όμως το πανηγύρι είναι λαμπρό. Ξεκρεμούν τα παλιά άρματα που παλιότερα τα φύλαγαν κάτω από το εικονοστάσιο, τα ζώνονται και ανεβαίνουν «στον Άη – Σημιό στον πλάτανο στο κρύο πηγαδάκι που πάνε τα κλεφτόπουλα και πίνουνε νεράκι...» όπως λέει και ο Κωστής Παλαμάς. Οι πανηγυριστές χωρίζονται σε πεζούς και καβαλάρηδες όπως αναφέρεται παραπάνω, συνδέονται μεταξύ τους με φιλία και συναντιόνται σε μόνιμα στέκια ταβέρνες, ουζοπωλεία, καφενεία. Εκεί έχουν την «κασέλα» και το «τεφτέρι» καθώς και διάφορα σκεύη που χρησιμοποιούν. Αυτές οι μέρες που γλεντούν έχουν ορισμένο μαγαζί και δικό τους πλάτανο.

Το πανηγύρι του Άη Σημιού διοργανώνεται από το «Σύλλογο πανηγυριστών Μεσολογγίου» σε συνεργασία – βοήθεια του Δήμου, της Νομαρχίας, της Ιεράς Μητρόπολης, της Αστυνομίας, της Πυροσβεστικής και των ταξί της περιοχής. Ο

ΑΘΗΝΑ 2012

Σύλλογος, μετρά ζωή από το 1981 με σκοπό της συνέχεια και διάσωση της παράδοσης του τόπου.

Το μεγαλύτερο έθιμο, που λαμβάνει χώρα στο Μεσολόγγι, είναι η μεγάλη παρέλαση κάθε χρόνο το Σάββατο του Λάζαρου και γίνεται προς τιμή των πεσόντων της Εξόδου. Χαρακτηριστικό της παρέλασης είναι, ότι όλοι οι κάτοικοι, ανεξαρτήτου ηλικίας, που παίρνουν μέρος, είναι ντυμένοι με παραδοσιακές ενδυμασίες από όλη την Ελλάδα, και είναι σημαντική η συμμετοχή παραδοσιακών συλλόγων από όλη την χώρα. Την παρέλαση, παρακολουθούν προσωπικότητες από το χώρο της πολιτικής και της εκκλησίας (*εικόνα 7*). Κορύφωση της παρέλασης είναι η αναπαράσταση του ολοκαυτώματος της πόλης από τον Καψάλη. Ίσως ,αυτή η μέρα θεωρείται η πιο τουριστική την περίοδο της άνοιξης.

Για την οργάνωση και την διεξαγωγή της παραπάνω εκδήλωσης κάθε χρόνο συνεργάζονται όλοι οι τοπικοί Σύλλογοι του Μεσολογγίου, ο Δήμος και η Νομαρχία οι οποίοι φορείς προσκαλούν πολιτιστικούς συλλόγους ανά την Ελλάδα με σκοπό να παρουσιαστούν με τις τοπικές ενδυμασίες και να τιμήσουν τους Ήρωες του 1821.

ΕΙΚΟΝΑ 8. Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας Κάρολος Παπούλιας στον εορτασμό προς τιμή των πεσόντων της Εξόδου. 21 Απριλίου 2008

7.1.2. ΠΟΔΗΛΑΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ.

Ποδηλατικός τουρισμός είναι ο συνδυασμός των ξεκούραστων διακοπών με την άθληση . Με το ποδήλατο δίνεται η εναλλακτική μετακίνηση του «τουρίστα να γνωρίσει τον τόπο επίσκεψής του με ποδηλατικές διαδρομές». (Κωνσταντινίδη Μαρία, 2009:40)

Ο φορέας με απώτερο σκοπό την ανάπτυξη του ποδηλατικού τουρισμού και την ανάδειξη της πόλης σε ποδηλατούπολη είναι ο Σύλλογος νεολαίας Αιτωλοακαρνανίας(ΣΥ.ΝΕ.ΜΑ) . Θέλουν όπως αναφέρεται στην επίσημη ιστοσελίδα τους στο διαδίκτυο να ξεκινήσουν το Criticalmassride Μεσολογγίου. Η προσπάθεια αυτού του εγχειρήματος χωρίζεται σε δυο φάσεις.

Η πρώτη είναι να καθιερωθεί μια Μεσολογγίου μέρα ως ποδηλατική στην οποία θα όσοι λαμβάνουν μέρος θα έχουν την ευκαιρία να γνωρίσουν την περιοχή του Μεσολογγίου. Το δεύτερο σκέλος είναι να διαφημίσουν μέσω διαδικτύου με φωτογραφίες και βίντεο ώστε να γίνει στο ευρύ κοινό η όλη προσπάθεια τους².

Ήδη στον δρόμο που ενώνει το Μεσολόγγι με το νησί της Τουρλίδας, ο οποίος κατασκευάστηκε με την εντολή του Χαρίλαου Τρικούπη το 1885, έχει δημιουργηθεί παράλληλα και ποδηλατόδρομος. Ο επισκέπτης μπορεί να συνδυάσει την σωματική του άσκηση με την παρακολούθηση των σπάνιων πτηνών που ζουν στο υγροβιότοπο αλλά και να απολαύσει το ηλιοβασίλεμα. Όπως, επίσης, το ποδήλατο είναι οικολογικό μεταφορικό μέσο, πράγμα που συμβάλλει στην προσπάθεια του τόπου ενάντια στον μαζικό τουρισμό.

² Σύλλογος Νεολαίας Μεσολογγίου, 2012, στο <http://sinema.weebly.com/tauomicronupsilonrhoiotasigmamu972sigmaf-muepsilon-piomicrondelta942lambdalphatauomicron--critical-mass-ride.html>

ΑΘΗΝΑ 2012

ΕΙΚΟΝΑ 9 Ποδηλατικός τουρισμός

7.1.3. ΑΘΛΗΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΘΑΛΑΣΣΗΣ.

Ο τουρισμός άθλησης έχει σαν κύριο κίνητρο την άσκηση ενός αθλήματος όπως για παράδειγμα η ποδηλασία, η ιππασία. Η άθληση σαν απασχόληση κατά την διάρκεια των διακοπών θεωρείται σε αυτήν την μορφή τουρισμού ο πιο σημαντικός παράγοντας, μαζί με την δυνατότητα που υπάρχει για την πραγματοποίηση εκδρομής και περιηγήσεων . (Ηγουμενάκης-Κραβαρίτης-Λύτρας, 1999:116).

Ο θαλάσιος τουρισμός αναφέρεται το σύνολο των τουριστικών δραστηριοτήτων , που διεξάγονται στο θαλάσσιο χώρο μιας χώρας υποδοχής και φιλοξενίας τουριστών. Αναμφίβολα ο θαλάσσιος τουρισμός αποτελεί μια από τις δυναμικότερες μορφές του σύγχρονου τουρισμού, αφού η σημασία του στις τουριστικές οικονομίες των χωρών που έχουν τις φυσικές προϋποθέσεις όσο και τις οικονομικές δυνατότητες να τον αναπτύξουν είναι κυριολεκτικά μεγάλη. (Ηγουμενάκης-Κραβαρίτης-Λύτρας, 1999:122).

Κατά τους θερινούς μήνες τα δύο παραπάνω ήδη τουρισμού συμπληρώνουν το ένα το άλλο αφού οι δραστηριότητες του θαλάσσιου τουρισμού αντιστοιχούν σε αθλήματα και αντίστροφα τα αθλήματα λαμβάνουν χώρα στις παραλίες και στη θάλασσα και έτσι επιτυγχάνεται η ύπαρξη και του θαλάσσιου τουρισμού.

ΑΘΗΝΑ 2012

Στο Μεσολόγγι αυτές οι δυο μορφές τουρισμού συνυπάρχουν. Στην Λιμνοθάλασσα υπάρχουν εγκαταστάσεις κωπηλασίας, όπου κάθε χρόνο διοργανώνονται τοπικοί αγώνες των οποίων φορείς είναι ο Δήμος Μεσολογγίου, ο φορέας Διαχείρισης Λιμνοθάλασσας Μεσολογγίου και ο Σύλλογος νεολαίας Μεσολογγίου. Επίσης, κατά μήκος της υπάρχουν αρκετά γήπεδα αντισφαίρισης, γήπεδο στίβου και κλειστό γυμναστήριο καλαθοσφαίρισης. Ακόμα, κατά την θερινή περίοδο, στην παραλία της Τουρλίδας διοργανώνεται πρωτάθλημα πετοσφαίρισης στην άμμο στο οποίο μπορεί να λάβει μέρος ο οποιοσδήποτε. Επιπλέον, παρέχεται η δυνατότητα ιστιοπλοΐας στα νερά της Λιμνοθάλασσας. Τέλος, για τους λάτρεις της ιππασίας μπορούν να παρακολουθήσουν μαθήματα ιππασίας στο Ιππικό όμιλο Μεσολογγίου όπου οι επισκέπτες έχουν την δυνατότητα να γνωρίσουν από κοντά τα υπέροχα αυτά ζώα τα οποία οι ντόπιοι εκτιμούν ιδιαίτερα. Επίσης, τους μαθαίνουν να τα φροντίζουν, πώς να τα ιππεύουν και η εμπειρία ολοκληρώνεται με βόλτα κατά μήκος της Λιμνοθάλασσας.

7.1.4. ΙΑΜΑΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Ο ιαματικός τουρισμός πρόκειται για μια μορφή που αναπτύσσεται εκεί, όπου υπάρχει η σχετική φυσική εύνοια, εκεί όπου γίνονται παράλληλες επενδύσεις που αφορούν τον τουριστικό κλάδο συνολικά και πολλαπλούς επενδυτές – επιχειρηματίες. Ακολουθείται η πρακτική ανάλυση ενός κανονικού προορισμού, αλλά μεγαλύτερη έμφαση δίνεται στην αξιοποίηση των σχετικών πηγών και του περιβάλλοντος χώρου τους. (Λύτρας, 1993:390-391).

Ένα ακόμα πλεονέκτημα των νερών της Λιμνοθάλασσας είναι ότι είναι πλούσια σε νάτριο και ιώδιο, δηλαδή, ότι είναι ιαματικά. Οι επισκέπτες μπορούν να επισκεφτούν την οργανωμένη, πλέον, παραλία της Αγίας Τριάδας, και να κάνουν ελεύθερα «σπα» όπως λένε οι ντόπιοι. Πλήθος επισκεπτών, ανεξαρτήτου ηλικίας, καταφθάνουν από τα γύρω χωριά, αλλά και από άλλες περιοχές της Ελλάδας για να επωφεληθούν από τα πολύτιμα ιαματικά νερά της Λιμνοθάλασσας.

7.1.5 ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Ο θρησκευτικός τουρισμός στις μέρες έχει γνωρίσει μεγάλη ανάπτυξη σε παγκόσμιο επίπεδο και ιδιαίτερα σε περιοχές όπου το προσκύνημα είναι ο κατεξοχήν λόγος επίσκεψης. Τέτοιες περιοχές όπως η Ιερουσαλήμ και το Βατικανό ετησίως δέχονται εκατομμύρια επισκέπτες που μόνος τους στόχος είναι να προσκυνήσουν.

Ο θρησκευτικός τουρισμός διακρίνεται, όπως όλοι οι άλλοι τύποι τουρισμού, από ένα δυναμικό στοιχείο, όπως είναι ένα ταξίδι, και από ένα στατικό στοιχείο όπως είναι μία προσωρινή παραμονή σε ένα τόπο εκτός της κατοικίας. Στόχος και σκοπός του ταξιδιού αυτού είναι μια αλλαγή προσωπικού και όχι επαγγελματικού ενδιαφέροντος στο περιβάλλον του τουρίστα, τουλάχιστον για μια περιορισμένη χρονική περίοδο.

Είναι εκείνος ο τύπος τουρισμού του οποίου οι συμμετέχοντες είναι παρακινημένοι, είτε εν μέρει, είτε αποκλειστικά από θρησκευτικούς λόγους. Ο συγκεκριμένος τύπος τουρισμού θα μπορούσε να ήταν και υποενότητα του πολιτιστικού τουρισμού.

Σήμερα, ο θρησκευτικός τουρισμός συνδέεται πολύ με τις διακοπές και τον πολιτιστικό τουρισμό. Για τους συμμετέχοντες σε οργανωμένα προσκυνήματα, μια ελεύθερη ημέρα προγραμματίζεται συχνά στο πρόγραμμα, έτσι ώστε οι προσκυνητές να μπορούν επίσης να κάνουν σύντομες επισκέψεις στις γύρω περιοχές. (Vukonic, B., 1996)

Οι απόψεις, όσον αφορά τον θρησκευτικό τουρίστα είναι πολύπλευρες. Μια άποψη είναι ότι το ταξίδι γίνεται καθαρά με θρησκευτικό σκοπό. Μια άλλη άποψη αναφέρει ότι ο σκοπός του ταξιδιού είναι κατά το ήμισυ θρησκευτικός και τέλος μια άλλη, ότι ο θρησκευτικός τουρίστας μόλις ικανοποιήσει τον θρησκευτικό του σκοπό συμπεριφέρεται ως τουρίστας. Συμπερασματικά, όλες οι απόψεις έχουν τον ίδιο παρονομαστή ο οποίος είναι η επίσκεψη σε θρησκευτικό χώρο αλλά διαφορετικό αριθμητή ως προς την συμπεριφορά του θρησκευτικού τουρίστα.

ΑΘΗΝΑ 2012

ΕΙΚΟΝΑ 10 Απεικόνιση με παραδοσιακές φορεσιές

Το Μεσολόγγι έχει πολλά εκκλησάκια. Το πιο σημαντικό είναι το έθιμο του Αγίου Δημητρίου, όπου ομάδες καβαλάρηδων ιπεύουν στην εκκλησία του Αγίου Δημητρίου για να πάρουν την ευλογία του Αγίου. Όπως επίσης σημαντικό είναι το μοναστήρι του Αγίου Συμεών (Αη Σημιός που αναφέρθηκε παραπάνω) στο οποίο του Αγίου Πνεύματος οι καβαλάρηδες διανυκτερεύουν στο μοναστήρι πίνοντας και χορεύοντας.

7.1.6 ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Ο αγροτικός τουρισμός ή αγροτουρισμός, όπως χαρακτηρίζεται και αλλιώς, αναφέρεται στις δραστηριότητες υπαίθριας αναψυχής και τουρισμού που αναπτύσσονται στον αγροτικό χώρο και εντάσσονται στο πλαίσιο του αγροτικού περιβάλλοντος και της αγροτικής ζωής. (Ηγουμενάκης-Κραβαρίτης-Λύτρας, 1999:121)

Άλλος ορισμός λέει πως αγροτουρισμός είναι η τουριστική εκείνη δραστηριότητα που αναπτύσσεται σε χώρο μη αστικό κυρίως από μικρές μονάδες οικογενειακού ή συνεταιριστικού χαρακτήρα και έχει ως στόχο τη δημιουργία

ΑΘΗΝΑ 2012

συμπληρωματικής απασχόλησης και εισοδήματος στον τοπικό πληθυσμό, τη συγκράτηση του πληθυσμού αυτού στις εστίες του, την ανάπτυξη – ενίσχυση της τοπικής αγοράς με φιλικές παρεμβάσεις στο περιβάλλον (φυσικό, αρχιτεκτονικό, πολιτιστικό) καθώς και την παράλληλη συναφών δραστηριοτήτων (χειροτεχνία, οικοτεχνία).(Παπακωνσταντινίδης 1993:81-138)

Επίσης, σύμφωνα με το Ελληνικό Κέντρο Αγροτουρισμού (ΕΛΛ.ΚΑ 2003:3) η μορφή αυτή του τουρισμού είναι η παράλληλη ανάπτυξη δραστηριοτήτων που αποσκοπούν στην οικονομική και την κοινωνική αναβάθμιση των αγροτικών χωρών και της υπαίθρου με την στήριξη της τοπικής αγροτικής παραγωγής , της εμπορίας, της ήπιας και μικρής κλίμακας προσφοράς τουριστικών επιχειρήσεων και της ανάδειξης του πολιτιστικού και φυσικού πλούτου της περιοχής.

7.1.7 ΓΑΣΤΡΟΝΟΜΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Ο γαστρονομικός τουρισμός θα μπορούσε να είναι υποκατηγορία του πολιτιστικού τουρισμού αφού το φαγητό μπορεί να αποτελέσει ταυτότητα ενός τόπου είτε γιατί είναι τοπικό προϊόν είτε για τον ιδιαίτερο τρόπο μαγειρέματος.

Στα πλαίσια του γαστρονομικού τουρισμού , ο τουρίστας έχει την ευκαιρία να γνωρίσει και να γευτεί τα τοπικά προϊόντα αλλά και μέσα από την γνωριμία του με τους ντόπιους μπορεί να πάρει μέρος στο μαγείρεμά τους.

Το Μεσολόγγι έχει κυρίως προϊόντα τα οποία προέρχονται από την λιμνοθάλασσα, με κυριότερα τα ψάρια (λίγδες, κέφαλοι, μπαρμπούνια και χέλια), το αυγοτάραχο το οποίο η επεξεργασία του γίνεται σε ντόπια εργαστήρια ανοιχτά για του τουρίστες.

Οι επισκέπτες μπορούν να γευτούν τα παραπάνω προϊόντα συνήθως σε παστά και πετάλια σαν ουζομεζές. Τα πιο γνωστά τοπικά πιάτα θεωρούνται τα μακαρόνια με αυγοτάραχο, το χταπόδι στιφάδο, μαριναρισμένη ωμή λίγδα(τσιπούρα) και τα χέλια στα κάρβουνα. Φυσικά σαν γλυκό προσφέρουν την παραδοσιακή ρεβανί η οποία έχει τιμητική θέση σε όλα τα πολιτιστικά δρώμενα και συνοδεύεται από ούζο.

ΑΘΗΝΑ 2012

Εικόνα 11 χέλια πετάλια

7.1.8 ΑΛΙΕΥΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Σκοπός του αλιευτικού τουρισμού είναι να δώσει την ευκαιρία στους τουρίστες να γίνουν μέρος της ζωής του εκάστοτε τόπου που επισκέπτονται. Αυτό επιτυγχάνεται με την εκμάθηση παραδοσιακών τρόπων ψαρέματος και με την επίσκεψη σε τοπικά σπίτια ψαράδων. Στην συνέχεια μετά το ψάρεμα οι επισκέπτες μαθαίνουν τοπικούς τρόπους μαγειρέματος και γεύονται τα τοπικά προϊόντα, για τα οποία οι ίδιοι κόπιασαν να ψαρέψουν.

Στην λιμνοθάλασσα Μεσολογγίου ο αλιευτικός τουρισμός είναι σε αναπτυξιακό στάδιο ακόμα. Έχει εγκριθεί από το 2007 το τοπικό πρόγραμμα της Αιτωλικής Αναπτυξιακής Α.Ε «Αειφόρος ανάπτυξη των αλιευτικών περιοχών» (Leader Αλιείας 2007-2013) με τίτλο «Οι πολιτιστικές διαδρομές σε αλιευτικές περιοχές της Αιτωλίας», με περιοχές παρέμβασης την Ι.Π. Μεσολογγίου, του Αιτωλικού και Ναυπάκτου. Για να έρθει εις πέρας το παραπάνω πρόγραμμα έχει συνταχθεί επιτροπή η οποία αποτελείται από 11 παρακάτω φορείς:

- Δήμος Ι.Π Μεσολογγίου
- Δήμος Ναυπακτίας
- ΤΕΔΚ Ν. Αιτωλίας

ΑΘΗΝΑ 2012

- ΤΕΕ- Περιφερειακό τμήμα του Ν.Αιτωλοακαρνανίας
- Φορέας διαχείρισης Λιμνοθάλασσας Μεσολογγίου
- Ομοσπονδία αλιευτικών συλλόγων δυτικής Ελλάδας
- Σωματείο ελευθέρων αλιέων Αιτωλικού «Ο Ντολμάς»
- Σύλλογος επαγγελματιών αλιέων «Το Μεσολόγγι»
- Σύλλογος νεολαίας Μεσολογγίου
- Εμπορικός σύλλογος Μεσολογγίου
- Περιφέρεια δυτικής Ελλάδας.

Σκοπός του προγράμματος είναι η τουριστική ανάπτυξη της περιοχής μέσα από την ανάδειξη της αλιευτικής παράδοσης, των αλιευτικών προϊόντων και την σωστή εκμετάλλευση του προστατευόμενου περιβάλλοντος της λιμνοθάλασσας. Επομένως, κατ' επέκταση την αύξηση των εσόδων και άνοιγμα θέσεων εργασίας.

Όμως, για να πραγματοποιηθεί επιτυχώς ο σκοπός του προγράμματος πρέπει να επιτευχθούν οι στόχοι του.

Αρχικός στόχος είναι η τουριστική ανάπτυξη της λιμνοθάλασσας με την δημιουργία καταλυμάτων σύμφωνα με τα αρχιτεκτονικά πρότυπα της περιοχής (πελάδες) και η προώθησή τους με όλους τους σύγχρονους τρόπους μάρκετινγκ.

Ακολούθως, σημαντικός στόχος του προγράμματος είναι η ανάπτυξη των εναλλακτικών μορφών τουρισμού αφού η περιοχή ενδείκνυται για την ανάπτυξη του αλιευτικού τουρισμού, canoe – kayak, θαλάσσιων διαδρομών και του ποδηλατικού τουρισμού. Όμως, για την ανάπτυξή τους η διανυκτέρευση των επισκεπτών. Αποτέλεσμα αυτής της ανάπτυξης είναι η αύξηση των εσόδων στην περιοχή, τα οποία θα βοηθήσουν στην δημιουργία βιοτεχνικών μονάδων αλιευτικών προϊόντων ώστε να κυκλοφορήσουν στη αγορά. Επίσης, θα

ΑΘΗΝΑ 2012

εκσυγχρονιστούν και να συντηρηθούν οι ήδη μικρές υπάρχοντες βιοτεχνίες ώστε να πιστοποιούν την ποιότητα των προϊόντων των διβαριών της περιοχής.

Επιπλέον με τα έσοδα θα δημιουργηθούν θέσεις θέας και παρατήρησης των σπάνιων πτηνών που κατοικούν στην λιμνοθάλασσα και θα αποτελέσουν οικοτουριστικές διαδρομές .

Ακόμη ένας στόχος είναι η υποστήριξη της επιχειρηματικότητας, αξιοποίηση νέων τεχνολογιών και εφαρμογή προδιαγραφών ποιότητας. Ο συγκεκριμένος στόχος θα επιτευχθεί μέσα από επενδύσεις σε νέες τεχνολογίες στην διαδικασία παραγωγής και έτσι θα διασφαλιστεί η ποιότητα των υπηρεσιών και προϊόντων.

Τέλος, ένας από τους πιο σημαντικούς στόχους είναι η διαφοροποίηση της αλιευτικής παραγωγής και ενίσχυση του εισοδήματος των αλιέων. Ο στόχος αυτός απαιτεί την χρηματοδότηση τόσο του προγράμματος όσο και των ίδιων των αλιέων, αλλά και των υπόλοιπων φορέων, την δημιουργία θέσεων εργασίας και συνεργασίας του αλιευτικού τομέα με το τουριστικό κλάδο.

Για την καλύτερη πραγματοποίηση των στόχων και κατά συνέπεια του σκοπού είναι άσπογη συνεργασία όλων των εμπλεκόμενων φορέων της επιτροπής του προγράμματος.

Ένας από τους φορείς του προγράμματος είναι ο φορέας διαχείρισης της λιμνοθάλασσας Μεσολογγίου ο οποίος δημιουργήθηκε το 2003 και διοικείται από 11μελές συμβούλιο. Είναι υπεύθυνος για τα εξής:

- Προτείνει και υλοποιεί έργα προστασίας και ανάδειξης της περιοχής
- Παρακολουθεί παράγοντες ποιότητας του φυσικού περιβάλλοντος γνωμοδοτεί για δραστηριότητες, έργα
- Αναπτύσσει δράσεις ενημέρωσης- ευαισθητοποίησης του κοινού και προσέλκυσης επισκεπτών
- Εκδίδει έντυπο και ηλεκτρονικό ενημερωτικό – προωθητικό υλικό
- Οργανώνει εκδηλώσεις , επιστημονικές συναντήσεις.

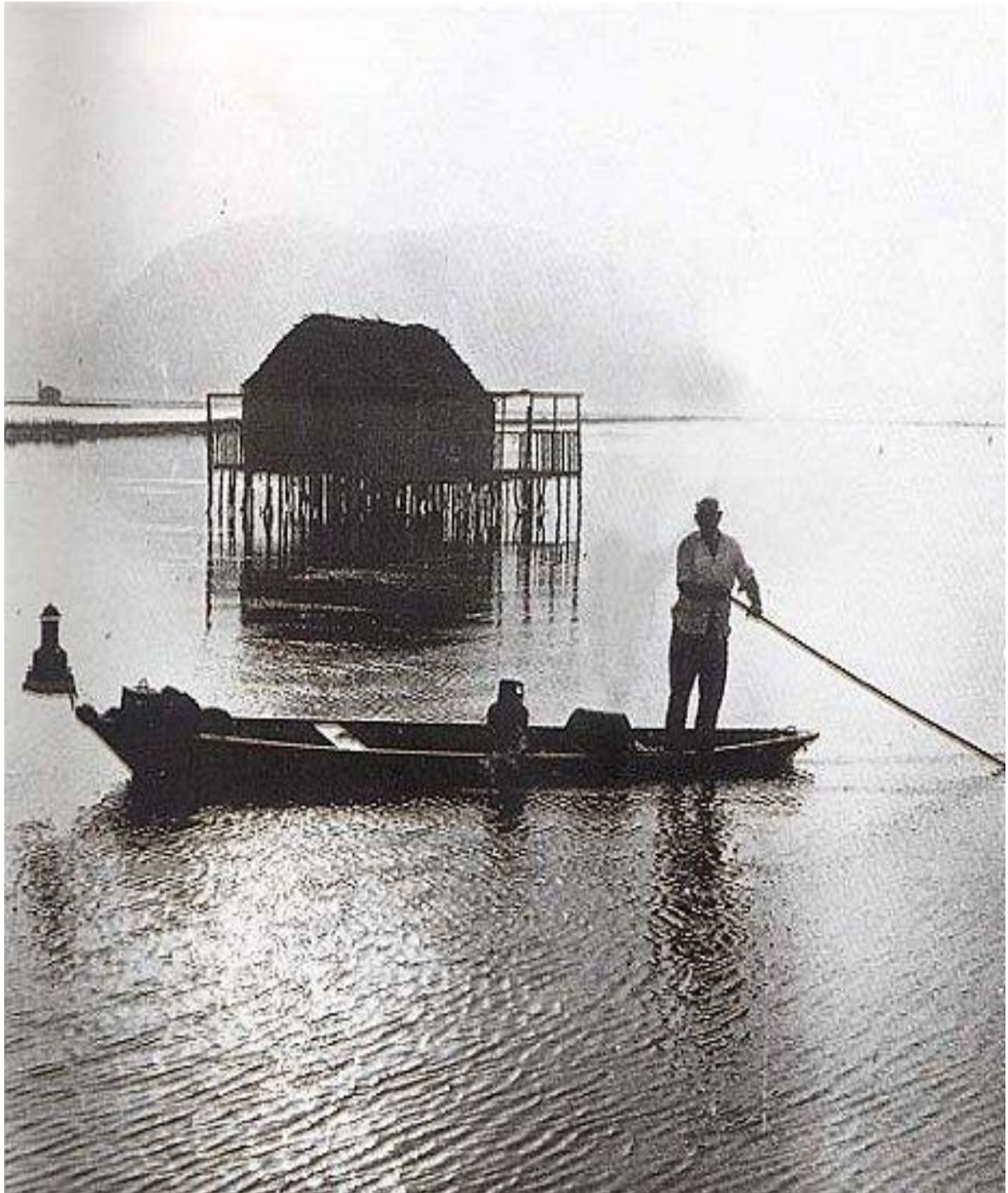
ΑΘΗΝΑ 2012

Μέχρι σήμερα έχουν γίνει έργα σημαντικά σε διάφορα τμήματα της λιμνοθάλασσας. Αρχικά, η κατασκευή τριών οικίσκων σαν χώρος υποδοχής επισκεπτών αλλά και ανακατασκευής των ήδη υπαρχόντων. Στην κεντρική λιμνοθάλασσα ανακατασκευάστηκε ο φάρος Αγίου Σώστη με σκοπό να επιλωθεί και να χρησιμοποιηθεί ως χώρος φιλοξενίας επισκεπτών και εκθέσεις υλικών. Επίσης έχει δρομολογηθεί να ανακατασκευαστούν οικίσκοι οι οποίοι τώρα δεν λειτουργούν όμως θα μπορέσουν να αξιοποιηθούν ως σταθμός μια θαλάσσιας διαδρομής ή ως εγκαταστάσεις αλιευτικών σωματίων. Τέλος, στο τμήμα της λιμνοθάλασσας που ονομάζεται

και σε συνεργασία με τους ψαράδες θα μπορούν οι επισκέπτες να παραμείνουν στον οικισμό για παρατήρηση των πτηνών αλλά και να ζήσουν τον τρόπο ζωής των ψαράδων.

Οι εναλλακτικές μορφές του τουρισμού που αναλύθηκαν πιο πάνω οι οποίες δρουν και αναπτύσσονται στα νερά και στην γύρω περιοχή της Λιμνοθάλασσας σύμφωνα με τα κριτήρια της συνθήκης Ramsar και του Natura 2000, και με απόλυτο σεβασμό στο περιβάλλον αποτελούν τον οικοτουρισμό της Λιμνοθάλασσας Μεσολογγίου. Δίνεται η ευκαιρία στον επισκέπτη να παρακολουθήσει από πολύ κοντά την ζωή τόσο των ντόπιων κατοίκων στην καθημερινότητα τους, τον ιδιαίτερο τρόπο ψαρέματος, να κάνουν βόλτα με την γαΐτα (βάρκα για ψάρεμα χωρίς καρίνα), όπως, επίσης, να διαμείνουν στην παραδοσιακή ψαροκαλύβα, την ονομαζόμενη «πελάδα». Οι λάτρεις της φύσης και των ζώων θα εντυπωσιαστούν με τα φλαμίνγκο που φιλοξενούνται στα νερά της λιμνοθάλασσας. Τέλος, αν τύχουν σε περιόδους που επιτρέπεται το ψάρεμα, μπορούν να το δοκιμάσουν και να έρθουν πιο κοντά στους ντόπιους ψαράδες και να μάθουν ιστορίες της λιμνοθάλασσας που ίσως δεν έχουν γραφτεί πουθενά (**εικόνα 12**).

ΑΘΗΝΑ 2012

ΕΙΚΟΝΑ 12 Ντόπιος ψαράς στην γαΐτα του με φόντο την πελάδα

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8

ΤΟΜΕΙΣ ΕΠΙΔΡΑΣΗΣ ΤΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΛΙΜΝΟΘΑΛΑΣΣΑ ΤΟΥ ΜΕΣΟΛΟΓΓΙΟΥ

Χωρίς αμφιβολία, ο 20ος αιώνας θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ακόμα και για την Ελλάδα ο «αιώνας του τουρισμού», αφού η ανάπτυξη της τουριστικής διακίνησης και η επισήμανσή της αναγκαιότητας της δεν αμφισβητείται πλέον ούτε από τους πολέμιους του σημαντικού αυτού κοινωνικού φαινομένου. Η ανάπτυξη, όμως, του τουρισμού φέρει επιπτώσεις και επιδράσεις στην κοινωνία υποδοχής (π.χ. Ελλάδα), στον κοινωνικό, οικονομικό, πολιτιστικό και περιβαλλοντικό τομέα.

8.1. ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΤΟΜΕΑΣ

Όλοι οι κάτοικοι του Μεσολογγίου, που είτε απασχολούνται, είτε όχι με τον τουρισμό, δέχονται, χωρίς αμφιβολία, μια σειρά ισχυρών επιρροών σε πολλά επίπεδα. Φαίνεται σχεδόν αδιανόητο, η μετατροπή μιας περιοχής από μη τουριστική σε τουριστική, να μην αντανακλά κάποιες επιπτώσεις σε όλους τους κατοίκους, είτε εμπλέκονται στην τουριστική διεργασία είτε όχι. Και αυτό συμβαίνει, διότι παρατηρείται μια εκτεταμένη αλλαγή των κοινωνικο-οικονομικών όρων και παράλληλα μια μετατροπή των ήδη υπαρχόντων πολιτιστικών δεδομένων.

8.2. ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΣ ΤΟΜΕΑΣ

Σημαντικό ρόλο στη διάρθρωση και στη δυναμικότητα της ελληνικής οικονομίας παίζουν οι άδηλοι πόροι. Γιατί εξασφαλίζουν την εισροή συναλλάγματος και μειώνουν το έλλειμμα του εμπορικού ισοζυγίου. Κατά τα τελευταία χρόνια, το συνάλλαγμα από τους άδηλους πόρους σημείωσε ανοδική πορεία. Η αύξηση οφείλεται βασικά στα μεγάλα εμβάσματα των εργαζομένων στον τεράστιο ελληνικό εμπορικό στόλο, στα εμβάσματα των Ελλήνων μεταναστών και στο έσοδα από την αύξηση του αριθμού των ξένων τουριστών στην χώρα μας. Το ναυτιλιακό και το τουριστικό συνάλλαγμα προσφέρουν πολλά στην ελληνική οικονομία .

ΑΘΗΝΑ 2012

Ας σταθούμε στον **τουριστικό** παράγοντα. Η ανάπτυξη του τουρισμού στην Ελλάδα και κυρίως στη περιοχή του Μεσολογγίου οφείλεται σε πάρα πολλούς παράγοντες. Είναι μια χώρα με πανέμορφες παραλίες, τις οποίες έχει αξιοποιήσει με τον καλύτερο δυνατό τρόπο. Ακόμα η ποιότητα των ξενοδοχείων, εξαιτίας του ανταγωνισμού που έχει αναπτυχθεί μεταξύ τους, είναι σχεδόν άριστη. Όπως αναφερθήκαμε παραπάνω, ο κάθε άνθρωπος πραγματοποιεί ένα ταξίδι για να χαλαρώσει και να ξεφύγει από την καθημερινότητα. Αυτός είναι ο στόχος των ξενοδοχείων, η καλύτερη εξυπηρέτηση του πελάτη ώστε να φύγει από τη χώρα μας ή από τον εκάστοτε τόπο φιλοξενίας ευχαριστημένος και με τις καλύτερες εντυπώσεις ώστε να θέλει να ξανάρθει. Κι αυτό επιτυγχάνεται με τις διάφορες υπηρεσίες που διαθέτει κάθε ξενοδοχειακή μονάδα με σκοπό να καλύψει τις ανάγκες των πελατών (θάλασσα, σέρβις, διαμονή, διασκέδαση, φαγητό κ.ά.).

Επιπλέον, έχει συντηρήσει, σε ικανοποιητικό βαθμό την πολιτιστική της κληρονομιά και έχει κρατήσει σε μερικές περιοχές τα παραδοσιακά σπίτια και καλντερίμια, τα οποία είναι άξια προσοχής του καθένα από εμάς. Ακόμα και στον μελετώμενο τόπο, έχουν διατηρηθεί σχεδόν όλα τα παλαιά σπίτια και τα καινούργια που χτίζονται είναι προσεγμένα στην αίγλη του παραδοσιακού Μεσολογγίου.

8.3. ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΣ ΤΟΜΕΑΣ

Η Ελλάδα είναι μια χώρα με πολλή **μεγάλη ιστορία**, η οποία ξετυλίγεται αν κάνει κανείς μια βόλτα στην Ακρόπολη και στην Αρχαία Αγορά στην Αθήνα, στο αρχαίο θέατρο στην Επίδαυρο, στα παλάτια των βασιλιάδων στην Κρήτη και στις Μυκήνες, στον Κήπο των Ηρώων στο Μεσολόγγι, στο κτίριο της Βουλής, ακόμα και τα αγάλματα που είναι στημένα στις πλατείες των διάφορων περιοχών έχουν κάτι να μαρτυρήσουν για τα παλιά.

ΑΘΗΝΑ 2012

ΕΙΚΟΝΑ 13 Παραδοσιακά τοπικά έθιμα

Επιπλέον, η Ελλάδα έχει πολλά ήθη και έθιμα που διαφέρουν από περιοχή σε περιοχή και που μερικές φορές προσφέρουν θέαμα. Τέτοια είναι η αναπαράσταση της ανατίναξης της τούρκικης ναυαρχίδας από τον Κανάρη στην Ύδρα, η Αρμάτα στις Σπέτσες, το σπάσιμο σταμνών το Μεγάλο Σάββατο στην Κέρκυρα, η αναπαράσταση ανατίναξης της Εξόδου του Μεσολογγίου από τον Καψάλη (*εικόνα 13*), αποκριάτικα δρώμενα και ακόμα οι παραδοσιακοί γάμοι που λαμβάνουν χώρα σε διάφορα μέρη της χώρας, για παράδειγμα στο Μεσολόγγι, μέρες πριν το γάμο οι ανύπαντρες στρώνουν τα σεντόνια στην κρεβατοκάμαρα του μελλοντικού αντρόγунου και αφού στρωθεί βάζουν σε δημόσια θέα τα λεγόμενα «προικιά» ώστε να καμαρώσουν όλοι οι φίλοι και οι συγγενείς την προίκα της νύφης. Μετά την επόμενη μέρα, πραγματοποιείται γλέντι στο σπίτι του γαμπρού στο οποίο οι άντρες ψήνουν αρνιά και οι γυναίκες ετοιμάζουν το γλυκό του γάμου τους κουραμπιέδες τους οποίους οι ίδιες έχουν φτιάξει.

Ανήμερα του γάμου, πάνε δώρο στην νύφη μια κουλούρα και μια νταμιτζάνα κρασί στολισμένα με λουλούδια. Επίσης, λίγο πριν το γάμο ο αδερφός του γαμπρού επισκέπτεται το σπίτι της νύφης για να της φορέσει τα παπούτσια όμως η νύφη συνέχεια ισχυρίζεται ότι της είναι μεγάλα ώστε ο αδερφός του γαμπρού να βάζει όλο και περισσότερα χρήματα μέχρι να της κάνει καλά το παπούτσι. Τέλος, τοπικά μουσικά όργανα συνοδεύουν την νύφη στην εκκλησία, η οποία φτάνει περπατώντας.

ΑΘΗΝΑ 2012

Τόσο οι κάτοικοι του Μεσολογγίου, όσο και οι τουρίστες, γίνονται δέκτες και πομποί του δικούς τους ξεχωριστού τρόπου ζωής. Αυτού του είδους η σχέση, δέκτης - πομπός, φέρνει κοντά διαφορετικά άτομα από εθνογραφική, πολιτιστική, κοινωνική συμβάλλοντας στη συλλογή εμπειριών, που θα ήταν αδύνατο να επέλθουν χωρίς την τουριστική διεργασία. Σε αυτό παίζουν σημαντικό και τα διάφορα Φεστιβάλ που διοργανώνονται και παρουσιάζονται διάφορες πτυχές του πολιτισμού (θέατρο, μουσική, τραγούδι, χορός, παραδοσιακές ενδυμασίες κ.ά.).

Βέβαια, υπάρχει ο φόβος, εξαιτίας του ξενόφερτου τρόπου ζωής, να αλλοιωθούν τα ήθη και τα έθιμα. Σε αυτό όμως, πρέπει να συμβάλλουν οι πολίτες και η Πολιτεία, ώστε η ιστορική παράδοση να μείνει αναλλοίωτη γιατί σε αυτή οφείλεται η διαφορετικότητα της κάθε πόλης. Και αυτή τη διαφορετικότητα θέλει να δει και να ζήσει ο επισκέπτης.

Άλλωστε, η διατήρηση και η μελέτη της παράδοσης του κάθε τόπου, βοηθάει στην κατανόηση της κοινωνίας και οδηγεί σε μία νέα θεώρηση για την κατανόηση και άλλων πτυχών του πολιτισμού.

Δυστυχώς, όμως, η επίσημη Πολιτεία αλλά και οι περισσότεροι απλοί πολίτες έχοντας υποκύψει στη δύναμη του χρήματος, δεν αντιστέκονται και μόνο ελάχιστοι φορείς προσπαθούν να κρατήσουν την πολιτιστική μας κληρονομιά αλώβητη και αναλλοίωτη, και μάλιστα, πολλές φορές, χωρίς πόρους και χωρίς την συνδρομή του κράτους.

8.4 ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΟΣ ΤΟΜΕΑΣ

Η αύξηση του τουρισμού έχει βλαβερές επιδράσεις στο περιβάλλον. Η Ελλάδα είναι μια μικρή ορεινή χώρα, με λίγες μεγάλες πεδιάδες, τις οποίες ο άνθρωπος έχει εκμεταλλευτεί για το κτίσιμο σπιτιών, εργοστασίων και ξενοδοχειακών μονάδων.

Εξαιτίας του τουρισμού, κυρίως κατά την θερινή περίοδο, όπου ο αριθμός των τουριστών είναι αυξημένος, η φύση (η θάλασσα, η λιμνοθάλασσα, τα δάση, οι δρόμοι, οι παραλίες του Μεσολογγίου κ.λπ.) επιβαρύνεται με συνέπεια την καταστροφή της.

Στην περιοχή του Μεσολογγίου λειτουργούν camping, τα οποία απλώνονται μέσα στη φύση, και προτιμούνται γιατί εξασφαλίζουν πιο οικονομικές διακοπές. Οι τουρίστες εκεί ανάβουν φωτιές, επομένως υπάρχει πάντα ο κίνδυνος της φωτιάς. Χρησιμοποιούνται διάφορα πλαστικά αντικείμενα (π.χ. μπουκάλι νερού, πιατάκια, ποτηράκια κ.ά.) τα οποία αρκετές φορές πετιούνται οπουδήποτε αλλού, εκτός από τους κάδους των απορριμμάτων, έχοντας ως αποτέλεσμα την ρύπανση του περιβάλλοντος γιατί το πλαστικό δεν ανήκει στα ανακυκλώσιμα υλικά. Δυστυχώς ανά καιρούς τέτοιου είδους ρύπανση έχει παρατηρηθεί στην λιμνοθάλασσα με αποτέλεσμα των θάνατο των προστατευόμενων πτηνών κυρίως των φλαμίνγκο.

ΕΙΚΟΝΑ 14 Απεικόνιση από σκουπίδια σε παραλία

ΕΙΚΟΝΑ 15 Νεκρά φλαμίνγκος από τη μόλυνση του περιβάλλοντος

ΑΘΗΝΑ 2012

Ακόμα στην θάλασσα, όπου οι παραθεριστές περνούν τον περισσότερο χρόνο των διακοπών παρατηρείται ρύπανση των παραλίων αλλά και των νερών. Δεν είναι λίγοι οι ανίδεοι που παρατάνε τα σκουπίδια τους στην παραλία ή τα πετάνε στην θάλασσα θέτοντας σε κίνδυνο τους υπόλοιπους τουρίστες (π.χ. μπορεί κάποιος να πατήσει ένα γυάλινο ή πλαστικό αντικείμενο και να τραυματιστεί) αλλά και την ζωή των πλασμάτων που ζουν μέσα στη θάλασσα, διότι η συσσώρευση των σκουπιδιών στο νερό ρυπαίνει τη χλωρίδα σπάζοντας έτσι έναν κρίκο από την τροφική αλυσίδα.

Επιπλέον, στην τουριστική περιοχή της Τουρλίδας υπάρχουν πολλά παραθαλάσσια εστιατόρια τα οποία, δυστυχώς, πολλές φορές πετούν τα αποφάγια στην θάλασσα. Όπως, επίσης, στα πλοία είναι αρκετοί αυτοί που πετούν σκουπίδια στη θάλασσα μολύνοντάς την. Επίσης, πολλοί τουρίστες ταξιδεύουν με τα ζωντανά τους (π.χ. σκύλο ή γάτα) αφήνοντάς τα να αφήνουν τα περιττώματα τους όπου να είναι και οι ιδιοκτήτες δεν φροντίζουν να τα καθαρίζουν με κάποιο τρόπο. Αυτό έχει ως επακόλουθο την ρύπανση των δρόμων, του εδάφους αλλά απειλείται και η δημόσια υγεία. Γιατί π.χ. εκεί που κάποιος σκύλος έχει αφήσει περιττώματα, πέσει ένα παιχνίδι κάποιου παιδιού και αυτό το ξαναπιάσει μπορεί να μολυνθεί. Το ίδιο συμβαίνει και στη παραλία.

8.5 Η ΣΤΑΣΗ ΤΩΝ ΚΑΤΟΙΚΩΝ

Μπροστά σε όλες τις παραπάνω επιπτώσεις, αλλά και στις θετικές επιδράσεις του τουρισμού, οι κάτοικοι έχουν χωριστεί σε δύο αντικρουόμενες πλευρές. Από τη μια είναι αυτοί που επιδιώκουν να υπάρχει τουρισμός στην περιοχή τους και από την άλλη πλευρά είναι οι κάτοικοι που αρνιούνται και δεν θέλουν τον τουρισμό.

Οι οπαδοί του τουρισμού, είναι συνήθως κάτοικοι τουριστικών περιοχών όπως του μελετώμενου τόπου, που έχουν στην κατοχή τους κάποιο μαγαζί, όπως περίπτερο ή καφετέρια ή τουριστικό μαγαζί με αναμνηστικά δώρα ή ακόμα και ταβέρνα. Αυτοί οι ομάδα των ανθρώπων αναζητά τον τουρισμό γιατί χάρη σε αυτόν μπορεί και επιβιώνει. Τα περισσότερα κέρδη επέρχονται κατά τους θερινούς μήνες όπου η έλευση των τουριστών είναι μεγάλη.

ΑΘΗΝΑ 2012

Ακόμα, αυτοί οι άνθρωποι είναι φιλικοί προς τους ξένους και δεν φοβούνται να τους πλησιάσουν, να έρθουν σε επαφή μαζί τους και να ακούσουν διαφορετικές απόψεις για κάποια ζητήματα. Βέβαια, οι καταστηματάρχες πρέπει να είναι ανοιχτοί και φιλικοί μαζί τους σε κάθε παράπονό τους γιατί έτσι μπορεί να βελτιώσουν την επιχείρησή τους και, άρα, τα κέρδη τους. Επιπλέον, για να τους προσελκύσουν έχουν διαμορφώσει ορισμένα μενού από διάφορες χώρες του εξωτερικού ώστε να τους κάνουν να νιώσουν άνετα και να πιστέψουν ότι πραγματικά τους φροντίζουν. Τέτοιο μενού μπορεί είναι, από ένα αγγλικό πρωινό μέχρι πάπια γεμιστή ή κάποιο Όπως προαναφέραμε, υπάρχει και μια άλλη ομάδα ανθρώπων που είναι κατά του τουρισμού. Αυτή η μερίδα των ανθρώπων, που δεν είναι φιλικοί προς στους ξένους τουρίστες. Κάθε ξενόφερτη συνήθεια ή συμπεριφορά την κατακρίνουν γιατί πιστεύουν ότι ξεφτίζει τις δικές τους συνήθειες και συμπεριφορές. Θεωρούν πως αν μπουν στην διαδικασία ανταλλαγής πληροφοριών, οι οποίες μπορεί να είναι ένας τοπικός παραδοσιακός χορός ή ένα έθιμο της περιοχής, μπορεί να αλλοιωθούν ή να υπάρξουν αλλαγές που δεν είναι επιθυμητές. Ίσως πιστεύουν, πως αλλοιώνεται ο ελληνισμός, αφού δεν είναι λίγες οι φορές που κατά την διάρκεια των διακοπών έχουν ερωτευτεί και παντρευτεί άτομα από την χώρα μας με άτομα από άλλη χώρα, αναμειγνύοντας έτσι δυο διαφορετικούς πολιτισμούς.

Εν κατακλείδι, διαπιστώνουμε πως και ο δύο ομάδες των ανθρώπων αυτών στηρίζουν την άποψή τους και οι δυο με λογικά επιχειρήματα και δεν μπορεί κάποιος να αποδώσει ποιος έχει δίκαιο και ποιος άδικο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 9

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ-ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Η βελτίωση της ποιότητας του φυσικού και του ανθρωπογενούς περιβάλλοντος έχει ζωτική σημασία για την επιτυχία των τουριστικών προορισμών της χώρας και αποτελεί βασική προϋπόθεση για την επίτευξη της βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης. Στο πλαίσιο των σχετικών πολιτικών και δράσεων της Ε.Ε. εντάσσονται οι συνεχείς προσπάθειες του Ε.Ο.Τ. για να ενσωματωθούν οι αρχές της αειφορίας στη στρατηγική και τις πρακτικές της ανάπτυξης του τουριστικού τομέα, και για την προστασία και ανάδειξη του περιβάλλοντος ως πολύτιμου τουριστικού πόρου. Η δραστηριότητα του Ε.Ο.Τ. εστιάζει στην σταθερή εφαρμογή των ρυθμίσεων και μέτρων που ισχύουν, καθώς και στην προώθηση επιλεκτικών νέων νομοθετικών και χρηματοδοτικών εργαλείων που σχετίζονται ιδιαίτερα με την προστασία και ανάδειξη του περιβάλλοντος και τη βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη.

Ειδικότερα, η σχετική πολιτική του Ε.Ο.Τ. ακολουθεί τέσσερις κύριους άξονες:

- Προώθηση χωρικών ρυθμίσεων και ελέγχων . (γνωμοδότηση για τη σκοπιμότητα ως προς τη χωροθέτηση τουριστικών εγκαταστάσεων, καθορισμός τουριστικά κορεσμένων περιοχών, έλεγχος μελετών περιβαλλοντικών επιπτώσεων από την ίδρυση ή επέκταση τουριστικών εγκαταστάσεων, σύνταξη και έλεγχος τήρησης τεχνικών προδιαγραφών ξενοδοχειακών εγκαταστάσεων και εγκαταστάσεων ειδικής τουριστικής υποδομής, καθορισμός χρήσεων γης σε παραλιακές περιοχές, εφαρμογή κοινοτικών οδηγιών, κλπ).
- Προώθηση πρότυπων δράσεων και σχεδίων διαχείρισης ειδικών περιοχών (εκπόνηση μελετών σχετικά με την οργάνωση και την ανάδειξη χώρων και τη διαχείριση επισκεπτών - κατάρτιση και επιμόρφωση σε περιβαλλοντικά θέματα - ενέργειες ενημέρωσης και προβολής - σύσταση ειδικών φορέων διαχείρισης).
- Πολιτική προώθησης οικονομικών κινήτρων . (επιχορηγήσεις σε επενδύσεις σε μη κορεσμένες περιοχές, εκσυγχρονισμός εγκαταστάσεων με φιλικές προς

ΑΘΗΝΑ 2012

το περιβάλλον τεχνικές και μεθόδους, στήριξη μικρών και μεσαίων τουριστικών επιχειρήσεων για την προώθηση ήπιων μορφών τουρισμού κλπ.)

- Ευαισθητοποίηση του κοινού, σε θέματα προστασίας του περιβάλλοντος και ήπιων μορφών τουρισμού (εκστρατείες ενημέρωσης προβολής εθνικής ή τοπικής κλίμακας, τηλεοπτικές ταινίες και σποτς, καθώς και ειδικά βραβεία, όπως οι "Γαλάζιες Σημαίες").

Για την εφαρμογή αυτών των πολιτικών ο Ε.Ο.Τ. χρησιμοποιεί, ως κατάλληλο εργαλείο ένα ευρύ φάσμα επιμέρους δράσεων, χρησιμοποιώντας εθνικούς και κοινοτικούς πόρους.

Ο τόπος του Μεσολογγίου, πληροί τα κριτήρια για την ανάπτυξη του αγροτουρισμού-οικοτουρισμού με την δημιουργία κατάλληλων καταλυμάτων και το σωστό μάρκετινγκ. Ο επισκέπτης θα μπορεί να παίρνει μέρος σε αγροτικές δουλειές, όπως, για παράδειγμα, στο μάζεμα των ελαιών με παραδοσιακό τρόπο, στο τρύγισμα των αμπελιών και στο μάζεμα των πορτοκαλιών και άλλων δραστηριοτήτων της καθημερινής ζωής των ντόπιων κατοίκων. Με αυτόν τον τρόπο νιώθουν ικανοποιημένοι ότι έκαναν κάτι καινούργιο και συνάμα βοηθούν στην καθημερινή διαδικασία. Λόγω των εκτάσεων που υπάρχουν σε πεδιάδα θα μπορούσε να δημιουργηθεί ια μεγάλη φάρμα όπως λειτουργεί ο αγροτουρισμός και στο εξωτερικό. Ήδη οι ντόποι στα χωράφια τους καλλιεργούν και έχουν και ειδικό χώρο διαμορφωμένο με αρκετά ζώα.

Συμπεραίνοντας, διαπιστώνεται, ότι σε έναν τόπο δεν αρκεί να πληροί τις προϋποθέσεις ανάπτυξης αν δεν υπάρχει η κατάλληλη «όρεξη» από τους αρμόδιους. Οι ίδιοι οι Μεσολογγίτες δημιουργώντας εθελοντικές ομάδες καθαρίζουν αρχαιολογικούς χώρους. Οι μαθητές στα πλαίσια του μαθήματος της περιβαλλοντικής πραγματοποιούν δενδροφυτεύσεις. Μια τέτοια ομάδα είναι ο σύλλογος « aqua action» του οποίου η σύσταση είναι λάτρεις του ψαρέματος, της φύσης και σε ότι αφορά την λιμνοθάλασσα γενικά. Σκοπός του συλλόγου είναι η προώθηση του αλιευτικού τουρισμού , μέσα από ηλεκτρονικές σελίδες, συμμετέχοντας σε ημερίδες και συνέδρια τουρισμού και περιβάλλοντος και τέλος κάνει έρευνες μερικές από τις οποίες πραγματοποιούνται από τις περιβαλλοντικές ομάδες των σχολείων.

ΑΘΗΝΑ 2012

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Αντωνόπουλος, Β., 2004, «Ποιότητα νερού και ρύπανση υδάτινων πόρων», Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο
2. Βαρβαρέσος, Σ., 1997, «τουρισμός οικονομικές προσεγγίσεις», Προμποπός
3. Γεώργιος Τάντης, «Διαχείριση αστικών απορριμμάτων», ΕΛΚΕΠΑ Ινστιτούτο τεχνολογικών εφαρμογών μονάδα βιοτεχνολογίας, Αθήνα 1993.
4. Ηγουμενάκης Νίκος Α., Τουρισμός & Ανάπτυξη. Interbooks. Αθήνα 2000.
5. Κολτσιδόπουλος Γιώργος, Σημειώσεις Τουριστική Γεωγραφία Ελλάδος, εκδόσεις : Ελλην, 2006.
6. Κολτσιδόπουλος Γ.Δ., 2000, «Τουρισμός, θεωρητική προσέγγιση», Εκδόσεις Έλλην
7. Κομίλης Π., Βαγιονής Ν., 1999, Τουριστικός Σχεδιασμός, μέθοδοι και πρακτικές αξιολόγησης, Αθήνα: Προπομπός.
8. Κωνσταντίνου Μαρία. «Εναλλακτικές μορφές του τουρισμού στην Κύπρο με έμφαση στον αγροτουρισμό, οικοτουρισμό και θρησκευτικό τουρισμό». Πτυχιακή μελέτη. Αθήνα 2009.
9. Κώστας Ν. Κραβαρίτης, Επαγγελματικός Τουρισμός, εκδόσεις Inter books, Αθήνα 2002.
10. Λύτρας Ν. Περικλής, Κοινωνιολογία του Τουρισμού, εκδόσεις Interbooks. Αθήνα 1998.
11. Μακρής Νικόλαος Δ., 1829-1911 «Ιστορία του Μεσολογγίου», Εκδ. Πελεκάνος
12. Μαλλιάρος Χ, Σιδηρόπουλος Κ., 'Μελέτη διαχείρισης ηλεκτρικών στηλών και συσσωρευτών που περιέχουν επικίνδυνες ουσίες, σε εθνικό επίπεδο, σύμφωνα με την ΚΥΑ 73537/1438/95', ΥΠΕΧΩΔΕ, 1998.

ΑΘΗΝΑ 2012

13. Μοίρα Πολυξένη (2008). «Η αξιοποίηση των θρησκευτικών πόρων στην ανάπτυξη του πολιτιστικού τουρισμού. Τυπολογία». *Τουριστικά Θέματα*, Τεύχος 5, σελ. 97-112.
14. Μοίρα, Π. (2004). «Διευρυμένη Ευρώπη και Περιφερειακές Ανισότητες», 2ο ΔΙΕΘΝΕΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ Τ.Ε.Ι. Ηπείρου / Τμήμα Λογιστικής, Πρέβεζα,. Εισήγηση με θέμα: «Η ανάπτυξη της περιφέρειας μέσω της ανάδειξης της πολιτιστικής ταυτότητας της υπαίθρου - Ο αγροτουρισμός», 3-4/6/2004, σελ. 260-270.
15. Μανώλογλου Ε., Τσάρτας Π., Παπιάκλου Β., Ο τουρισμός ως παράγοντας κοινωνικής αλλαγής, εκδόσεις Εξάντας-ΕΚΚΕ, 1999.
16. Νίκος Γ. Ηγουμενάκης, Τουριστική Οικονομία, Τόμος Α', εκδόσεις Inter books, Αθήνα 1991.
17. Παναγιώτου Σ. Κόλλια, «Απορρίμματα», Αθήνα 1993.
18. Πολυξένη Μοίρα. Τουριστική γεωγραφία της Ελλάδας. Interbooks. Αθήνα 2005.
19. Πυραλεμίδου Δήμητρα, «Οικολογία, διαχείριση και προστασία του φυσικού περιβάλλοντος», Μελέτη της δυνατότητας ανάπτυξης αλιευτικού τουρισμού στις κυκλάδες ως μέτρο στήριξης περιοχών που εξαρτώνται από την αλιεία». Μεταπτυχιακή εργασία. Πάτρα 2007.
20. Ρίγγας, Χ., 2003, «Αειφορία και εναλλακτικές μορφές τουρισμού», ΤΕΙ Κρήτης
21. Τριανταφύλλου Α.Δ Αλμπάνη, 'Ρύπανση και τεχνολογία προστασίας περιβάλλοντος', Ιωάννινα 1996
22. Τσάρτας., Π., 1993, «Τουριστική ανάπτυξη Περιβαλλοντικές, οικονομικές και κοινωνικές επιπτώσεις», εκδόσεις Σύγχρονη εποχή, Αθήνα

ΑΘΗΝΑ 2012

23. Φάμμελος, Σ., 2001, «Διαχείριση των υδάτινων πόρων στην Ελλάδα», Εκδ. Δελήμπασης.
24. Φορέας διαχείρισης εθνικού πάρκου λιμνοθαλασσών Μεσολογγίου- Αιτωλικού κάτω ρου και εκβολών ποταμών Αχελώου και Ευήνου και Εχινάδων νήσων, μελέτη «Σύμπλεγμα Λιμνοθαλασσών Μεσολογγίου Αιτωλικού, Ιούνιος 2011
25. Burkart, A., J and Medlik, S., 1973, “International Tourism and the economics of the developing countries” OECD στο Τσάρτας, Π., 1996, «Τουρίστες, ταξίδια, τόποι: κοινωνιολογικές προσεγγίσεις στον τουρισμό», Εξάντας
26. EC, 2000, «Council Directive concerning Establishing a Framework for Community Action in the Field of Water Policy», European Community
27. Inskeep, E., 1991, “Tourism Planning: An integrated and sustainable approach”, Van Nostrand Reinhold
28. Mathieson, A., & Wall, G., 1982, “Tourism: economic, physical and social impacts”, Longman Scientific
29. Vukovic, B., 1996 “Tourism and Religion”, Elsevier Science Ltd
30. Tsagarakis, K.P., Tsoumanis, P., Charzoulakis K., and Angelakis, A.N. (2001).
31. Αιτωλία, «leader αλιείας»,
<http://www.aitoliki.gr/index.php/gr/program/category/24>
32. AQUA ACTION ,2006 από <http://www.aquaaction.gr/company.php>
33. Open file - Γραφείο Τύπου και Πληροφοριών , στατιστικά στοιχεία τουρισμού
34. Europa, 2009a, Η συνθήκη του Άμστερνταμ: “η Ένωση και ο πολίτης” , 18ης Δεκεμβρίου 2000 από <http://europa.eu/scadplus/leg/el/lvb/a15000.htm>

ΑΘΗΝΑ 2012

35. Europa, 2009b, Έκτο πρόγραμμα δράσης για το περιβάλλον, [COM(2001) 31 τελικό - Δεν έχει δημοσιευτεί στην Επίσημη Εφημερίδα], <http://europa.eu/scadplus/leg/el/lvb/l28027.htm>
36. Europa, 2009b, Έκτο πρόγραμμα δράσης για το περιβάλλον, [COM(2001) 31 τελικό - Δεν έχει δημοσιευτεί στην Επίσημη Εφημερίδα], <http://europa.eu/scadplus/leg/el/lvb/l28027.htm>
37. Europa, 2009c, Environmental liability - White Paper, [COM(2000) 66 - Not published in the Official Journal]. <http://europa.eu/scadplus/leg/en/lvb/l28107.htm>
38. Europa, 2009e, Clean Air for Europe (CAFE) Programme, Commission communication of 4 May 2001, from <http://europa.eu/scadplus/leg/en/lvb/l28026.htm>
39. Europa, 2009f, Motor vehicles with trailers: polluting emissions, Council Directive 70/220/EEC, <http://europa.eu/scadplus/leg/en/lvb/l21047.htm>
40. Europa, 2009f, Motor vehicles with trailers: polluting emissions, Council Directive 70/220/EEC, <http://europa.eu/scadplus/leg/en/lvb/l21047.htm>
41. Europa, 2009g, Πρόγραμμα για τις καθαρές και ανταγωνιστικές μικρού και μεσαίου μεγέθους επιχειρήσεις, [COM(2007) 379 τελικό - Δεν έχει δημοσιευθεί στην Επίσημη Εφημερίδα], <http://europa.eu/scadplus/leg/el/lvb/l28197.htm>
42. Europa, 2009h, Environmental agreements, [COM(2002) 412 final - Not published in the Official Journal], <http://europa.eu/scadplus/leg/en/lvb/l28126.htm>

ΑΘΗΝΑ 2012

43. Europra, 2009i, Οικολογικό σήμα, Κανονισμός (ΕΚ) 1980/2000 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 17ης Ιουλίου 2000 από <http://europa.eu/scadplus/leg/el/lvb/l28020.htm>
44. Europra, 2009k, Κοινοτικό σύστημα οικολογικής διαχείρισης και οικολογικού ελέγχου (EMAS), Κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 761/2001 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 19ης Μαρτίου 2001, από <http://europa.eu/scadplus/leg/el/lvb/l28022.htm>
45. Europra, 2009m, Πρόσβαση σε πληροφορίες, συμμετοχή του κοινού και πρόσβαση στη δικαιοσύνη, Απόφαση 2005/370/ΕΚ του Συμβουλίου, της 17ης Φεβρουαρίου 2005 από <http://europa.eu/scadplus/leg/el/lvb/l28056.htm>
46. Europra, 2009n, Life+: ένα χρηματοδοτικό μέσο για το περιβάλλον, Κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 614/2007 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 23ης Μαΐου 2007 από <http://europa.eu/scadplus/leg/el/lvb/l28021.htm>
47. Ελληνική Ορνιθολογική Εταιρεία, www.ornithologiki.gr
48. Ενεργειακή Αξιοποίηση Απορριμμάτων (ημερίδα) – Πανελλήνιος Σύλλογος Χημικών Μηχανικών – Αθήνα, Φεβρουάριος 2004
49. Εφημερίδα αριθ. L 279 της 29/10/1999 σ. 0003 – 0025
50. Ιστοσελίδα του Μεσολογγίου <http://hellas.teipir.gr/prefectures/greek/Aitoloakarnanias/mesologi.htm>
51. Κοινοτική Οδηγία 91/157/ΕΟΚ: ‘Οδηγία του Συμβουλίου για τις Ηλεκτρικές Στήλες και τους Συσσωρευτές που περιέχουν Ορισμένες Επικίνδυνες Ουσίες’
52. Κοινοτική Οδηγία 94/55/ΕΚ: ‘Οδηγία του Συμβουλίου για την Προσέγγιση των Νομοθεσιών των Κρατών Μελών σχετικά με τις Οδικές Μεταφορές Επικίνδυνων Αποβλήτων’
53. Λακωνική Δράση, Ανεξάρτητη ομάδα δράσης νέων. Τουρισμός από <http://lakonikidراسi.ning.com/group/TOURISM>

ΑΘΗΝΑ 2012

54. Οικολογικός τουρισμός
<http://www.scribd.com/doc/27254883/%CE%9F%CE%99%CE%9A%CE%9F%CE%9B%CE%9F%CE%93%CE%99%CE%9A%CE%9F%CE%A3-%CE%A4%CE%9F%CE%A5%CE%A1%CE%99%CE%A3%CE%9C%CE%9F%CE%A3>
55. Panthfinger, Μεσολόγγι – Εορτές Εξόδου 2008 από
<http://news.pathfinder.gr/photoscope/society/2751.html>
56. ΣΕΤΕ, επεξεργασία στοιχείων από Παγκόσμιο Οργανισμό Τουρισμού (Παγκόσμιο Τουριστικό Βαρόμετρο, Οκτώβριος 2010) από
http://www.sete.gr/files/Media/Statistika/Greece/Tourism%20Receipts/110110_SeiraKatataksis2007-9%20new%20layout.pdf
57. Σύλλογος νεολαίας Μεσολογγίου, «Τουρισμός με ποδήλατο», Νοέμβρης 2010 από (<http://sinema.weebly.com/tauomicronupsilonrhoiotasigmamu972sigmaf-muepsilon-piomicrondelta942lambdaalphatauomicron--critical-mass-ride.html>)
58. Τοπική Εφημερίδα «ΑΙΧΜΗ», Μεσολόγγι 4 Οκτωβρίου 2010 από
<http://www.aixmi-news.gr/index.php/epikairoτητα/messolonghi/2025-2010-10-04-12-30-00>
59. Τοπική Εφημερίδα «ΑΙΧΜΗ», Μεσολόγγι 22 Φεβρουαρίου 2011 από
<http://www.aixmi-news.gr/index.php/epikairoτητα/24-slide-show/4006--leader-a-1999,1998>
60. Υπουργείο Περιβάλλοντος Ενέργειας και Κλιματικής Αλλαγής, Περιβάλλον, το δίκτυο Natura 2000 και προστατευόμενες περιοχές
<http://www.minenv.gr/1/12/121/12103/g1210300.html>
61. Υπουργείο Περιβάλλοντος και Χωροταξίας και Δημοσίων Έργων, 2003, «Ο Ν. 3199/03 για τη Προστασία και Διαχείριση των Υδάτων», Υ.ΠΕ.ΧΩ.ΔΕ, Αθήνα.
62. Φορέας Διαχείρισης Δέλτα Αξιού - Λουδία - Αλιάκμονα

Η ανάπτυξη του τουρισμού σε προστατευόμενες περιοχές. Περίπτωση μελέτης, την
Λιμνοθάλασσα του Μεσολογγίου.

ΑΘΗΝΑ 2012

63. Φορέας διαχείρισης Λιμνοθάλασσας Μεσολογγίου, <http://www.fdlmes.gr/>